

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΗΝ
«ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΣΤΗΝ
ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΣΚΕΨΗΣ.
ΤΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ ΚΑΙ Η
ΕΠΙΡΡΟΗ ΤΟΥΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ**

ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ: ΚΑΤΣΑΒΟΥ ΑΝ. ΣΤΥΛΙΑΝΗ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ: Κ. ΖΟΥΜΠΟΥΛΑΚΗΣ ΜΙΧΑΗΛ, ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ

Βόλος 2014

Περιεχόμενα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	3
ABSTRACT.....	4
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	5
1.ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ	
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΡΑΤΟΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ	9
1.1 Η έννοια του Κράτους Πρόνοιας	9
1.2 Κράτος και κράτος πρόνοιας,-Εντοπισμός των ορίων	12
2.ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ	
ΚΡΑΤΟΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ ΚΑΙ ΝΕΟΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΣ-	
ΠΑΡΑΛΛΗΛΕΣ ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ	14
2.1 Νεοφιλελευθερισμός και κράτος πρόνοιας	14
2.2 Αποτελέσματα της πρακτικής εφαρμογής του φιλελευθερισμού στο κράτος πρόνοιας	22
2.3 Ορισμένα συμπεράσματα	29
3.ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ	
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΝΟΙΑ – ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ	31
3.1 Η κοινωνική πρόνοια στην αρχαιότητα	31
3.2 Χριστιανισμός και κοινωνική πρόνοια	32
3.2.1 Κοινωνική Πρόνοια στη Δυτική Ευρώπη	33
3.2.2 Η Κοινωνική Πρόνοια στο Βυζάντιο	33
3.2.3 Αναγέννηση – Διαφωτισμός	34
3.3 Βιομηχανική επανάσταση και κοινωνική πρόνοια	35

3.4 Η κοινωνική πρόνοια εκ της απαρχής του νεοελληνικού κράτους έως σήμερα	36
4.ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ	
Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΗΝ ΠΡΑΞΗ	39
4.1 Μοντέλα κράτους πρόνοιας και συστήματα κοινωνικής πρόνοιας	39
4.1.1 ΗΠΑ	41
4.1.2 Αγγλία.....	42
4.1.3 Σουηδία	45
4.1.4 Γερμανία	50
4.1.5 Το εθνικό σύστημα κοινωνικής πρόνοιας στην Ελλάδα	58
4.2 Η Οριοθέτηση	61
4.3 Διάρθρωση των κοινωνικών υπηρεσιών του συστήματος κοινωνικής φροντίδας στην Ελλάδα	61
5.ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ	
Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ	63
5.1 Το χρονικό και τα αίτια της κρίσης	64
5.2 Επιπτώσεις της Οικονομικής Κρίσης στην κοινωνική πολιτική.....	70
5.3 Το κοινωνικό κράτος στην Ελλάδα της Κρίσης.....	73
6.ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	75
7.ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	78
8.ΕΠΙΛΟΓΟΣ	80
9.ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	81

Περίληψη

Η *κοινωνική πρόνοια* αποτελεί θεσμό, ο οποίος στοχεύει στην άμβλυνση και κάλυψη των κοινωνικών αναγκών. Από την απαρχή της ανθρώπινης ιστορίας το άτομο από βιολογική παρόρμηση φροντίζει για την επιβίωση του ίδιου και της οικογένειάς του. Με το πέρασμα των χρόνων δημιουργούνται ομάδες που ζουν σε κοινωνίες οι οποίες διέπονται από αρχές και νόμους. Κάθε κοινωνία διαμορφώνει τα δικά της κοινωνικό-οικονομικά χαρακτηριστικά κι αλληλεπιδρά με τις υπόλοιπες. Σύμφωνα με τις ανάγκες της διαμορφώνει διαφορετικά *συστήματα κοινωνικής προστασίας*. Έτσι οδηγούμαστε στο *φιλελεύθερο* σύστημα κοινωνικής πρόνοιας που βασίζεται στη φιλοσοφία της ελεύθερης αγοράς, το *κρατικό* για τα εθνικά συστήματα υγείας (υπόδειγμα Beveridge) και το *συντηρητικό* που βασίζεται στη φιλοσοφία του ελεύθερου ανταγωνισμού (υπόδειγμα Bismark). Η οικονομική αλληλεξάρτηση ως απόρροια του φαινομένου της παγκοσμιοποίησης μπορεί να γενικεύσει μια εγχώρια κρίση και να την μετατρέψει σε παγκόσμια. Ο αντίκτυπος και το βάθος της κρίσης σε κάθε χώρα ξεχωριστά, εξαρτάται από το βαθμό της έκθεσης της εκάστοτε οικονομίας στον κίνδυνο, αλλά και την κατάσταση των μακροοικονομικών μεγεθών της.

Abstract

Social welfare is an institution, which aims to mitigate and cover social needs. From the beginning of human history the individual from biological urge ensure the survival of himself and his family. Over the years formed groups living in communities governed by principles and laws. Each society modulates its own social-economic features and interacts with the other. According to the needs modulates different systems of social protection. So, we are led to the *liberal* system of social protection which is based on the philosophy of open market, the *national* for national health systems (Beveridge model), and the *conservative* which is based in the philosophy of free competition (Bismark model). The financial interdependence as result of the phenomenon of globalization may generalize a domestic crisis and turn it into global. The impact and the depth of the crisis in each country individually, depends on the level of exposure of each economy to the risk, but also by the situation of the macroeconomic figures.

Εισαγωγή

Η ανατολή του νέου αιώνα βρίσκει την γηραιά ήπειρο με φυσιογνωμία διαφορετική από αυτή των πρώτων μεταπολεμικών δεκαετιών. Πολλές χώρες της, ανάμεσα τους και η Ελλάδα, συνιστούν σήμερα κρίκους μια ενιαίας αλυσίδας συνεργαζόμενων κρατών, προς την επίτευξη κοινών στόχων και οραμάτων. Οι ευρωπαϊκές αυτές οντότητες διέπονται κοινών αρχών και υπόκεινται κοινού δικαίου. Πρόκειται για την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) και για την Οικονομική Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ), οι οποίες με την σειρά τους συμμετέχουν σε διεθνείς θεσμούς και οργανώσεις.

Στις προτεραιότητες αυτών των συλλογικών οργανώσεων, συμπεριλαμβάνονται σχέδια εθνικής δράσης, προς κοινωνική ενσωμάτωση για την κοινωνική ένταξη ανθρωπίνων ομάδων. Είναι μάλιστα σαφής η από κοινού προσπάθεια ενίσχυσης και διεύρυνσης του συστήματος Κοινωνικής Προστασίας. Στόχος του κοινού ευρωπαϊκού στρατηγικού σχεδίου είναι, οι μακροοικονομικές πολιτικές προκειμένου να διατηρηθεί ο ρυθμός αύξησης της κοινωνικής δαπάνης καθώς και η αέναη πάλη ενάντια στον κοινωνικό αποκλεισμό των ευαίσθητων ομάδων και της φτώχειας.

Ταυτόχρονα μια αλυσίδα σημαντικών κοινωνικών αλλαγών εντός του ευρωπαϊκού χώρου, εγείρει νέα ερωτήματα, προκλήσεις και προβλήματα. Παρουσιάζονται νέες απειλές, που θέτουν υπό αμφισβήτηση το αίσθημα συμμετοχής στην ευρωπαϊκή κοινωνία, την κοινωνική συνοχή, την κοινωνική αλληλεγγύη, καθώς και τις παραδοσιακές αντιλήψεις για το ρόλο του κράτους πρόνοιας. Οι νέες τεχνολογίες και η οικονομική ανάπτυξη διαμόρφωσαν καινούργιες ευκαιρίες οικονομικής ανέλιξης σε ορισμένες κοινωνικές ομάδες, ωστόσο ελάχιστα περιόρισαν το χάσμα των κοινωνικών και περιφερειακών ανισοτήτων.

Πλείστες είναι οι περιπτώσεις που με έναυσμα την τεχνολογία ενισχύθηκε η κοινωνική πόλωση και διαμορφώθηκαν νέες μορφές φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού. (Petmesidou and Paratheodorou, 2006). Η διαδικασία της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης ιδίως μετά το Συμβούλιο της Λισαβόνας, το Μάρτιο του 2000, έχει οδηγήσει στη διαμόρφωση μιας Ευρωπαϊκής Στρατηγικής για την κοινωνική ενσωμάτωση με στόχο την εξάλειψη της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, μέσω της υιοθέτησης κοινών εργαλείων, όπως η Ανοικτή Μέθοδος Συντονισμού. (Ferrera, Matsaganis, Sacchi, 2002) Υπό το πρίσμα της στρατηγικής αυτής προωθείται ο εκσυγχρονισμός των συστημάτων κοινωνικής προστασίας, όπως και η βελτίωση της ποιότητας των υπηρεσιών κοινωνικής φροντίδας από δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς.

Η ΕΕ κατά τα τελευταία έτη, προωθεί αλλαγές ως προς την οργάνωση, τη χρηματοδότηση και τη διαχείριση της παροχής των κοινωνικών υπηρεσιών, που αποτελούν κεντρικό σημείο της κοινωνικής μεταρρύθμισης. Ωστόσο στην Ελλάδα, φαίνεται ότι ο εκσυγχρονισμός αυτός δεν στηρίζεται σε συγκεκριμένες μεταρρυθμιστικές προτάσεις, αλλά γίνεται προσπάθεια να αντιμετωπιστούν τα προβλήματα φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού μεμονωμένα και αποσπασματικά. Η Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την κοινωνική ένταξη, δεν έχει δημιουργήσει ακόμα- σύμφωνα με τα διαθέσιμα στοιχεία- ένα κατάλληλο περιβάλλον, για την αντιμετώπιση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα, μέσω κατάλληλα σχεδιασμένων μέτρων πολιτικής.

Αναμφίβολα, οι προοπτικές του κοινωνικού κράτους στην χώρα, ευθυγραμμίζονται με τις οικονομικές και κοινωνικές εξελίξεις του ευρωπαϊκού χώρου. Οι συνιστώσες διαφόρων παραγόντων, όπως οι δημογραφικές πιέσεις, η οικονομική κρίση, η περιορισμένη διείσδυση του κράτους στο πεδίο της κοινωνικής πρόνοιας και τα υψηλά ποσοστά ανεργίας, αναδεικνύουν ως επιτακτική την ανάγκη για κοινωνική μεταρρύθμιση στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής που θα ενισχύσει την κοινωνική δικαιοσύνη παράλληλα με την οικονομική αποτελεσματικότητα.

Οι απρόσδεκτες συνέπειες που επέφερε η πρόσφατη οικονομική κρίση, με την αύξηση των φαινομένων φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, συνιστούν μια σημαντική πρόκληση για τις υπηρεσίες κοινωνικής πρόνοιας, οι οποίες καλούνται σήμερα να ανταποκριθούν αποτελεσματικά στις ολοένα διαφοροποιημένες ανάγκες των ευπαθών κοινωνικά ομάδων που πλήττονται ή κινδυνεύουν από κοινωνικό αποκλεισμό.

Αναπόφευκτη είναι η ανάγκη για προσαρμογή των υπηρεσιών κοινωνικής φροντίδας, ως αποτελούσες κύριο μέρος των κοινωνικών υπηρεσιών, στις νέες ανάγκες (Häusermann, 2006). Ως εκ τούτου:

- Απαιτείται η υιοθέτηση νέων τεχνολογιών και ευέλικτων οργανωτικών δομών που να ευνοούν τη συνεργασία και τη δικτύωση.
- Η αξιολόγηση των προγραμμάτων και των υπηρεσιών.
- Ο κατάλληλος κοινωνικός σχεδιασμός.
- Η ανάπτυξη της έρευνας.
- Η αξιοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού.
- Και τέλος η συμμετοχή των χρηστών των υπηρεσιών στα κέντρα λήψης των αποφάσεων.

Εντός της χώρας, παρά την ιδιαίτερα αυξημένη σημασία των μηχανισμών παροχής κοινωνικής φροντίδας, η δραστηριότητα της έρευνας δεν έχει προχωρήσει ουσιαστικά στη διερεύνηση του ρόλου και της λειτουργίας τους. Επιπλέον, απαιτείται η ενεργοποίηση περαιτέρω ερευνών που αφορούν στο ζήτημα του κοινωνικού αποκλεισμού, όπως και τον προσδιορισμό των πληθυσμιακών ομάδων που διατρέχουν υψηλότερο κίνδυνο κοινωνικού αποκλεισμού και περιθωριοποίησης στο πλαίσιο της ελληνικής κοινωνίας. Οι έρευνες αυτές θα συνεισφέρουν στη συσσώρευση γνώσεων, για την οργάνωση των υπηρεσιών κοινωνικής φροντίδας, με στόχο να ανταποκρίνονται αποτελεσματικότερα στις ιδιαίτερες και σύνθετες ανάγκες αυτών των ομάδων.

Οι διάφορες έρευνες εντοπίζουν τις ελλείψεις που παρουσιάζουν οι υπηρεσίες κοινωνικής πρόνοιας, υιοθετώντας την άποψη ότι ο κατάλληλος σχεδιασμός απαιτεί αξιολόγηση των υφιστάμενων υπηρεσιών. Ο πραγματικός όγκος ωστόσο των ελλείψεων παραμένει άγνωστος, διότι οι πρόσφατες έρευνες στερούνται ικανής μεθοδολογίας.

Κάποιο μέρος αυτών των παραλείψεων επιχειρεί να εντοπίσει η παρούσα εργασία, αξιοποιώντας ορισμένα χρήσιμα εμπειρικά στοιχεία που αφορούν τον τομέα της διεύρυνσης των υπηρεσιών κοινωνικής πρόνοιας, κάτω από το πλέγμα των σύγχρονων τάσεων αναδιάρθρωσης και προσαρμογής του κοινωνικού κράτους.

Η παρούσα εργασία καλείται επίσης να εντυπώσει, να ερευνήσει και να αποφανθεί για τα εξής ζητήματα :

1. Ως προς την υφιστάμενη κατάσταση των κοινωνικών υπηρεσιών όσον αφορά τις πολιτικές κοινωνικής προστασίας, σε ΕΕ και Ελλάδα.
2. Τον εντοπισμό και την διαχείριση των υπαρχόντων προβλημάτων, όπως αυτά διαμορφώθηκαν από την λαίλαπα της οικονομικής κρίσης.
3. Τις προδιαγραφόμενες προοπτικές, ως προς τον εκσυγχρονισμό των συστημάτων κοινωνική πρόνοιας, στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής στρατηγικής.
4. Τον βαθμό που είναι ικανές οι υπηρεσίες κοινωνικής πρόνοιας, να ενσωματώνουν τα στοιχεία που προκύπτουν από τη σύγχρονη έρευνα και από τις πρακτικές της ΕΕ, ώστε να ευθυγραμμιστούν με τις νέες κοινωνικές απαιτήσεις.

Ορισμένοι μελετητές διατείνονται ότι, η πρόσφατη εμπειρία στους τομείς των κοινωνικών υπηρεσιών, είναι αρκετά περιορισμένη καταδεικνύοντας την ανεπάρκεια

στοιχείων ως προς την δραστηριοποίηση υπηρεσιών στους συγκεκριμένους χώρους, είτε αυτοί είναι δημόσιοι είτε ιδιωτικοί. Αυτό συμβαίνει και στις μη κερδοσκοπικές υπηρεσίες, στους εκκλησιαστικούς φορείς, στους φιλανθρωπικούς οργανισμούς, όπως και στην Τοπική και Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση.

Αρχικά θα επιχειρήσουμε την διατύπωση και αποσαφήνιση, των βασικών εννοιών, σχετικά με το Κράτος Πρόνοιας, επιδιώκοντας παράλληλα την διερεύνηση των παραγόντων που εξ' ορισμού επιτείνουν την ανάπτυξή του. Είναι επίσης αναγκαίο να εμβαθύνουμε ως προς το θεωρητικό έρεισμα της Κοινωνικής Πολιτικής και του Κράτους Πρόνοιας, αναλύοντας την ιδεολογική αρχή βάσει των ποικίλων τάσεων που το εκφράζουν.

Στο επόμενο κεφάλαιο θα ανατρέξουμε ιστορικά την εξέλιξη της Κοινωνικής Προστασίας δια μέσου των αιώνων. Κατόπιν θα εξετάσουμε το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Μοντέλο και την κοινωνική πολιτική που απεργάζεται, ως προς την καταπολέμηση της φτώχειας, της ανεργίας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Επίσης θα μας απασχολήσει η εφαρμογή των σχετικών πολιτικών, στο ελληνικό γίγνεσθαι.

Στο τελευταίο κεφάλαιο, θα εντοπίσουμε τις αιτίες της Οικονομικής Κρίσης, τις επιπτώσεις τους στους τομείς της κοινωνικής πολιτικής και τις πρόσφατες αλλαγές στο θεσμικό πλαίσιο κοινωνικής πολιτικής της ΕΕ, όπως και τις προσαρμοστικές εφαρμογές των αλλαγών στην περίπτωση της χώρας μας.

Τέλος θα εξαχθούν συμπεράσματα βασισμένα στην βιβλιογραφική μεθοδολογία και θα προταθούν ορισμένες ιδέες-λύσεις, ώστε να επιδιωχθεί κοινωνικά επιθυμητή βελτίωση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΡΑΤΟΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ

1.1 Η έννοια του Κράτους Πρόνοιας

Η λειτουργία του κράτους πρόνοιας, εδώ και αρκετές δεκαετίες τίθεται υπό αμφισβήτηση σχετικά με την επάρκειά του ως προς την επίτευξη των θεμελιωδών του επιδιώξεων. Σαν τέτοιες θεωρούνται η καταπολέμηση της ανεργίας, η μάχη ενάντια στη φτώχεια και ο πόλεμος κατά του κοινωνικού αποκλεισμού απέναντι στις αδύναμες οικονομικά, πληθυσμιακές ομάδες. Ταυτόχρονα ο νεοφιλελευθερισμός που διαπνέει σήμερα σχεδόν όλο το δυτικό κόσμο, συγκρούεται με το κράτος πρόνοιας, επιπλήττοντάς το για την αναποτελεσματικότητά του και θεωρώντας το σαν το πρωταρχικό κώλυμα για την οικονομική ανάπτυξη. Ο σύγχρονος προβληματισμός πάντως, θέτει διαρκώς το θέμα της ύπαρξης ή όχι ενός κράτους πρόνοιας κυρίως ως προς την δομή του. Η μεταπολεμική περίοδος προσδιορίζεται ωστόσο, από υψηλό ποσοστό δημοσίων δαπανών με αιχμή τις κοινωνικές δαπάνες, καθώς και από τις παρεμβατικές πολιτικές των κρατών, επί της οικονομίας και της κοινωνίας. (Χλέτσος 2000 σ.3).

Το αστικό κράτος, μετεξελίσσεται σε κράτος πρόνοιας διευρύνοντας την κοινωνική του λειτουργία η οποία χαρακτηρίζεται από την έντονη αναπαραγωγική δράση στη σφαίρα της κοινωνικής αναπαραγωγής. (Στασινοπούλου 1990 σ.6) Πρόκειται για μια επέκταση ρόλων για τις αναπτυγμένες ευρωπαϊκές χώρες με την αντίστοιχη διόγκωση του κρατικού τους μηχανισμού, στους κατάλληλους τομείς.

Ο όρος «Κράτος Πρόνοιας», μετά από ζυμώσεις που άπτονταν κυρίως αναχρονιστικών και οικονομικών αντιθέσεων, τελικά επεκράτησε να εκφράζει μία συγκεκριμένη αντίληψη για τομείς κρατικής δομής, που το καθιστούν υπεύθυνο για την κάλυψη των βασικών ανθρώπινων αναγκών σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο. Ο απλός διορθωτικός των ανισοροπιών ρόλος του, διευρύνεται. Δεν «ξεφορτώνεται» πλέον τα κοινωνικά βάρη όπως παλιότερα φρόντιζε να πράττει.

Η παρέμβαση του κράτους ωστόσο ακόμα δεν έπαυε να εντοπίζεται στη δημιουργία των συνθηκών για την ομαλή αναπαραγωγή της καπιταλιστικής κοινωνίας και των καπιταλιστικών σχέσεων. Αυτό όμως που διαφοροποιείται είναι η μορφή επέμβασης του

κράτους. Έτσι κάποιοι στοχαστές βλέπουν το «Κράτος Πρόνοιας» σαν μία συγκεκριμένη μορφή κρατικής παρεμβατικότητας στην κοινωνία των ανθρώπων.

Εντούτοις ο ορισμός της έννοιας «Κράτος Πρόνοιας» διαφοροποιείται από τον εκάστοτε μελετητή ώστε σε κάθε χώρα αναφοράς να αποκτά την δική του ειδοποιό σημασία. Όπως επί παραδείγματι στην Γερμανία σαν «Κοινωνικό Κράτος», στην Αγγλία και Ισπανία σαν «Κράτος Ευημερίας» και στην Γαλλία σαν «Κράτος Πρόνοιας». Δεν παύει όμως να είναι το απαύγασμα μιας οικονομικής κατάστασης ενός ορισμένου χρονικού διαστήματος. Στη Βόρεια Ευρώπη, το κράτος πρόνοιας εμφανίζεται στις αρχές του 20ου αιώνα, εντονότερα μάλιστα μετά τον Β' παγκόσμιο πόλεμο, οπότε και αποκτά την σημερινή του μορφή.

Οι παραλλαγές του προνομιακού κράτους, κυρίως συνιστώνται υπό το πρίσμα θεώρησης του μελετητή, ως προς την αρχική του δημιουργία και προσδιορισμού του ρόλου του. Ορισμένοι μελετητές ευθυγραμμίζουν την έννοια του κράτους πρόνοιας, με την θεωρία του κράτους του Τζων Μέυναρντ Κέυνς, θεωρώντας ότι ο ρόλος του κράτους πρόνοιας είναι απλά ρυθμιστικός και λειτουργεί ως μηχανισμός πρόληψης των οικονομικών κρίσεων και ιδιαίτερα των κρίσεων υποκατανάλωσης. Σύμφωνα με τη θεωρία του Κέυνς, (Offe 1984 σ.132) το κράτος πρόνοιας αποτελεί ένα σταθεροποιητικό παράγοντα ο οποίος θα οδηγούσε στην αναγέννηση των δυνάμεων της οικονομικής ανάπτυξης και θα εμπόδιζε την οικονομική υποβάθμιση.

Ο Jessop πάλι υποστηρίζει ότι η κλασική όψη του «keynesian welfare state», πραγματοποιεί δυο βασικές ενέργειες:

- Επιδιώκει την εξασφάλιση της πλήρους απασχόλησης σε μία σχετικά κλειστή οικονομία μέσα από την ενίσχυση της ενεργούς ζήτησης.
- Συμβάλλει ουσιαστικά ώστε να ευοδωθούν οι συλλογικές διαπραγματεύσεις εντός των βασικών πλαισίων που προσδιορίζονται από τον στόχο της πλήρους απασχόλησης και της οικονομικής μεγέθυνσης. Έτσι ώστε να διευρυνθεί η καταναλωτικότητα σε συλλογικό επίπεδο. (Jessop 1994 σ. 105).

Το κράτος πρόνοιας στοχεύει επίσης στην αναπαραγωγή της εργατικής δύναμης και την ενσωμάτωση και διατήρηση του μη εργατικού δυναμικού μέσα στο καπιταλιστικό σύστημα. (Gough 1980). Η ταξική φύση πάλι των αντιλήψεων, περί κράτους πρόνοιας, τονίζονται στην μαρξιστική θεωρία που σχετίζονται με τον ρόλο του, μέσα στην κοινωνική δομή. Εντούτοις το προνοιακό κράτος, επιφορτίζεται με την παροχή υπηρεσιών, εκπαίδευσης, πολιτισμού,

υγείας κλπ., συμβάλλοντας με αυτόν τον τρόπο, στην αναπαραγωγή της εργατικής δύναμης και στην ελάφρυνση του κεφαλαίου από το οικονομικό κόστος αυτών των υπηρεσιών. Παρόμοια αντίληψη διατυπώνεται από τον Paul Boccafa (1973, σ.26), που εκφράζει την θεωρία απαξίωσης του κεφαλαίου, προκαλούμενη από την συσσώρευση του. Τονίζει ο μελετητής ότι ο καπιταλισμός, ο οποίος χαρακτηρίζεται από την αντίθεση ανάμεσα στην ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων και των σχέσεων παραγωγής, έχει την τάση να συγκεντρώνει σε ορισμένους συγκεκριμένους πόλους κεφάλαιο, όπως μεγαλοεπιχειρηματίες της υγείας κλπ. (suraccumulation-devalorisation du capital). Έτσι το κράτος πρόνοιας, απαξιώνει το κεφάλαιο.

Η αντίληψη αυτή συνάγει το συμπέρασμα ότι το κράτος πρόνοιας, συντελεί στην δομική ρύθμιση του καπιταλιστικού συστήματος, προάγοντας ένα καθεστώς συσσώρευσης του κεφαλαίου σε συγκεκριμένα κέντρα.

Σύμφωνα με μια ακόμα θεωρητική άποψη το καπιταλιστικό κράτος ενεργεί κατά δυο συγκρουόμενες συνιστώσες: τη συσσώρευση κεφαλαίων και την νομιμοποίηση τους. Σύμφωνα με την θεωρία του O'Connor (1973), το κράτος πρόνοιας έχει ως στόχο την επίτευξη της δεύτερης λειτουργίας του κράτους, δηλαδή της νομιμοποίησης. Συνεπώς η κρίση του κράτους πρόνοιας, είναι παράλληλα και δημοσιονομική αλλά και κρίση νομιμοποίησης.

Η πλειονότητα των απόψεων συντείνουν στην αποδοχή ότι το κράτος πρόνοιας, ορίζεται από την αλληλουχία παροχών που αναπαράγουν το καπιταλιστικό σύστημα. Καθώς πρεσβεύεται και η θεώρηση του διπολικού μοντέλου ότι: ανθρωπιστικές αξίες και οικονομική αποτελεσματικότητα θεωρούν ως απαραίτητη την προώθηση των πρώτων, για την επίτευξη της δεύτερης (Μαλούτας Θ., Οικονόμου 1988 σελ. 163).

Η νεοκλασική θεωρία προσδιορίζει το κράτος πρόνοιας, σαν έναν ουδέτερο μηχανισμό ο οποίος βρίσκεται σε απόσταση από την οικονομία και μόνο επεμβαίνει σε αυτή. Μια επίσημη επέμβαση για την καλή λειτουργία της αγοράς. Ως προς τον Κένυς, η επέμβαση αυτή του κράτους είναι απολύτως αναγκαία για την εύρυθμη λειτουργία του συστήματος. Βέβαια το κράτος πρόνοιας, υπό το πρίσμα αυτό, είναι ένα έντονα παρεμβατικό κράτος. Για τον Μαρξ είναι επίσης ένας ταξικός μηχανισμός, που σκοπό του έχει τη συντήρηση και διαχείριση της εργατικής δύναμης, ως μέσου αναπαραγωγής του καπιταλιστικού σχηματισμού.

Παρατηρούμε λοιπόν ότι όλες οι θεωρητικές αντιλήψεις, ευθυγραμμίζονται με την άποψη ότι, το κράτος-πρόνοιας ταυτίζεται με ένα γενικευμένο σύστημα παροχών, το οποίο χρηματοδοτείται από τις δημόσιες δαπάνες. Αυτό συμβαίνει διότι έχουν θεωρητικό έρεισμα ότι το κράτος πρόνοιας αντιμετωπίζεται μόνο σαν οικονομικό υποκείμενο, εξεταζόμενο με την επικρατούσα του έκφανση, κατά την διάρκεια μιας συγκεκριμένης χρονικής περιόδου. Εντούτοις η αποτελεσματικότητα και η αποδοτικότητα του κράτους πρόνοιας, εκτιμούνται και εκφράζονται με «καθαρά» οικονομικά μεγέθη. Ωστόσο οι κρατικές δαπάνες δεν είναι τίποτε άλλο από την μορφή, του κράτους πρόνοιας. Συνεπώς η αφηρημένη του έννοια, συγκεκριμενοποιείται μέσα από κάποια άλλη κατηγορία, αυτή των δημοσίων δαπανών. Ούτως ώστε, η αναλυτική θεώρηση σφάλει όταν ταυτίζει το κράτος πρόνοιας, μόνο με μια από της εκφάνσεις του.

Οι περισσότερες θεωρίες πάντως, εξετάζουν το κράτος πρόνοιας σύμφωνα με την οικονομική του έκφανση. Υποστηρίζουν ότι η οικονομική υπόσταση, πρωτεύει της πολιτικής και της κοινωνικής. Το κράτος πρόνοιας βέβαια, δεν αποτελεί μόνο οικονομικό, αλλά κοινωνικό και πολιτικό υποκείμενο. Είναι εντούτοις ανασφαλής η μονόπλευρη αυτή θεώρηση, όταν είναι αποσπασμένη από τις υπόλοιπες έννοιες που συνιστούν το αληθινό κράτος πρόνοιας.

1.2 Κράτος και κράτος πρόνοιας - Εντοπισμός των ορίων

Η μορφή του κράτους πρόνοιας εναρμονίζεται με την περίοδο που διαμορφώνεται και ενδημεί. Στον δυτικό κόσμο αρχικά παρουσιάζεται στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, μέσα σε μια εποχή που ο καπιταλισμός αντιπαλεύει με τις τάσεις που τον θέτουν σε πλήρη αμφισβήτηση. Παράλληλα εγκαθιδρύνονται οι νέες καπιταλιστικές σχέσεις που προέρχονται από μια αντιπαλότητα αντιλήψεων που προϋπήρξαν στην προ του καπιταλισμού εποχή. Συγχρόνως η καπιταλιστική ανάπτυξη προωθεί την παραγωγική αυτονομία, μακριά από την επικρατούσα μέχρι τότε, απόλυτη εργατική εξάρτηση. Έτσι η νέα αυτή καπιταλιστική τάση, απεμπολίζει την οικογένεια από τον παραδοσιακό παραγωγικό ιστό. Ο καπιταλιστικός «τρόπος», γίνεται κυρίαρχος και η οικογένεια περιορίζεται στον αναπαραγωγικό της ρόλο. Αυτό μάλιστα αποτελεί ένα από τα χαρακτηριστικά στοιχεία του καπιταλιστικού συστήματος, δηλαδή το να αναπαράγεται σε μη οικονομική βάση. Συνεπώς η οικογένεια προσδιορίζεται πλέον σαν «ιδιωτικός χώρος», μη ελέγξιμος από το κεφάλαιο.

Οι εργασιακές σχέσεις θεωρούνται ως μη εμπορευματικές, (Χλέτσος, 2000 σελ.8), έτσι διέπονται από οικονομικούς και μη οικονομικούς κανόνες. Η μισθωτή σχέση είναι ο πυρήνας όπου συγκεντρώνονται οι εμπορευματικές και οι μη εμπορευματικές σχέσεις. Δεν είναι όμως απόλυτη η ευθυγράμμιση των οικονομικών και των εμπορευματικών σχέσεων. Το οικονομικό αποτελεί ένα σύστημα βασιζόμενο στο κεφάλαιο και στην εργασία που είναι ενσωματωμένη στο κεφάλαιο και στοχεύει στην γενικευμένη παραγωγή εμπορευμάτων για την ικανοποίηση των ανθρώπινων αναγκών. (Palloix, 1988, σελ.21-3). Συνεπώς το οικονομικό μέρος συνιστά μια επινόηση, απαρτιζόμενη από τα εξής στοιχεία:

- Την ατομική ελευθερία.
- Το δικαίωμα της εργασίας.
- Το κεφάλαιο και τη μισθωτή εργασία
- Τις παραγωγικές διαδικασίες
- Το κράτος
- Και τέλος την εξέλιξη των χρηματικών και νομισματικών «σχημάτων».

Ο Palloix καταλογίζει στο οικονομικό, πλεονεκτήματα αλλά και μειονεκτήματα. Παρέχει παράλληλα πληροφορίες για το τι είναι «οικονομικό». Επίσης με ασάφεια αναφέρει το «μη οικονομικό» και ποιά η σχέση του με τις μη εμπορευματικές σχέσεις, καθόσον το καπιταλιστικό σύστημα αποτελεί το συνονθύλευμα των εμπορευματικών και μη εμπορευματικών σχέσεων. Εντάσσει το κράτος στο «οικονομικό», δυσχεραίνοντας έτσι την κατανόηση του. Εφόσον το κράτος έχει συνάφεια με το οικονομικό, τότε αυτό καθυποτάσσει την πολιτική. Εντούτοις δυσχεραίνει την καπιταλιστική ανάπτυξη. Όσον δε μέσα στους ρόλους του κράτους, είναι η επέκταση των εμπορευματικών σχέσεων ώστε να ρυθμίζονται οι συναλλαγές τότε το οικονομικό αναπτύσσεται μέσα από το κράτος. (Palloix, 1988, σελ.21-23).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΚΡΑΤΟΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ ΚΑΙ ΝΕΟΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΣ

ΠΑΡΑΛΛΗΛΕΣ ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

2.1 Νεοφιλελευθερισμός και κράτος πρόνοιας

Η ιστορία του νεοφιλελευθερισμού ως ιδεολογικό ρεύμα, έχει μακρά ιστορία μπόρεσε όμως να κυριαρχήσει μόνο όταν οι αντικειμενικές συνθήκες το επέτρεψαν. Πρόκειται για ένα συνονθύλευμα από διαφορετικές εκδοχές της συντηρητικής σκέψης που δεν είναι απαραίτητα σε συμφωνία μεταξύ τους, κυρίως μάλιστα, όσον αφορά στο θεμελιώδες ζήτημα του ρόλου του κράτους. (Χάρβει 2006, σ. 15). Οι ρίζες του βρίσκονται στη θεωρία των κλασικών της πολιτικής οικονομίας και της πολιτικής φιλοσοφίας του ωφελιμισμού.

Από την πλευρά της πολιτικής οικονομίας, ο Άνταμ Σμιθ¹ δίνει έμφαση στην ελεύθερη λειτουργία της αγοράς την οποία θεωρεί ως ένα «αυτορυθμιζόμενο» σύστημα το οποίο έχει την ικανότητα να οδηγεί στη μέγιστη απόδοση. Θεωρεί ότι η αγορά λειτουργεί στη βάση του ανταγωνισμού ο οποίος δρα ως ρυθμιστής μεταξύ αντίθετων δυνάμεων και συμφερόντων που δημιουργούνται από την αλληλεπίδραση της ανθρώπινης δράσης των υποκειμένων. Η δράση των υποκειμένων καθοδηγείται από το προσωπικό συμφέρον και τις δυνάμεις εγωισμού και αλτρουισμού. (Heilbroner 2000, σ.76). Ο Smith, παρ' όλα αυτά, θεωρεί ότι ο ρόλος του κράτους είναι ζωτικής σημασίας για την παροχή των βασικών δημόσιων αγαθών.

Ο Τζέρεμι Μπένθαμ², στη θεωρία του, υποστηρίζει ότι η κρατική παρέμβαση δικαιολογείται μόνο στην περίπτωση που καταφέρνει να μεγιστοποιήσει την ευμάρεια. Οι κυβερνήσεις θα πρέπει να κάνουν όσο το δυνατό πιο εύκολο για τους ανθρώπους να ικανοποιήσουν τις επιθυμίες τους μέσα από τις δικές τους προσπάθειες και να διασφαλίσουν τα μέγιστα αγαθά στο μέγιστο βαθμό (Barry, 1998, p. 80-8). Ο Bentham είναι υπέρ της αρχής της χρησιμότητας, ότι δηλαδή η ανθρώπινη δράση θα πρέπει να αποβλέπει σε κάποιο στόχο. Θεωρεί ότι η ανθρώπινη δράση καθοδηγείται από τα δύο βασικά εσωτερικά κίνητρα του ανθρώπου: την αναζήτηση της ευχαρίστησης και την αποφυγή του πόνου.

Ο Τζον Στιούαρτ Μίλλ³, είναι επίσης υπέρμαχος της αρχής της χρησιμότητας αλλά όχι με την ψυχολογική έννοια του Bentham. (Barry 1998, p. 80-8). Στηρίζει μια πιο

πλουραλιστική άποψη συνδυάζοντας τις έννοιες του ατομικισμού και του κολεκτιβισμού. Θεωρεί ότι το κράτος θα πρέπει να παρεμβαίνει όπου η αγορά είναι αναποτελεσματική και κυρίως, στα πεδία της βασικής εκπαίδευσης, των δημόσιων έργων και της υγείας.

Από την πλευρά της πολιτικής φιλοσοφίας. Ο Τζων Λοκ⁴. Αναγνωρίζει δύο βασικά, ανθρώπινα, φυσικά και αναφαίρετα δικαιώματα: την ελευθερία και την ιδιοκτησία. Θεωρεί ότι αυτά τα δικαιώματα δεν είναι απόλυτα και υπάρχουν όροι σ' αυτά, όπως υπάρχουν και υποχρεώσεις σ' αυτούς που τα φέρουν. (Barry, 1998, p. 80-8). Έχουν δημιουργηθεί, προστατεύονται και υπόκεινται σε αλλαγές από το νόμο γι' αυτό και η αντιπροσωπευτική κυβέρνηση και η ανεξάρτητη δικαιοσύνη κατέχουν εξέχουσα θέση στη θεωρία του.

Σήμερα υπάρχει διαχωρισμός μεταξύ του παλαιού φιλελευθερισμού και του νεοφιλελευθερισμού. Ο παλαιός φιλελευθερισμός δίνει έμφαση στην ιδέα της ελάχιστης συμμετοχής του κράτους στην οικονομία και έχει αρνητική άποψη για την ατομική ελευθερία. Οι κλασικοί συντηρητικοί του φιλελευθερισμού είναι υπέρ της άποψης της σύνδεσης των ανταγωνιστικών και συνεργατικών στόχων και αξιών στα πλαίσια μιας ελεύθερης κοινωνίας. Δεν είναι εχθρικοί στην κολεκτιβίστικη δράση προκειμένου να βοηθήσουν τους στερημένους, αντιθέτως θεωρούν ότι οι άνθρωποι έχουν υποχρέωση απέναντι στην κοινότητα που τους φροντίζει σε κρίσιμες περιόδους, σύμφωνα με την αρχή της αμοιβαίας ανταλλαγής. Δεν αμφισβητούν ανοιχτά το σύστημα κοινωνικής προστασίας και θεωρούν ότι το κοινωνικό κράτος αποτελεί έκφραση κοινωνικής συνοχής και παρεμβαίνει διορθωτικά στην οικονομία. Δεν είναι αρνητικοί, επίσης, στη βοηθητική λειτουργία της οικογένειας.

¹Σκωτσέζος οικονομολόγος και ηθικός φιλόσοφος, πρωτοπόρος της πολιτικής οικονομίας και θεμελιωτής της σχολής των κλασικών οικονομικών.

²Αγγλος φιλόσοφος και νομικός, ιδρυτής του σύγχρονου Ωφελιμισμού και πνευματικός ηγέτης του ριζοσπαστικού κινήματος στην Αγγλία.

³Βρετανός φιλόσοφος, πολιτικός, οικονομολόγος και μέλος του Αγγλικού κοινοβουλίου, φιλελεύθερος στοχαστής του 19^{ου} αιώνα.

⁴Αγγλος φιλόσοφος, θεωρείται ένας από τους πλέον σημαίνοντες στοχαστές του Διαφωτισμού, έχει επηρεάσει τη φιλελεύθερη σκέψη με τη θεωρία του για το φυσικό νόμο και το κοινωνικό συμβόλαιο.

Βασικός εκπρόσωπος του είναι ο Thomas Hill Green, (Άγγλος φιλόσοφος 1836-1882), ο οποίος θεωρεί ότι το κράτος θα πρέπει να εξασφαλίζει ένα βασικό επίπεδο διαβίωσης στους πολίτες και ότι ο ρόλος του εξαρτάται από τη χρονική στιγμή που εξετάζεται και τις συνθήκες που επικρατούν τότε. (Pinker 1998, p. 55-58). Βασικό, επίσης, κριτήριο για το ρόλο του κράτους είναι η προώθηση της ηθικής ανάπτυξης του ατόμου και της αυτοπραγμάτωσης. Θεωρεί ότι η ελευθερία και η αυτοπραγμάτωση κατακτώνται μέσα από τη συμμετοχή στα κοινά. Οι επιρροές του Green είναι ιδεαλιστικού χαρακτήρα και προέρχονται από ένα συνδυασμό του Hegel και του χριστιανισμού.

Μαθητής του Green, ο Bosanquet, επηρεασμένος επίσης από το Hegel καθώς και το Rousseau, μιλάει για τα άτομα ως «individual citizens» και πριμοδοτεί την αξία της αυτοβοήθειας. Θεωρεί ότι το κράτος θα πρέπει να δημιουργεί τις συνθήκες ώστε τα άτομα να μπορέσουν να αναπτύξουν τους δικούς τους χαρακτήρες και να ανακαλύψουν μια μη κολεκτιβίστικη έννοια του νοήματος. Ο ίδιος βλέπει την κοινωνία σαν μια ηθική κοινότητα από οργανική σκοπιά στην οποία είναι κυρίαρχη η αξία της ανταγωνιστικής οικονομίας της αγοράς. Θεωρεί ότι η φτώχεια οφείλεται στην έλλειψη χαρακτήρα του ατόμου και ότι οι ανάγκες για την ελάχιστη επιβίωση θα πρέπει να καλύπτονται μέσα από τη φιλανθρωπία. Έτσι ερχόμαστε στο νεοφιλελευθερισμό που αλλιώς ονομάζεται νεοκλασικός φιλελευθερισμός.

Ο νεοφιλελευθερισμός είναι ένας συνδυασμός φιλελεύθερων και νεοσυντηρητικών στοιχείων. Τα φιλελεύθερα στοιχεία έχουν ως κύριο έμβλημα την ελεύθερη οικονομία και ελεύθερη αγορά ενώ τα νεοσυντηρητικά στοιχεία τη διατήρηση της εξουσίας. (Walker 1990, p. 30-31). Ο νεοφιλελευθερισμός αναγνωρίζει δύο επίπεδα κρατικής παρέμβασης. Το πρώτο αφορά τη δημιουργία του πλαισίου μέσα στο οποίο λειτουργεί η αγορά και το οποίο παρέχει εθνική ασφάλεια, διατήρηση των παραδοσιακών ηθικών αξιών, νομικό πλαίσιο στο οποίο λειτουργεί η κοινωνία.

Αυτό το επίπεδο κρατικής παρέμβασης είναι απολύτως αποδεκτό. Το δεύτερο επίπεδο κρατικής παρέμβασης, το οποίο είναι απολύτως μη αποδεκτό, είναι η εμπλοκή του κράτους στη διαχείριση της οικονομίας και στην αναδιανομή του εισοδήματος. Οι Hayek και Friedman είναι βασικοί εκπρόσωποι αυτής της ιδεολογίας και στηρίζονται στην ιδέα της επέκτασης της οικονομικής ελευθερίας στο πολιτικό πεδίο θεωρώντας ότι αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την πολιτική ελευθερία (Cousins 1987, p. 146).

Οι οπαδοί του φιλελευθερισμού και οι νεοφιλελεύθεροι θεωρούν ότι η ελευθερία της αγοράς προάγει την αποδοτικότητα και την οικονομική ανάπτυξη και καταπολεμά τις ταξικές ανισότητες και τη φτώχεια μέσα από την καλλιέργεια θετικών στάσεων για την εργασία, τον ανταγωνισμό και την ενθάρρυνση της ατομικής προσπάθειας (Στασινοπούλου, 2006, σελ. 44).

Αντιθέτως, η λειτουργία του κράτους προάγει τον κοινωνικό κατακερματισμό και συμβάλλει στην αναπαραγωγή της φτώχειας (Esping-Andersen 2006, σελ. 45). Η ύπαρξη των ανισοτήτων είναι βασική έννοια για το νεοφιλελευθερισμό. Θεωρείται ότι είναι «φυσική» και παραγωγική και ότι εκφράζει τη διαφορά ικανοτήτων των ατόμων. Ο Φωτόπουλος σημειώνει ότι όσο περισσότερο επιτυχής είναι η νεοφιλελεύθερη πολιτική τόσο μεγαλύτερη η ανισότητα που δημιουργείται (Φωτόπουλος 1993). Οι νεοφιλελεύθεροι θεωρούν ότι το άτομο οφείλει να αναπτύξει στο έπακρο τα προσωπικά του χαρακτηριστικά και ότι ο καθένας είναι υπεύθυνος για τις πράξεις και την ευημερία του. Η ατομική επιτυχία ή αποτυχία ερμηνεύονται βάσει των προσωπικών ικανοτήτων, ταλέντων, πρωτοβουλιών (Χάρβεϊ 2006, σελ. 99). Οι νεοφιλελεύθεροι θεωρούν ότι είναι στη φύση του ανθρώπου να λειτουργεί αυθόρμητα με βάση το προσωπικό συμφέρον και το όφελος και η σκέψη τους βασίζεται στην ηθική αρχή της ελευθερίας (Bonoli, George & Taylor – Gooby 2000, σελ.97). Πριμοδοτούνται αξίες όπως η ατομικότητα, ο ανταγωνισμός, η αυτονομία, η ελευθερία έκφρασης, η πολλαπλότητα των απόψεων, η ελευθερία των επιλογών, η ισότητα στην αντιμετώπιση. Επιπλέον, αναγνωρίζονται δικαιώματα στους πολίτες ως βάση για αυτόνομη δράση, θέτει δηλαδή τα κοινωνικά δικαιώματα στην υπηρεσία της ιδιωτικής σφαίρας και του οικονομικού τομέα. Ο νεοφιλελευθερισμός αναγνωρίζει την «οικονομική κοινωνία» και το «οικονομικό υποκείμενο». Στην «οικονομική κοινωνία» η βασική λειτουργία του δημόσιου χώρου είναι να διατηρήσει και να ενεργοποιήσει τον ιδιωτικό χώρο.

Οι νεοφιλελεύθεροι δεν θεωρούν ότι υπάρχουν αντικειμενικές ηθικές αξίες οι οποίες να νομιμοποιούν την έντονη κρατική παρέμβαση στην παροχή πρόνοιας. Το «οικονομικό υποκείμενο» λειτουργεί αποκομμένο από το κοινωνικό περιβάλλον και η βασική του αρχή είναι αυτή της μεγιστοποίησης της χρησιμότητας (Pinker 1998, p. 56). Το ενδιαφέρον για τους άλλους περιορίζεται στο βαθμό που εξυπηρετεί το δικό του συμφέρον.

Όσον αφορά την ιδιότητα του πολίτη, ο J. Clarke αναφέρει ότι αυτή διασπάται της σε τρία μέρη: στον «φορολογούμενο», στον «καταναλωτή» και στον «χρήστη των υπηρεσιών». (Clarke 2004). Οι δύο πρώτες ιδιότητες αναφέρονται σε μια ιδιωτικοποιημένη ταυτότητα του

πολίτη, ενώ η τρίτη, στην ταυτότητα που ανάγεται στο δημόσιο χώρο. Το βασικό χαρακτηριστικό του «καταναλωτή» και «φορολογούμενου» είναι ότι έχει τη δυνατότητα επιλογής. Γνωρίζει τις ανάγκες του, είναι σε θέση να κάνει λογικές και ελεύθερες επιλογές, έχει την απαίτηση να τον εξυπηρετήσουν οι παραγωγοί. Κυριότερο, όμως, χαρακτηριστικό είναι ότι είναι αποκομμένος από τους κοινωνικούς ρόλους και θέσεις, συμπεριλαμβανομένου και των προβληματικών συνθηκών κάτω από τις οποίες λειτουργούν οι δημόσιες υπηρεσίες και κινείται με βάση τα ατομικά και ιδιοκτησιακά συμφέροντα.

Ο Χάρβεϊ επισημαίνει, επίσης, τη σημασία της ιδιότητας του «καταναλωτή» και της αποκοπής του ατόμου από την κοινωνία αναφέροντας ότι ο νεοφιλελευθερισμός στοχεύει αποκλειστικά σ' αυτό διακηρύττοντας την αρχή του καπιταλιστικού κέρδους ως την καλύτερη αρχή, όχι μόνο για τη λειτουργία της οικονομίας, αλλά και για τη δράση του ανθρώπου, εντός ή εκτός της αγοράς. (Χάρβεϊ, 2006, σελ. 14). Ο νεοφιλελευθερισμός συνδέεται άμεσα με το μεταφορντικό μοντέλο οργάνωσης της παραγωγικής διαδικασίας στη μεταβιομηχανική κοινωνία και αμφισβητεί την ανάγκη ύπαρξης και αποτελεσματικότητας του κράτους πρόνοιας, προϊόν του φορντικού μοντέλου, και διατείνεται την πλήρη απόσυρση του κράτους από την οικονομία.

Το βασικό χαρακτηριστικό του μεταφορντικού μοντέλου είναι η ευελιξία η οποία χαρακτηρίζει την παραγωγική διαδικασία, την αγορά εργασίας, την εργασία, την επιχείρηση, τις νέες τεχνολογίες. (Χλέτσος 2011, σελ.93).

Στην πραγματικότητα, ιστορικά, μπορούμε να διακρίνουμε διαφορετικές προσεγγίσεις του ρόλου του κράτους, από τη νεοφιλελεύθερη θεωρία, όσον αφορά στο βαθμό συμμετοχής του στην οικονομία. (Χλέτσος 2011, σελ.64-5). Τη χρονική περίοδο μέχρι την κρίση του '29-'30 η νεοφιλελεύθερη θεωρία υποστηρίζει τη μη παρέμβαση του κράτους στην οικονομία θεωρώντας την ως ιδιαίτερος επιζήμια, αφού εμποδίζει την καλή λειτουργία της αγοράς. Από το '30 έως τις αρχές της δεκαετίας του '70 παρατηρείται στροφή της νεοφιλελεύθερης θεωρίας προς τη δικαιολόγηση της μερικής παρέμβασης του κράτους. Είναι η «χρυσή εποχή» του κράτους πρόνοιας στην οποία παρατηρείται υποχώρηση των νεοφιλελεύθερων ιδεών. Η παρέμβαση του κράτους στην οικονομία είναι εκτεταμένη και αυτό δικαιολογείται από το νεοφιλελευθερισμό ύστερα από τις καταστροφικές συνέπειες της οικονομικής κρίσης του '29-'30. Τη δεκαετία του '70, που είναι περίοδος έντονης οικονομικής κρίσης, οι ιδέες του νεοφιλελευθερισμού ανακάμπτουν δυναμικά με κύριο επιχείρημα ότι η οικονομική κρίση

οφείλεται στην υπερβολική κρατική παρέμβαση στην οικονομία και προτείνεται η πλήρης απόσυρση του κράτους. Αυτές οι ιδέες διατηρούνται και κατά τη δεκαετία του '80.

Τη δεκαετία του '90 παρατηρείται νέα υποχώρηση των νεοφιλελεύθερων ιδεών κάτω από το βάρος της ανεργίας, της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού που αυξάνονται ιδιαίτερα αυτήν την περίοδο. (Χλέτσος 2011, σελ.87). Ο νεοφιλελευθερισμός υποστηρίζει και πάλι την μερική παρέμβαση του κράτους, στον ελάχιστο δυνατό βαθμό, με τη δημιουργία του δικτύου ασφαλείας (safety net) για όσους δεν μπορούν να εξασφαλίσουν την επιβίωσή τους.

Οι αιτίες αμφισβήτησης του κράτους πρόνοιας, σύμφωνα με τη νεοφιλελεύθερη θεωρία, συνοψίζονται ως εξής (Χλέτσος 2011, σελ.87):

- α) Η αναποτελεσματικότητά του.
- β) Τα αντικίνητρα που δημιουργεί στην αγορά εργασίας.
- γ) Και η δημιουργία δημοσιονομικών βαρών.

Όσον αφορά στην αναποτελεσματικότητα του κράτους πρόνοιας σημειώνεται αναντιστοιχία κόστους και αποτελεσμάτων. Το κράτος πρόνοιας είναι υπερβολικά δαπανηρό και παρουσιάζει πενιχρά αποτελέσματα. Η αναποτελεσματικότητά του θεωρείται ότι οφείλεται στη γραφειοκρατική του δομή εξαιτίας της οποίας απαιτούνται υψηλά κόστη για την παραγωγή των προϊόντων. Μια άλλη συνέπεια της γραφειοκρατικής δομής του κράτους είναι ότι η διογκωμένη γραφειοκρατία οδηγεί στη συνεχή διεύρυνση των κρατικών μηχανισμών προκειμένου να διατηρηθούν οι θέσεις, το κύρος και η εξουσία των εργαζομένων του δημόσιου τομέα και να προωθηθούν τα συμφέροντά τους (Φωτόπουλος, 1993).⁵

Η διογκωμένη γραφειοκρατία ενισχύεται και από την προσπάθεια εξασφάλισης ψήφων από τα πολιτικά κόμματα τα οποία εξασφαλίζουν εργασιακές θέσεις στο δημόσιο τομέα.

⁵Αυτή η άποψη στηρίζεται στην θεωρία της κρατικής επιλογής (public choice theory) σύμφωνα με την οποία όσοι κατέχουν θέσεις στο δημόσιο θέλουν να μεγιστοποιήσουν τη χρησιμότητά τους παρόλο που δεν έχουν έρθει σε επαφή με τις ευκαιρίες για κέρδος που προσφέρει η αγορά. (Pinker R., 1998, p. 56)

Για την αντιμετώπιση του γραφειοκρατικού φαινομένου καθώς και για τον εκμοντερνισμό των δημόσιων υπηρεσιών, ο νεοφιλελευθερισμός προτείνει την ανάπτυξη του μάνατζμεντ. Την τοποθέτηση δηλαδή των μάνατζερς στις σημαντικές θέσεις λήψης διοικητικών αποφάσεων. Ο θεσμός των μάνατζερς λειτουργεί αποκλειστικά με βάση τα οικονομικά κριτήρια, τα κόστη και την αποδοτικότητα, εξοβελίζοντας άλλους παράγοντες που παίζουν εξίσου σημαντικό ρόλο στη διοίκηση των υπηρεσιών.

Προσπαθεί να επιβάλλει τη λογική επιχειρησιακού τύπου στη διοίκηση των δημόσιων υπηρεσιών και βασικό χαρακτηριστικό του είναι η αυτονομία από την κεντρική διοίκηση (Στασινοπούλου 2006, σελ. 80).

Το κράτος πρόνοιας θεωρείται ότι δημιουργεί αντικίνητρα στην αγορά εργασίας καθώς η κρατική προστασία ωθεί τα άτομα στη μη ενεργή αναζήτηση εργασίας (Clarke 2004). Σύμφωνα με αυτήν τη θεώρηση, μειώνεται η οριακή ροπή για εργασία, αυξάνεται το οριακό όφελος για ανάπαυση και αναπτύσσεται η κουλτούρα της εξάρτησης (dependency culture) από τα κρατικά επιδόματα (Χλέτσος 2011, σελ.232). Αυτοί οι παράγοντες συντείνουν στη δημιουργία μιας «δεύτερης κατηγορίας πολιτών» (underclass) που επιβιώνει εξαρτώμενη από το σύστημα κρατικών παροχών και αναπτύσσει ένα σύστημα αξιών διαφορετικό από αυτό της υπόλοιπης κοινωνίας, που πριμοδοτεί αξίες όπως η εργασία, η αυτονομία, η σταθερή οικογενειακή ζωή, αλλά και δυσλειτουργικό με την έννοια ότι ενθαρρύνει την αποκοπή από τις καθιερωμένες κοινωνικές νόρμες. (Bopolí κ.ά, 2000, σελ. 113, 115).

Και για τα άτομα όμως που δεν ανήκουν στην «underclass» η διαβίωσή τους σε ένα κράτος με αναπτυγμένο σύστημα κοινωνικών παροχών ενισχύει την παθητικότητα τους και περιορίζει την ελεύθερη επιλογή και ατομική πρωτοβουλία για περαιτέρω οικονομική - επαγγελματική ανάπτυξη και επιχειρηματική δραστηριότητα αλλά και την ικανότητά να ρυθμίσουν την ίδια τους τη ζωή γενικότερα (Φωτόπουλος 1993. σελ. 33).

Η δημιουργία δημοσιονομικών βαρών οφείλεται στη διαδικασία δανεισμού (εσωτερικού ή εξωτερικού) στην οποία καταφεύγει το κράτος πρόνοιας προκειμένου να χρηματοδοτήσει τις υψηλές δαπάνες του. Οι υψηλές δαπάνες χρηματοδοτούνται επίσης και από την υψηλή φορολόγηση που επιβάλλεται στους πολίτες και στις επιχειρήσεις. Οι πολύ υψηλοί φόροι και ο τρόπος χρησιμοποίησής τους αυξάνουν τον πληθωρισμό, προκαλούν υψηλά επιτόκια αποταμίευσης και επένδυσης, χαμηλή παραγωγικότητα εργασίας,

στασιμότητα στις εξαγωγές και χαμηλούς ρυθμούς ανάπτυξης (Χλέτσος 2011, σελ.88). Το κυριότερο επιχείρημα, πάνω στο οποίο βασίζεται η νεοφιλελεύθερη προσέγγιση, είναι ότι το κράτος πρόνοιας έχει υψηλές κοινωνικές δαπάνες οι οποίες αποτελούν τροχοπέδη για την οικονομική ανάπτυξη και ότι το κύριο αίτιο της κρίσης του κράτους πρόνοιας είναι η αδυναμία της οικονομίας να το χρηματοδοτήσει. Ως βασικό στόχο θέτει, λοιπόν, την ιδιωτικοποίηση (Χλέτσος 2011, σελ.232). Η ιδιωτικοποίηση, για τους νεοφιλελεύθερους, έχει πολλά πλεονεκτήματα. Βελτιώνει την ικανότητα και αποδοτικότητα μέσα από τη διαδικασία του ανταγωνισμού, ενισχύει την εξειδίκευση, ενθαρρύνει τις καινοτομίες και τη συνεχή βελτίωση της ποιότητας των παραγόμενων προϊόντων, καταπολεμά τη διαφθορά και αποδίδει ευθύνες στους αρμόδιους, θέτει στόχους με οικονομικά κριτήρια και κυρίως αυτό του κέρδους, προστατεύει το κεφάλαιο και τις επενδύσεις.

Τα μέτρα που μπορεί να ληφθούν για την επίτευξη της ιδιωτικοποίησης είναι (Φωτόπουλος 1993):

- Η φιλελευθεροποίηση των αγορών και ιδιαίτερα της αγοράς εργασίας.
- Η δημιουργία ευκαιριών για το ιδιωτικό κεφάλαιο (π.χ. προνομιακές δανειοδοτήσεις, κίνητρα, επιβολή μεθόδων διοίκησης στο δημόσιο τομέα που ευνοούν την ιδιωτική πρωτοβουλία, κ.τ.λ.).
- Η από-εθνικοποίηση των κρατικών επιχειρήσεων.
- Η περικοπή του κράτους πρόνοιας (π.χ. περικοπές, έλλειψη αναπτυξιακών μέτρων σε τομείς όπου δεσπόζει η κρατική παροχή, όπως αυτοί της υγείας, παιδείας και ασφάλισης, ώστε να αναγκάζονται οι πολίτες να στρέφονται σε ιδιωτικές λύσεις).
- Η ιδιωτικοποίηση των κρατικών και κοινωνικών υπηρεσιών.
- Η αναδιανομή των φορολογικών βαρών υπέρ των ανώτερων εισοδηματικών στρωμάτων.

Η νεοφιλελεύθερη θεωρία δεν αναλύει την έννοια της μισθωτής εργασίας, ούτε τη σχέση που υπάρχει μεταξύ της μισθωτής εργασίας και του καθεστώτος συσσώρευσης ή του μοντέλου ανάπτυξης. Το θεμελιώδες ζήτημα, για τη νεοφιλελεύθερη θεωρία, είναι να δημιουργήσει μια αγορά σύμφωνα με την οποία η μακροοικονομική ισορροπία να επιτυγχάνεται μέσα από τη ζήτηση και την προσφορά χάρη στην ευκαμψία των μισθών και την τέλεια κινητικότητα του παραγωγικού συντελεστή εργασίας. Η ευκαμψία της αγοράς αναλύεται στη βάση της εξίσωσης της ζήτησης εργασίας με την προσφορά εργασίας.

(Χλέτσος 2011, σελ.92). Συνδέεται άμεσα με το πρόβλημα της ανεργίας για το οποίο οι νεοφιλελεύθεροι θεωρούν ότι οφείλεται σε ατέλειες της αγοράς καθώς επίσης και στην ακαμψία των χρηματικών μισθών, στην ύπαρξη του θεσμού πλήρους απασχόλησης και στην έλλειψη κινητικότητας των εργαζομένων και ως εκ τούτου προτείνουν ελαστικές λύσεις στο ζήτημα της απασχόλησης.

2.2 Αποτελέσματα της πρακτικής εφαρμογής του φιλελευθερισμού στο κράτος πρόνοιας

Ο νεοφιλελευθερισμός δεν εφαρμόστηκε πουθενά με πληρότητα. Τα πρακτικά αποτελέσματα των νεοφιλελεύθερων μεταρρυθμίσεων ήταν περιορισμένα, παρόλο που σε κάποιες χώρες η ιδεολογία του ήταν πλήρως αποδεκτή (Esping-Andersen, 2006, σελ. 46).

Η μόνη συστηματική επιτυχία που μπορεί να διεκδικήσει ο νεοφιλελευθερισμός είναι η μείωση και ο έλεγχος του πληθωρισμού. Επίσης, ως ένα βαθμό έχει επιτευχθεί η μείωση της φορολογίας και των δημόσιων δαπανών στην Αγγλία, κάτι το οποίο μπορεί να θεωρηθεί επιτυχία δεδομένου ότι αυτό ήταν το ζητούμενο των μέτρων ιδιωτικοποίησης που λήφθηκαν (Esping-Andersen, 2006, σελ. 61). Από την άλλη, ωστόσο, αυξήθηκε η δαπάνη των νοικοκυριών για ιδιωτική ασφαλιστική κάλυψη, οπότε είναι αμφίβολο το κατά πόσο έχει επιτευχθεί τελικά συνολικά κάποια πραγματική εξοικονόμηση κόστους.

Το κύριο στοιχείο που επηρέασε την ευρύτερη αποδοχή αυτής της προσέγγισης είναι η έλλειψη κοινωνικής δικαιοσύνης. Ο νεοφιλελευθερισμός είναι ένα ρεύμα με έντονο οικονομισμό που περιορίζεται στη σφαίρα της οικονομίας και των οικονομικών σχέσεων και προσπάθησε να μεταφέρει τις αξίες της οικονομίας στην πολιτική και την κοινωνία χωρίς να είναι σε θέση να αντιληφθεί ότι ο άνθρωπος είναι ένα ον με συναισθηματισμό, αξίες και αρχές και ότι δεν είναι δυνατό να λειτουργεί ως ένα «ιδεατό μοντέλο» που γνωρίζει το σύνολο των απαραίτητων πληροφοριών που υπάρχουν στον κόσμο ώστε να μπορεί να λαμβάνει ορθολογικές αποφάσεις και συνεχώς να αξιολογεί, επιλέγει και αποφασίζει ορθολογικά. (Χάρβεϊ 2006, σελ. 12-13).

Το πεδίο της εργασίας βάλλεται από τη διαδικασία αποδυνάμωσης της οργανωμένης εργασίας και προαγωγής της στοιχειώδους προστασίας της απασχόλησης, καθώς η αγορά εργασίας θεωρήθηκε μη ευέλικτη και υπερβολικά οργανωμένη (Robertson 2008). Το κράτος

εγκαταλείπει τη δέσμευση για επίτευξη πλήρους απασχόλησης και οι «πραγματικές θέσεις εργασίας», που είχε υποσχεθεί έναντι των επιχορηγούμενων του κράτους πρόνοιας, αρχίζουν να εκλείπουν (Dixon 2000, σελ. 26-30).

Εμφανίζονται άλλες μορφές απασχόλησης όπως η μερική. Δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στη διατήρηση του θεσμού της μερικής απασχόλησης, και, γενικά, των ελαστικών μορφών εργασίας, καθώς έτσι θεωρείται ότι περιορίζονται οι κρατικές δαπάνες και ότι η κυβέρνηση παρουσιάζει υψηλά ποσοστά αντιμετώπισης του προβλήματος της ανεργίας και μείωσης των δεικτών της (Robertson 2008). Υπολογίζεται ότι το 30% του ενεργού πληθυσμού βρίσκεται σε κατάσταση εργασιακής προσωρινότητας. Στις προσωρινές εργασίες συνάπτονται εργασιακές συμβάσεις «μηδενικού ωραρίου», δηλαδή χωρίς όριο στον αριθμό των εβδομαδιαίων ωρών εργασίας. Σε περίπτωση καταχρηστικής απόλυσης θα πρέπει κανείς να έχει εργαστεί στον ίδιο εργοδότη τουλάχιστον για δύο συνεχόμενα χρόνια για να θεωρείται καλυμμένος (Dixon 2000, σελ. 26-30).

Όσον αφορά το ύψος των κρατικών δαπανών, ο Robertson σημειώνει ότι τα προγράμματα που αφορούσαν την αγορά εργασίας αυτήν την περίοδο απορρόφησαν μεγαλύτερο ποσοστό του ΑΕΠ απ' ότι στις αρχές του 1970, παρά τη θεώρηση της κυβέρνησης ότι με το θεσμό της μερικής απασχόλησης θα μειώνονταν οι κρατικές δαπάνες. Πρακτικά, η κοινωνική πολιτική της ελληνικής κυβέρνησης δεν κατόρθωσε να αποκλείσει το κράτος από την ανάμειξη στην αγορά εργασίας, όπως ήταν το αναμενόμενο σύμφωνα με τις νεοφιλελεύθερες αρχές. Το ίδιο ισχύει και για τα άλλα πεδία της κοινωνικής πολιτικής.

Η βασική αιτία αυτής της εξέλιξης, όπως εξηγεί ο Φωτόπουλος, είναι ότι το συγκεκριμένο οικονομικό σύστημα, που θέλει να επιβάλλει ο νεοφιλελευθερισμός, δημιουργεί συνθήκες που ευνοούν τη διόγκωση της ανεργίας, της φτώχειας και της ανισότητας και το κράτος πρόνοιας έρχεται να δράσει προστατευτικά απέναντι στους οικονομικά και κοινωνικά ασθενείς πληθυσμούς που είναι θύματα των δυσμενών συνθηκών αυτού του συστήματος. Εδώ έγκειται μια βασική αντίφαση του νεοφιλελευθερισμού, ότι, δηλαδή, ενώ επιδιώκει τη συρρίκνωση του κράτους πρόνοιας αυτό αποδεικνύεται τελικά ανέφικτο, καθώς το κράτος πρόνοιας καθίσταται απαραίτητο για τη συνέχιση της ομαλής λειτουργίας του οικονομικού συστήματος.

Στην πραγματικότητα η κυβέρνηση της Θάτσερ επεδίωξε την αλλαγή της κρατικής παρέμβασης και όχι τη μείωσή της. Αλλαγή που θα εξυπηρετούσε τους νεοφιλελεύθερους στόχους και θα περιόριζε τη σοσιαλδημοκρατικού τύπου δράση. Βασικά στοιχεία αυτής της αλλαγής ήταν η απελευθέρωση της αγοράς και η διατήρηση του χαμηλού κόστους εργασίας. Ο Φωτόπουλος αναφέρει ότι αντί για την εξασφάλιση της πλήρους και πραγματικής απασχόλησης για όλους, στόχος σήμερα είναι η εξασφάλιση της ανταγωνιστικότητας του κεφαλαίου που συνεπάγεται ανεργία για σημαντικά τμήματα του πληθυσμού και χαμηλόμισθες θέσεις μερικής απασχόλησης στο διογκούμενο τριτογενή τομέα. Αντί για τη βελτίωση της ποιότητας κοινωνικών υπηρεσιών για όλους, στοχεύεται η ιδιωτικοποίηση του μεγαλύτερου μέρους τους, πράγμα που σημαίνει τη βελτίωση για μερικούς και τη χειροτέρευση για τους πολλούς. Αντί για την αναδιανομή του εισοδήματος υπέρ των ασθενέστερων οικονομικών στρωμάτων που τόνωνε την ενεργό ζήτηση επιδιώκεται η αναδιανομή υπέρ της οικονομικής ελίτ χάριν της δημιουργίας κινήτρων για την ανάπτυξη. (Φωτόπουλος 1993, σελ. 64).

Σημαντικό, επίσης, επιχείρημα που αναφέρεται, από τον Robertson, κατά της μείωσης της κρατικής παρέμβασης, είναι ότι οι ίδιοι οι επιχειρηματίες, που υποστηρίζουν τους πολιτικούς με νεοφιλελεύθερες πεποιθήσεις, αντιτίθενται σε αυτούς όταν ασκούν συγκεκριμένες πολιτικές οι οποίες αποφέρουν μείωση των εσόδων τους ή κάνουν το περιβάλλον στο οποίο δραστηριοποιούνται οι επιχειρήσεις τους λιγότερο προβλέψιμο, όσο και αν αυτές οι πολιτικές εκφράζουν τις νεοφιλελεύθερες αρχές. Αυτό δηλαδή που έρχεται στο επίκεντρο είναι η διατήρηση της λειτουργίας της αγοράς και της παραγωγής κέρδους, με κάθε δυνατό μέσο, και πέρα από κάθε ιδεολογία, αρχή ή αξία, έστω και αν αυτό εξυπακούεται την κρατική παρέμβαση.

Όσον αφορά τις ιδιωτικοποιήσεις, το κύριο ερώτημα που γεννιέται, σχετικά με αυτές, είναι αν υπάρχουν πράγματι ισχυροί οικονομικοί λόγοι που τις επιβάλλουν ή αν, αντίθετα, αποτελούν απλώς τμήμα της νεοφιλελεύθερης πολιτικής στρατηγικής για τη μετατόπιση του κέντρου βάρους στον ιδιωτικό τομέα.

Ο Φωτόπουλος αναφέρει αρκετά στοιχεία, ως προς αυτό, για να αποδείξει ότι το συγκεκριμένο φαινόμενο ήταν αποτέλεσμα πολιτικών επιλογών οι οποίες μάλιστα δεν επέφεραν τα επιθυμητά αποτελέσματα της οικονομικής ανάπτυξης. Συγκεκριμένα αναφέρει ότι δεν υπήρξε πράγματι αύξηση της παραγωγικότητας, ότι η ανεργία τριπλασιάστηκε μεταξύ των δύο δεκαετιών '70 και '80 από 3% σε 10%, ότι οι δημόσιες δαπάνες αυξήθηκαν για την

πληρωμή των επιδομάτων ανεργίας και των άλλων κοινωνικών επιδομάτων ενώ για τους τομείς της εκπαίδευσης και της υγείας παρέμειναν στάσιμες για την Ελλάδα. Αναφέρει, επίσης, ότι η ύφεση δημιούργησε κλίμα συμπίεσης των επιχειρηματικών προσδοκιών και ότι η δραστική αποβιομηχάνιση της χώρας οδήγησε σε διογκούμενο έλλειμμα. Τέλος, ότι δεν υπήρξε καμία ένδειξη ότι η ιδιωτικοποίηση από μόνη της βελτίωσε την αποτελεσματικότητα των επιχειρήσεων και την ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών.

Ο Σακελλαρόπουλος αναφέρει ότι η πραγματικότητα εξελίχθηκε διαφορετικά από ό,τι υπολογιζόταν με βάση τη νεοφιλελεύθερη προσέγγιση. Αν και μειώθηκαν οι κοινωνικές παροχές και υπηρεσίες δεν εμφανίστηκαν μεγαλύτεροι ρυθμοί ανάπτυξης στην οικονομία σε σχέση με άλλες χώρες, όπως Γερμανία, Σουηδία, Ολλανδία, Αυστρία που διέθεταν πολυέξοδα συστήματα κοινωνικών υπηρεσιών.

Αναφέρεται μάλιστα σε σειρά μελετών που αποδεικνύουν τα κάτωθι (Σακελλαρόπουλος 1999, σελ. 41-42):

- «Οι μελέτες των Stefens, 1996, Wilson, 1993, Marmor κ.α., 1990 μας δείχνουν ότι τα οικονομικά προβλήματα που παρουσιάστηκαν είχαν μικρή ή και καθόλου σχέση με τις κοινωνικές δαπάνες.
- Συγκριτική μελέτη των Marmor, 1990, Midgley, 1997 σε 19 βιομηχανικά κράτη μας δείχνει ότι δεν αποδεικνύεται ότι οι υψηλές κοινωνικές δαπάνες εμποδίζουν την οικονομική ανάπτυξη ή ότι οι υψηλοί ρυθμοί της τελευταίας προϋποθέτουν περιορισμό του κοινωνικού κράτους. Η κακή οικονομική επίδοση μιας οικονομίας συνδέεται με παράγοντες που βρίσκονται έξω από το πεδίο της κοινωνικής πολιτικής.
- Άλλες έρευνες, των Barrow, 1978, Lesnoy – Leimer, 1979, Koskela – Wiren, 1983, δεν μπόρεσαν να βεβαιώσουν ότι οι πόροι που απορροφώνται από τις κοινωνικές ασφάλισεις μειώνουν την αποταμίευση, επομένως και την επένδυση σε μία χώρα.
- Έρευνες επίσης, των Jencks, 1992, Rank, 1994, Burtless, 1994, μας δείχνουν ότι οι δικαιούχοι των κοινωνικών επιδομάτων είναι πρόθυμοι να εργαστούν όταν τους προσφέρονται εργασίες που πληρώνονται πολύ περισσότερο απ' ότι προσφέρουν τα κοινωνικά επιδόματα. Τα κοινωνικά προγράμματα, δηλαδή, και οι παροχές λειτουργούν ως αντικίνητρο για εργασία μόνο για τους ανειδίκευτους, φτωχούς και κακοπληρωμένους.

- Η διεθνής έρευνα της Rebecca Blank (1994) σε μια σειρά χωρών έδειξε ότι η κοινωνική πολιτική μπορεί να επηρεάζει την αγορά εργασίας, δεν έχει όμως αρνητικές και μεγάλες επιπτώσεις στην ευελιξία της.
- Τέλος, άλλες έρευνες όπως του ΟΟΣΑ και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής δείχνουν ότι η ανάπτυξη και κοινωνική πολιτική δεν αποτελούν έννοιες ασύμβατες μεταξύ τους. Το κράτος πρόνοιας δεν πρέπει να θεωρείται εχθρικό στην οικονομική ανάπτυξη, αλλά υποβοηθητικό και ενισχυτικό της. Διότι δραστηριοποιείται εκεί που οι ιδιωτικές αγορές αποτυγχάνουν ή δεν δραστηριοποιούνται αποδοτικά».

Από τα στοιχεία που παραθέτουν ο Φωτόπουλος και ο Σακελλαρόπουλος γίνεται φανερό ότι οι ιδιωτικοποιήσεις είναι μια νεοφιλελεύθερη πολιτική επιλογή και όχι μια αναπόφευκτη οικονομική λύση. Είναι μια επιλογή που δεν επέφερε τα επιθυμητά αποτελέσματα, όπως αποδείχτηκε τελικώς στην πράξη, και ιδιαίτερα αυτά της συρρίκνωσης του κράτους πρόνοιας και της προώθησης της οικονομικής ανάπτυξης.

Παρόμοια συμπεράσματα εξάγονται και από τον Gooby στο βιβλίο «European Welfare Futures». Το επιχείρημα είναι ότι η συρρίκνωση του κράτους, που προτείνει ο νεοφιλελευθερισμός και θεωρεί ότι είναι αναπόφευκτη και απαραίτητη προϋπόθεση για την οικονομική ανάπτυξη, αποτελεί μια ιδεολογική θεώρηση χωρίς να έχει βρει πρακτική εφαρμογή. Παρουσιάζονται στοιχεία ερευνών κατά τα οποία διαφορετικές χώρες με μεγάλες διαφορές ως προς το ύψος των κοινωνικών δαπανών παρουσιάζουν ίδιους ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης και, αντίστροφα, χώρες με το ίδιο ύψος κοινωνικών δαπανών παρουσιάζουν διαφορετικούς ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης. Δεν παρατηρείται δηλαδή συσχετισμός μεταξύ των δύο μεταβλητών (OECD, 1994d, Annexe, OECD, 1996) Παρομοίως, δεν παρατηρείται συσχετισμός μεταξύ της φορολόγησης και της οικονομικής ανάπτυξης (Richards and Madden, 1996, OECD, 1998).

Επίσης, παρουσιάζονται πορίσματα διάφορων ερευνών τα οποία κάθε άλλο παρά δείχνουν ότι υπάρχει συσχετισμός μεταξύ των οικονομικών προβλημάτων και των επιπέδων των κοινωνικών δαπανών ή των μέτρων κοινωνικής προστασίας. Δεν αποδεικνύεται ότι τα οικονομικά προβλήματα οφείλονται στα υψηλά επίπεδα δαπανών. Για παράδειγμα, όσον αφορά την ανεργία υπάρχουν χώρες με γενναϊόδωρα συστήματα παροχών κάποιες εκ των οποίων έχουν υψηλά επίπεδα ανεργίας και οι υπόλοιπες χαμηλά. Το ίδιο ισχύει και για τις χώρες που έχουν περιορισμένα συστήματα παροχών (Bonoli et al., 2000, p. 107-108, 111,

112). Τα αποτελέσματα ισχύουν για τη μεσοπρόθεσμη και μακροπρόθεσμη ανεργία και αφορούν νέους και ενήλικες.

Επιπλέον, αναφέρονται έρευνες που δείχνουν ότι όσοι λαμβάνουν επιδόματα ανεργίας και αναπηρίας καθώς και οι μονογονεϊκές οικογένειες που λαμβάνουν τα ανάλογα επιδόματα δεν είναι σε τόσο καλή οικονομική κατάσταση ώστε να μην θέλουν να εργαστούν ποτέ ξανά και να επιδιώκουν να βρίσκονται συνεχώς υπό το καθεστώς των κρατικών παροχών.

Όσον αφορά τις συνέπειες στο κοινωνικό επίπεδο, καταρχήν, ψυχολογικά κυριαρχεί ο φόβος της ανεργίας, η αβεβαιότητα για το μέλλον και για τη δυνατότητα επαρκούς κάλυψης βασικών αναγκών, η οικονομική ανασφάλεια, ο συνεχής περιορισμός της δραστηριότητας σε κάθε τομέα, τα υψηλά επίπεδα άγχους, η κατάθλιψη και η απόγνωση, η έλλειψη ελπίδας για το μέλλον, και, επιπλέον, η τάση ιδιωτικοποίησης προβλημάτων που είναι εγγενώς κοινωνικά, έξαρση της εγκληματικότητας και του ρατσισμού και συχνά τοπικές κοινωνικές εκρήξεις.

Παρατηρείται αύξηση των κοινωνικών ανισοτήτων. Παρουσιάζεται μέγιστο στην ψαλίδα μεταξύ των υψηλά και χαμηλά αμειβόμενων εργαζομένων και ο Walker καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η οικονομική ευμάρεια αυτών που είναι σε καλύτερη οικονομική κατάσταση στηρίχθηκε στα μειωμένα εισοδήματα των φτωχών. Το 1979 τα 4,64εκ. ενήλικων πλήρως απασχολούμενων εργαζομένων κέρδιζε λιγότερα από όσα προέβλεπε επίσημα το Συμβούλιο της Ευρώπης και αυτός ο αριθμός αυξήθηκε σε 6εκ. έως το 1989. (Walker 1990, σελ. 38-39).

Παρατηρείται, επίσης, διόγκωση της απόλυτης και σχετικής φτώχειας με επιδράσεις που είναι καταστρεπτικές για την υγεία σε βιολογικό, κοινωνικό και ψυχικό επίπεδο. Το 30% του ενεργού πληθυσμού διαβιεί σε συνθήκες υλικής ανέχειας. Ο Walker αναφέρει σχετικά στοιχεία: κατά τη διάρκεια της διακυβέρνησης της Θάτσερ, ο αριθμός των ατόμων που λάμβαναν Income Support αυξήθηκε από 3εκ. σε 5εκ. το 1987 (Walker 1990, σελ 36-37). Αν συνυπολογιστούν και οι εξαρτώμενοί τους ο αριθμός ανέρχεται σε 7,39εκ. το 1988. Παρουσιάζονται, επίσης, στοιχεία για μεγάλη αύξηση στα ποσοστά των ατόμων που ζούσαν κάτω από το όριο της φτώχειας. Μέχρι το 1985 ο αριθμός των οικογενειών και των ατόμων, σ' αυτήν την κατηγορία, αυξήθηκε κατά 14% και 16% αντίστοιχα, με αποκορύφωμα το 1983 που ο αριθμός τους συνολικά έφτασε τα 2,78εκ. Επίσης, αυξήθηκε ο αριθμός των οικογενειών, που ο αρχηγός τους λάμβανε εισόδημα κάτω από το όριο της φτώχειας, κατά 1/5

μεταξύ του 1979 και 1985. Επιπλέον, υπήρξε αύξηση του αριθμού των ατόμων που ζούσαν στο όριο της φτώχειας. Το 1979 ο αριθμός ήταν 7,6εκ. και μέχρι το 1985 αυξήθηκε στα 8,5εκ.

Για τη μερίδα του πληθυσμού που ήταν κάτω από ή στο όριο της φτώχειας υπήρχε σοβαρή έλλειψη σε αγαθά απαραίτητα για την κάλυψη των βασικών αναγκών όπως τροφή, στέγη, θέρμανση, ρουχισμός. Οι κατοικίες ήταν πολύ φτωχές, είχαν υγρασία και δεν υπήρχαν ξεχωριστά δωμάτια για τα παιδιά. Η διατροφή ήταν πολύ φτωχική και κακής ποιότητας και προκαλούσε προβλήματα υγείας ή ακόμα και πρόωρους θανάτους. Πάνω από το μισό πληθυσμό από αυτούς που βρισκόταν στο χαμηλότερο 10% του εύρους του εισοδήματος δεν ήταν σε θέση να έχουν τουλάχιστον δύο βασικά αγαθά. Το 1/3 δεν μπορούσε να έχει τέσσερα ή περισσότερα. Από τα νοικοκυριά που τους έλειπαν επτά ή περισσότερα βασικά αγαθά, στα 3/5 το ένα από αυτά τα αγαθά ήταν η κατοικία. Η φτώχεια συνδέεται και με άλλες μορφές αποστέρησης όπως με χαμηλά εισοδήματα και κακή υγεία (Walker, 1990, p. 38, 40).

Οι νέοι είναι αυτοί που είναι ιδιαίτερα εκτεθειμένοι στη φτώχεια. Το Income Support δεν διατίθεται από το 1988 σε αυτούς που είναι 16 και 17 ετών. Οι νέοι ενθαρρύνονται είτε να μένουν στα σπίτια τους με τις οικογένειές τους, είτε να επιστρέφουν σε αυτά. Αυξάνονται τα ποσοστά των άστεγων νέων και αυτών που δεν έχουν τα απαραίτητα για να επιβιώσουν.

Από τα παραπάνω γίνεται σαφές ότι η κατανάλωση δεν καθίσταται εφικτή για μεγάλο μερίδιο του πληθυσμού και εδώ σημειώνεται μια βασική αντίφαση του νεοφιλελευθερισμού καθώς αυτό το οικονομικό σύστημα έχει ανάγκη τους ανθρώπους ως καταναλωτές προκειμένου να συντηρείται η επιβίωση της αγοράς (Φωτόπουλος 1993).

Επιπλέον, ο Clarke επισημαίνει ότι όταν γίνεται επίκληση στην καταναλωτική ιδιότητα του πολίτη, εξαφανίζονται οι κοινωνικές διαφοροποιήσεις και ανισότητες, και όλοι αντιμετωπίζονται ως ίσοι ως προς την εν δυνάμει καταναλωτική τους ιδιότητα. Δεν ισχύει το ίδιο στην περίπτωση που γίνεται επίκληση στην ιδιότητα του πολίτη που έχει να κάνει με τη χρήση των υπηρεσιών (Clarke 2004). Σε αυτήν την περίπτωση, διαφαίνονται οι διαφορετικότητες και ανισότητες των πολιτών, όπως οι διαφορές στην κουλτούρα, τα κοινωνικά και δημογραφικά χαρακτηριστικά, τα συμφέροντα, την προσβασιμότητα στις υπηρεσίες και αναδύονται αντιδράσεις, αρνήσεις, διεκδικήσεις, εξεγέρσεις των πολιτών. Δημιουργούνται κινήματα υπεράσπισης και διεκδίκησης των ανθρώπινων και κοινωνικών δικαιωμάτων. Ο Clarke επισημαίνει ότι στη συνείδηση των πολιτών έχει παραμείνει σε υψηλό βαθμό η πεποίθηση ότι η εξυπηρέτηση των κοινωνικών αναγκών είναι κρατική υπόθεση.

Παρόλα αυτά το εργατικό κίνημα στην Αγγλία της Θάτσερ ήταν διαιρεμένο, άβουλο και αποδυναμωμένο. Τα εργατικά συνδικάτα είχαν εξασθενήσει, είχαν εκδιωχθεί και σε κάποιες περιπτώσεις οι δραστηριότητές τους είχαν ποινικοποιηθεί (Dixon 2000, σελ. 26-30).

Είχαν παραιτηθεί από την απεργία ως μέσο συλλογικής δράσης. Σε αυτό το σημείο, ο Χάρβεϊ επισημαίνει μία αντίφαση ανάμεσα στον ατομικισμό και την επιθυμία για συλλογική ζωή. Από τη μία υποτίθεται ότι τα άτομα είναι ελεύθερα να επιλέξουν, δεν μπορούν όμως να επιλέξουν τη δημιουργία ισχυρών συλλογικών θεσμών, όπως τα συνδικάτα ή τα κόμματα, που θα έχουν ως στόχο να αναγκάσουν το κράτος να παρέμβει ή να καταργήσει την αγορά (Χάρβεϊ, 2006, σελ. 103, 229, 15, 99-100, 103). Σημειώνει, επίσης, ότι το ενδιαφέρον των νεοφιλελεύθερων για το άτομο υποσκελίζει το όποιο κοινωνικό δημοκρατικό ενδιαφέρον για την ισότητα, τη δημοκρατία και την κοινωνική αλληλεγγύη. Οι αξίες τις οποίες διακηρύττει ιδεολογικά, όπως την ελευθερία, τις θέτει στην υπηρεσία συμφερόντων τα οποία κάθε άλλο παρά τις εξυπηρετούν.

Ο Χάρβεϊ σημειώνει ιδιαίτερος ότι το νεοφιλελεύθερο κράτος είναι βαθιά καχύποπτο απέναντι στην αξία της δημοκρατίας. (Χάρβεϊ, 2006, σελ. 103, 229, 15, 99-100, 103). Η διακυβέρνηση βάση της αρχής της πλειοψηφίας θεωρείται δυνητική απειλή για τα ατομικά δικαιώματα και τις συνταγματικές ελευθερίες και έτσι εκφράζεται μια ισχυρή προτίμηση στη διακυβέρνηση με εκτελεστικές διαταγές και δικαστικές αποφάσεις, παρά με δημοκρατική και κοινοβουλευτική διαδικασία λήψης αποφάσεων.

Επιπλέον, οι μηχανισμοί βίας (πειθώ, προπαγάνδα, ωμή δύναμη, αστυνομική ισχύς, δικαστική εξουσία) είναι ο μόνος τρόπος που μπορεί να βοηθήσει στη διατήρηση της κυριαρχίας του εάν αποτύχουν οι μέθοδοι της αγοράς. (Χάρβεϊ, 2006, σ. 103).

2.3 Ορισμένα συμπεράσματα

Συμπερασματικά, μπορεί να ειπωθεί ότι η ιδεολογία και πρακτική του νεοφιλελευθερισμού στηρίζεται σε αντιφατικούς άξονες, όπως κοινωνία-άτομο, ελευθερία-βία, διεκδίκηση-μη διεκδίκηση, ισότητα-ανισότητα, ένταξη-αποκλεισμός, αξία χρήματος και κέρδους-φτώχεια, κατανάλωση-οικονομική απαξίωση, κράτος-αγορά, εργασία-ανεργία, χωρίς να είναι σαφές τελικά σε ποιον από τους δύο πόλους των δίπολων κλίνει. Πρόκειται για ένα καθεστώς που προασπίζεται το άτομο, την ελευθερία και τη διεκδίκηση αυτής, το χρήμα και το κέρδος, την κατανάλωση, την αγορά, την εργασία, την

ισότητα, την κοινωνική ένταξη χωρίς όμως να δημιουργεί εκείνες τις προϋποθέσεις που είναι απαραίτητες για τη διασφάλιση αυτών των αξιών.

Αντίθετα, στα νεοφιλελεύθερα κράτη παρατηρούνται φαινόμενα φτώχειας, οικονομικής απαξίωσης, κοινωνικού αποκλεισμού και ανισοτήτων, ανεργίας, βίας τα οποία η αγορά αδυνατεί να αντιμετωπίσει από μόνη της μέσα από τη διαδικασία της «αυτορρύθμισης» και το άτομο από μόνο του αισθάνεται αδύναμο και απαξιωμένο να αντιδράσει. Σ' αυτές τις συνθήκες το κράτος πρόνοιας και, το κράτος γενικότερα, παίζει έναν πολύ ουσιαστικό ρόλο που είναι αδύνατο να παρακαμφθεί. Αυτόν της διαμεσολάβησης και σταθεροποίησης της σχέσης κοινωνίας – οικονομίας. Το κράτος πρόνοιας μπορεί να έχει συρρικνωθεί σε κάποιες χρονικές περιόδους δεν είναι όμως δυνατό να εκλείψει η παρουσία του τελείως καθώς στην πραγματικότητα εξυπηρετεί τις ανάγκες συντήρησης, αναπαραγωγής και διεύρυνσης της αγοράς και βοηθά στην αντιμετώπιση των συνεπειών της οικονομικής ύφεσης που δημιουργείται ως αποτέλεσμα της άσκησης της νεοφιλελεύθερης πολιτικής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΝΟΙΑ – ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Είναι κοινά αποδεκτό, ότι η κοινωνική πρόνοια αποτελεί θεσμό ο οποίος στοχεύει στην άμβλυνση και την κάλυψη των κοινωνικών αναγκών όχι όμως και την επίλυσή τους. Για την καλύτερη κατανόηση του νοήματος της κοινωνικής πρόνοιας, είναι χρήσιμη μια ιστορική αναδρομή που θα εξετάσει τέσσερις περιόδους.

- Την περίοδο της αρχαιότητας.
- Την περίοδο της εξέλιξης της κοινωνική πρόνοιας, από την εμφάνιση του χριστιανισμού έως την περίοδο της τουρκοκρατίας.
- Το χρονικό διάστημα της Αναγέννησης και του Διαφωτισμού.
- Και τέλος η τέταρτη περίοδος η οποία αφορά την βιομηχανική επανάσταση, φτάνοντας έτσι στη μορφή της κοινωνικής πρόνοιας στις μέρες μας.

3.1 Η κοινωνική πρόνοια στην αρχαιότητα

Από την απαρχή της ανθρώπινης ιστορίας, οι ελάχιστες μαρτυρίες, αποδεικνύουν ότι ο άνθρωπος από βιολογική παρόρμηση, φροντίζει για τα βρέφη τα παιδιά και τους αρρώστους. Η ανάγκη για επιβίωση και υγεία των μελών της οικογένειας ικανοποιείται αρχικά, αποκλειστικά μέσα από την οικογένεια.

Στις πρώτες προϊστορικές κοινωνίες και με την εμφάνιση των διαφόρων πολυθεϊστικών και μονοθεϊστικών θρησκειών, η υποτυπώδης μορφή κοινωνικής πρόνοιας θεσμοθετείται σε ιερούς κώδικες και θρησκευτικές δοξασίες, όπως ο κώδικας του Χαμουραμί (1972-1750 π.χ.), στον οποίο γίνεται αναφορά για τη φροντίδα της βασιλικής εξουσίας υπέρ των φτωχών, των αδυνάτων και γενικότερα για την ευημερία του λαού, χωρίς ωστόσο να παραγνωρίζεται το γεγονός ότι η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται από έντονη κοινωνική ανισότητα, άθλιες συνθήκες των δούλων κ.α.

Στην Αρχαία Ελλάδα, κατά την κλασική εποχή, υπάρχει η οργάνωση του «Θεσμού της Πρόνοιας». Η εκδήλωση στοργής και φροντίδας επιβάλλεται ως καθήκον ακόμη και για τους αγνώστους, τους ξένους. Αυτή η εκδήλωση φροντίδας και συμπάραστασης προς τους

αδυνάτους έγινε κοινωνική υποχρέωση και θεσμοθετήθηκε σε νόμους, (Λυκούργος 800 π.Χ στη Σπάρτη, Περίανδρος 668 π.Χ στην Κόρινθο και Σόλωνας 630 π.Χ στην Αθήνα), με την εισαγωγή μέτρων φορολογίας, την κατάργηση των χρεών (σεισάχθεια), κ.λπ.

Η κοινωνική νομοθεσία συμπληρώνεται με το νομοθετικό έργο του Περικλή και του Σόλωνα. Τα νομοθετήματα για την κοινωνική πρόνοια αφορούσαν:

- i. Την φροντίδα των ορφανών και των χηρών για τους πεσόντες κατά τους πολέμους.
- ii. Την συνταξιοδότηση των αναπήρων και των γερόντων.
- iii. Την προικοδότηση των θυγατέρων ιδίως των πεσόντων, αλλά και των απόρων κορασίδων
- iv. Την δωρεάν σίτιση στο πρυτανείο, των ορφανών μαζί με τους στρατηγούς, βουλευτές και ανθρώπους των γραμμάτων.
- v. Την πρόσληψη ανέργων στο δημόσιο για την εκτέλεση κοινωφελών έργων.
- vi. Και τέλος την καταπολέμηση της ανεργίας.

Όσον αφορά την Κοινωνική Πρόνοια στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία, είχαν ληφθεί μέτρα όπως: Η διανομή τροφίμων και ρούχων στους απόρους και τους ανέργους, η οποία αποσκοπούσε στη διατήρηση της κοινωνικής γαλήνης και την αποφυγή κοινωνικών εξεγέρσεων. Η κοινωνική πρόνοια προωθήθηκε επίσης, μέσα από έργα δημόσιας υγιεινής (όπως υδραγωγεία και δημόσια λουτρά) και ιατρική περίθαλψη. (Σταθόπουλος, 2007, σελ. 25)

3.2 Χριστιανισμός και κοινωνική πρόνοια

Κατά την πρώτη χριστιανική περίοδο, είναι γεγονός ότι η διδασκαλία του Χριστού για αγάπη προς το συνάνθρωπο, αποτέλεσε μια νέα αφετηρία στις μέχρι τότε αντιλήψεις για την κοινωνική πρόνοια. Από τη σύσταση της πρώτης εκκλησίας αναγνωρίζεται η θεσμοθέτηση μέτρων για την αποτελεσματική άσκηση του προνοιακού έργου. Δημιουργείται έτσι ο θεσμός των διακόνων με κύριο έργο την οργάνωση της φιλανθρωπίας και της αλληλεγγύης. Η προστασία ορφανών, ασθενών αναπήρων και φυλακισμένων, αποτελούν τα κύρια καθήκοντα των διακόνων. Η οργάνωση εράνων και αποστολών σε άλλες μακρινές εκκλησίες, της Αντιόχειας των Ιεροσολύμων, συνιστούν τον θεσμό της «μακρό - διακονίας», τη

θεσμοθέτηση με άλλα λόγια μέτρων πρόνοιας για την ευρύτερη κοινότητα. (Σταθόπουλος, 2007, σ. 25)

3.2.1 Κοινωνική Πρόνοια στη Δυτική Ευρώπη

Στη δύση ο Πάπας ισχυροποιεί τη θέση του και αναγνωρίζεται, υπέρτατος πνευματικός και κοσμικός ηγέτης. Έτσι λοιπόν η εκκλησία, αναλαμβάνει να επιλύσει όλα τα κοινωνικά προβλήματα. Κατά το μεσαίωνα, η ελεημοσύνη γίνεται μέσο άφεσης αμαρτιών αυτών που την ασκούσαν. Σα μοναστήρια συνεχίζουν την κοινοβιακή παράδοση, ενώ μέσα σε αυτά ιδρύονται ορφανοτροφεία, γηροκομεία, νοσοκομεία για τους ασθενείς και τους αναπήρους. Θρησκευτικοί ηγέτες της μεταρρύθμισης, τον 16ο αιώνα, όπως ο Λούθηρος στη Γερμανία και ο Ζβίγγλιος στην Ελβετία, πρότειναν την ίδρυση κοινών ερανικών ταμείων για τη συλλογή χρημάτων, ειδών διατροφής και ενδυμασίας, για τα άτομα που έχουν ανάγκη βοήθειας σε κάθε κοινότητα. Διαπιστώνουμε λοιπόν τον σημαντικό ρόλο της εκκλησίας σε όλο το Μεσαίωνα. Υπολογίζεται ότι γύρω στο 30-40% του εισοδήματος ανακατανέμονταν μέσα από τις μορφές της οργανωμένης κοινωνικής αλληλεγγύης.

3.2.2 Η Κοινωνική Πρόνοια στο Βυζάντιο

Το Βυζάντιο σε αντίθεση με τη Ρώμη δεν ενοποίησε σε καμία περίοδο την κοσμική με την εκκλησιαστική εξουσία.

Ο διαχωρισμός αυτός της εξουσίας ως προς τον τομέα της κοινωνικής προστασίας είχε διάφορες επιπτώσεις. Π.χ., η διάλυση του γάμου και κατά συνέπεια το διαζύγιο ποτέ δεν απαγορεύτηκαν όπως συνέβη στη δύση, όπου ο Πάπας ασκούσε ταυτόχρονα και αποκλειστικά την κοσμική και την εκκλησιαστική εξουσία. Επίσης στο Βυζάντιο υπάρχει μια διαφορετική νοοτροπία για την φιλανθρωπία. Η ελεημοσύνη αν και θεωρείται ως βασική αρετή στην Ανατολή, δεν ασκείται ως υποχρέωση στη Δύση.

Σημαντικός εκφραστής της πρωτοβυζαντινής παράδοσης, σχετικά με την αντίληψη για την φιλανθρωπία, μπορεί να θεωρηθεί ο Μέγας Βασίλειος ο οποίος αναλαμβάνει με ιδιαίτερο ζήλο να αντιμετωπίσει τις ανάγκες των φτωχών, των ανήμπορων, των περαστικών και των ξένων. Ίδρυσε ένα συγκρότημα ιδρυμάτων, σχολών εργαστηρίων ξενώνων γνωστό ως «Βασιλειάδα». Έτσι πολλοί από τους τροφίμους έβρισκαν παρηγοριά αλλά και την ευκαιρία να μάθουν κάποια τέχνη, για να μπορούν να ζήσουν ανεξάρτητοι στην κοινωνία.

Παρόμοια ισχύουν και για τον αυτοκράτορα Αλέξιο Α΄, όπου προνόησε για τα ορφανά του πολέμου, χτίζοντας μια ολόκληρη πολιτεία για τη στέγαση, τη φοίτηση και τη φροντίδα των αναπήρων και των τυφλών.

Εξάλλου τα νοσοκομεία δεν ήταν μόνο ιδρύματα φροντίδας, αλλά και χώροι θεραπείας και άσκησης της ιατρικής. Οι βυζαντινοί ενδιαφέρθηκαν επίσης για τους κρατούμενους, με τη βοήθεια των επιθεωρητών (ένα είδος κοινωνικών λειτουργών), όπου οι τελευταίοι τους επισκέπτονταν, προκειμένου να μάθουν εάν χορηγούνταν στους κρατούμενους το καθορισμένο για αυτούς φαγητό. Επίσης ενδιαφέρον, αποτελεί το γεγονός ότι οι γυναίκες δεν κλείνονταν σε φυλακές. Αν υπήρχε λόγος να περιοριστούν, τις έκλειναν σε μοναστήρι.

Μετά την πτώση του Βυζαντίου κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας, δεν υπάρχουν πια αυτοκράτορες για να ιδρύσουν νοσοκομεία, ούτε να διαθέσουν χρήματα για την περίθαλψη και την ενίσχυση των ραγιάδων. Έτσι η κοινότητα και η εκκλησία αναλαμβάνουν την άσκηση κοινωνικής πρόνοιας. Η τοπική κοινότητα έχει την ευθύνη για την δημόσια υγιεινή και γενικότερα τη φροντίδα για τους άπορους. Στις προσπάθειες της τοπικής αυτοδιοίκησης βοηθούσαν και οι έλληνες της διασποράς, οι οποίοι πλούτιζαν στις παροικίες του εξωτερικού χωρίς να ξεχνούν τις υποχρεώσεις τους προς τους σκλαβωμένους αδελφούς τους. Αυτοί διέθεσαν τεράστια ποσά για την ίδρυση και λειτουργία σχολείων και νοσοκομείων, την προικοδότηση και παντοειδή προστασία απόρων και κοριτσιών.

3.2.3 Αναγέννηση – Διαφωτισμός

Η Αναγέννηση είναι η εποχή που ξεκίνησε η τυπογραφία, η οποία επέτρεψε την διακίνηση των ιδεών σε ευρεία κλίμακα. Σημαντικό ρόλο έπαιξε επίσης η μετανάστευση των ανθρώπων, των γραμμάτων και των τεχνών από το υποτελές πλέον Βυζάντιο, στη Δύση και ιδιαίτερα στην Ιταλία, στην οποία είχαν ήδη από πολλούς αιώνες εγκατασταθεί Έλληνες λόγιοι, κυρίως στη Βενετία.

Με τον προτεσταντισμό ο οποίος έδωσε έμφαση στον ορθολογισμό και την οργανωτική αποτελεσματικότητα, αυξάνεται η ευθύνη της τοπικής κοινότητας και κατά συνέπεια του κράτους, για την περίθαλψη των απόρων, των ασθενών και των παιδιών. Διοργανώνονται κοινά ταμεία σε κάθε κοινότητα, ώστε να αξιοποιούνται πιο αποτελεσματικά οι πόροι υπέρ των πασχόντων και των πτωχών.

Συμπερασματικά, μπορούμε να πούμε, ότι στη διάρκεια αυτής της περιόδου, το κράτος αναλαμβάνει την κύρια ευθύνη για την θέσπιση μέτρων κοινωνικής πρόνοιας. Η πρόνοια χρηματοδοτείται από τη φορολογία και συνεπώς η έκταση, η μορφή και το ύψος των βοηθημάτων γίνονται αντικείμενο νομοθετικών ρυθμίσεων και δημοσίου ελέγχου. Η εκκλησία αναγνωρίζει την ευθύνη της πολιτικής εξουσίας σε θέματα κοινωνικής πρόνοιας και έτσι περιορίζει το φιλανθρωπικό της έργο, το οποίο ωστόσο παραμένει εκτεταμένο.

Ένα βασικό επίτευγμα είναι η επιστημονική διάσταση που δόθηκε στα προβλήματα των αναξιοπαθούντων. Ουσιαστικά αρχίζουν να αναπτύσσονται σε πρωτογενή μορφή οι επιστήμες της κοινωνικής εργασίας και της κοινωνικής πολιτικής. Οι άνθρωποι που συστηματικά ασχολούνται με τα ζητήματα των φτωχών και των αδυνάτων, αναζητούν πλέον τις αιτίες που τα δημιουργούν και στη συνέχεια εξυπηρετούν και μεθοδεύουν λύσεις των προβλημάτων τους, μαζί με την άμεση υλική βοήθεια που τους προσφέρουν.

3.3 Βιομηχανική επανάσταση και κοινωνική πρόνοια

Είναι η εποχή η οποία συνδέεται με τις εφευρέσεις του ατμού, του ηλεκτρισμού, του τηλέγραφου και του τηλεφώνου αργότερα. (Σταθόπουλος, 2007, σ. 25) Η σημασία των εφευρέσεων έγκειται στο ότι συνετέλεσαν καθοριστικά στην αναδιάρθρωση της διαδικασίας της παραγωγής και της διακίνησης αγαθών, με απρόβλεπτες συνέπειες στην κοινωνική δομή.

Η βιομηχανική επανάσταση οδήγησε στη διαμόρφωση δύο κοινωνικών τάξεων: τους κεφαλαιοκράτες και τους μισθωτούς. Η διευρυνόμενη οικονομική και κοινωνική ανισότητα μεταξύ των εργαζομένων και των κεφαλαιοκρατών, ερχόταν σε κατάφορη αντίθεση με τις διακηρύξεις του φιλελευθερισμού και τις ιδέες που έσπειρε η επανάσταση, για ισότητα κοινωνική δικαιοσύνη και ατομικές ελευθερίες.

Στη διάρκεια αυτής της περιόδου, οι πιέσεις από τους εργαζόμενους και η κατανόηση της σημασίας της βελτίωσης των συνθηκών ζωής των εργαζομένων από τους εργοδότες, για τα δικά τους έστω συμφέροντα, έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στη νομοθετική θεσμοθέτηση μέτρων κοινωνικής προστασίας. Παράλληλα κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, η πρωτοφανής στην ανθρώπινη ιστορία συσσώρευση πλούτου, έθεσε τις βάσεις για τη δημιουργία του κοινωνικού κράτους.

3.4 Η κοινωνική πρόνοια εκ της απαρχής του νεοελληνικού κράτους έως σήμερα

Το νεοϊδρυθέν νεοελληνικό κράτος, εξαρχής δημιουργεί το νομικό και θεσμικό πλαίσιο για τη λειτουργία των σχολείων, νοσοκομείων, φυλακών, ορφανοτροφείων, βρεφοκομείων κ.λπ..

Από το 1836 πλέον, αρχίζει η οργανωμένη προσπάθεια για τη συνταξιοδότηση και την κοινωνική ασφάλιση των εργαζομένων γενικότερα. Ιδρύονται διάφορα ταμεία κατά κλάδους εργαζομένων όπως ναυτικών, δημοσίων υπαλλήλων, στρατιωτικών, σιδηροδρομικών, τραπεζικών, με σκοπό την προστασία των μελών και των οικογενειών τους από τους κινδύνους αναπηρίας, γήρατος και θανάτου.

Ωστόσο το κύριο βάρος για την κάλυψη των αναγκών του πληθυσμού επωμίσθηκε η εκκλησία. Η εκκλησιαστική δραστηριότητα στον τομέα της πρόνοιας είναι πολύπλευρη. Τα περισσότερα νοσοκομεία και άλλα ευαγή ιδρύματα χτίζονται σε οικόπεδα, τα οποία παραχωρούν κυρίως τα μοναστήρια. Αλλά και η ιδιωτική πρωτοβουλία αναλαμβάνει δράση στον τομέα της κοινωνικής πρόνοιας. Δημιουργήθηκαν πολλές οργανώσεις όπως το Π.Ι.Κ.Π.Α το οποίο ιδρύθηκε για να ανταποκριθεί στις ανάγκες των τραυματιών των βαλκανικών πολέμων και να περιθάλψει τις οικογένειες των απόρων στρατευμένων. Όμως με την μικρασιατική καταστροφή, το Π.Ι.Κ.Π.Α ασχολήθηκε με την αποκατάσταση των προσφύγων, την παροχή υλικής βοήθειας και ιατρικής περίθαλψης.

Το κράτος συνεπώς έπρεπε να φροντίσει για όλους αυτούς τους ομογενείς. Το πρόβλημα ήταν τόσο μεγάλο, που η κυβέρνηση συνέστησε Υπουργείο Υγιεινής, Πρόνοιας και Αντιλήψεως, το οποίο είχε ευρύτερες αρμοδιότητες από το Υπουργείο Περιθάλψεως, που είχε αρχικά δημιουργηθεί το 1918. Μετά την παροχή των πρώτων κοινωνικών βοηθειών και την αντιμετώπιση των βασικών αναγκών για ένδυση, διατροφή και πρόχειρη στέγαση, άρχισε με τη βοήθεια διεθνών κρατικών αλλά και κοινωφελών οργανισμών όπως ο Ερυθρός Σταυρός, η προσπάθεια προγραμματισμού για τη συστηματική αντιμετώπιση των πολύπλευρων κοινωνικών προβλημάτων.

Στον τομέα της δημόσιας υγείας, δημιουργούνται υγειονομικά κέντρα σε περιφερειακό επίπεδο, Κοινοτικοί Υγειονομικοί Σταθμοί για την αντιμετώπιση των προβλημάτων υγείας του Πληθυσμού. Σημαντικές δράσεις παίρνονται στον τομέα της παιδικής προστασίας, της παιδικής εργασίας και της κοινωνικής ασφάλισης

Πριν συνέλθει η χώρα από τη μικρασιατική καταστροφή, ξεσπά ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος που οδηγεί για μια ακόμη φορά τη χώρα στην εξαθλίωση. Και στην περίπτωση αυτή η βοήθεια των διεθνών οργανισμών (Ερυθρός Σταυρός) σε φάρμακα και τρόφιμα, είναι πολύτιμη. Η εκκλησία της Ελλάδος αναλαμβάνει επίσης φιλανθρωπική δράση για την ανακούφιση των πασχόντων. Με τη λήξη του πολέμου πριν την έναρξη του εμφυλίου πολέμου, αρχίζει η ανασυγκρότηση της χώρας, σύμφωνα με το σχέδιο Marshal, που αφορά την στέγαση του πληθυσμού και την ανοικοδόμησή της χώρας γενικότερα. Ιδιαίτερα στην κοινωνική πρόνοια, έγινε αναδιοργάνωση του Υπουργείου Υγείας και Πρόνοιας. Σε κάθε έδρα των νομών συστήνονται Κέντρα Κοινωνικής Πρόνοιας ως Ν.Π.Δ.Δ. και από το 1948, ως υπηρεσίες του Υπουργείου Υγείας. Τα κέντρα αυτά αναλαμβάνουν να καταγράφουν τους απόρους και να παρέχουν τις αναγκαίες υπηρεσίες. Δημιουργούνται κοινωνικά προγράμματα που αποσκοπούν στην παραγωγική απασχόληση όλων όσων κρίνονταν ικανοί για εργασία και στον περιορισμό της παρασιτικής δραστηριότητας, ώστε να κινητοποιηθεί ο πληθυσμός για προγράμματα αυτοβοήθειας.

Επίσης το 1945 ιδρύεται η Σχολή Κοινωνικής Πρόνοιας από το Αμερικάνικο Κολέγιο, η οποία λειτούργησε έως το 1975 και έδωσε αξιόλογα στελέχη. Εκτός όμως από τα προγράμματα του Υπουργείου υγείας και Πρόνοιας, με τη λήξη του πολέμου ιδρύονται πολλά ιδρύματα ανοικτής και κλειστής περίθαλψης και άλλες προνοιακές υπηρεσίες, όπως ο Εθνικός Οργανισμός Πρόνοιας, ο οποίος ιδρύθηκε σαν ερανική επιτροπή το 1947 με το όνομα «Έρανος Βορείων Επαρχιών Ελλάδος», για την ανοικοδόμηση και την ανασυγκρότηση των περιοχών της Βορείου Ελλάδος.

Ιδρύθηκαν εξάλλου παιδοπόλεις, κοινοτικά σπίτια παιδιού, προγράμματα οικοτεχνίας κ.λπ. Ιδρύονται νοσοκομεία για την προστασία και ενίσχυση απόρων κορασίδων, πρότυπες κοινωνικές υπηρεσίες όπως το κέντρο βρεφών «ΜΗΤΕΡΑ», στη διάρκεια του 1960 ρυθμίζεται το πρόγραμμα στέγασης των προσφύγων με προγράμματα αυτοστέγασης και προγράμματα κατασκευής λαϊκών πολυκατοικιών.

Με την αντιμετώπιση των επειγουσών αναγκών άρχισε ο σχεδιασμός για τη συστηματική αντιμετώπιση προβλημάτων υγείας και κοινωνικής ασφάλισης, με ιδιαίτερη έμφαση στην κοινωνική ασφάλιση των αγροτών.

Ωστόσο, με την κατάλυση της δημοκρατίας, κατά την περίοδο της επτάχρονης δικτατορίας δεν ελήφθησαν νέα προνοιακά μέτρα ούτε έγινε μεταρρύθμιση του χαώδους ασφαλιστικού συστήματος της χώρας, χωρίς βέβαια αυτό να σημαίνει ότι δεν ελήφθησαν

κάποια μέτρα κοινωνικής προστασίας. Με το Ν.Δ. 162/73 τίθεται το πλαίσιο των αρχών για την προστασία των υπερηλίκων τόσο της ιδρυματικής, όσο και της εξωιδρυματικής προστασίας. Το νομοθετικό αυτό διάταγμα, όπως συμπληρώθηκε στη συνέχεια, αποτελεί ακόμη και σήμερα το πλαίσιο για τη λειτουργία των Κέντρων Ανοικτής Περίθαλψης Ηλικιωμένων (Κ.Α.Π.Η.), της κατ' οίκον νοσηλείας και άλλων προγραμμάτων προστασίας του γήρατος.

Αυτό ωστόσο που πρέπει να αναφέρουμε είναι ότι από το 1980 έως σήμερα εκτός από μια μικρή περίοδο, την ευθύνη για τη διακυβέρνηση της χώρας έχει αναλάβει το ΠΑ.ΣΟ.Κ. Το 1981 εξήγγειλε μέτρα κοινωνικής πολιτικής και θεσμοθέτησε το Εθνικό Σύστημα Υγείας με στόχο την πλήρη υγειονομική κάλυψη όλου του πληθυσμού. Το Ε.Σ.Υ. μπορεί να θεωρηθεί ως η κύρια και σημαντική προσπάθεια για τη διάρθρωση του κράτους πρόνοιας στην Ελλάδα. (Σταθόπουλος, 2007, σ. 28)

Από το 1980 έως το 1988, παρατηρούμε μια σημαντική αναβάθμιση και βελτίωση των υποδομών και του ανθρώπινου δυναμικού του δημόσιου τομέα υγείας. Η τάση αυτή όμως ανατράπηκε και πάλι από την κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας, η οποία από το 1990, ακολούθησε μια γενικότερη πολιτική αποκρατικοποίησης και στον τομέα της πρόνοιας. Προέβη σε αλλαγές στο Ε.Σ.Υ. προσανατολισμένες προς την κατεύθυνση της ιδιωτικοποίησης και στο χώρο της υγείας. Η ανάγκη ανασυγκρότησης του ασφαλιστικού συστήματος το οποίο βρισκόταν υπό κατάρρευση, οδήγησε την κυβέρνηση στην εφαρμογή κάποιων μεταρρυθμίσεων. Τελικά η αλλαγή κυβερνητικής πολιτικής στον τομέα της κοινωνικής πρόνοιας, ακολουθεί τις διεθνείς τάσεις για ιδιωτικοποίηση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΗΝ ΠΡΑΞΗ

4.1 Μοντέλα κράτους πρόνοιας και συστήματα κοινωνικής πρόνοιας

Πρέπει να σημειωθεί εξ αρχής ότι δεν υπάρχει ένα ιδανικό σύστημα πρωτοβάθμιας ή δευτεροβάθμιας ή τριτοβάθμιας φροντίδας υγείας, ή συνδυασμός των τριών που να καλύπτει πλήρως τις υγειονομικές ανάγκες ενός πληθυσμού σε τοπικό, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο. Κάθε χώρα, σύμφωνα με τα κοινωνικά, οικονομικά, υγειονομικά, ιστορικά και γεωφυσικά χαρακτηριστικά της, έχει αναπτύξει και αντίστοιχα και το ανάλογο σύστημα υγείας. (Υφαντόπουλος, 2006, σ.88) Με βάση τον τρόπο οργάνωσης, χρηματοδότησης, παραγωγής και διανομής των υπηρεσιών υγείας διακρίνονται τρεις βασικές μορφές συστημάτων υγείας:

- Η πρώτη αφορά το φιλελεύθερο κράτος. Το ιδιωτικό σύστημα λειτουργεί σε αντιστοιχία με τις δυνάμεις της αγοράς, όπου κυριαρχούν οι ιδιωτικές δαπάνες και οι υπηρεσίες υγείας είναι κατά κανόνα ιδιωτικές.
- Η δεύτερη κατηγορία είναι αυτή του σοσιαλδημοκρατικού μοντέλου, στο οποίο κεντρικό ρόλο κατέχει το κράτος. Το κρατικό σύστημα χρηματοδοτείται από τον κρατικό προϋπολογισμό και αποσκοπεί στην ισότιμη και δωρεάν κάλυψη των αναγκών υγείας όλου του πληθυσμού.
- Η τρίτη κατηγορία των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης στηρίζεται στην ύπαρξη διαφορετικών ασφαλιστικών ταμείων, τα οποία χρηματοδοτούν το σύστημα υγείας μέσω εισφορών των εργοδοτών και των εργαζομένων για την αγορά δημοσίων και ιδιωτικών υπηρεσιών υγείας.

Ο Andersen, χρησιμοποιεί τον όρο welfare regime (Esping-Andersen, 2006, σ.12-13) αντί του όρου «κράτος πρόνοιας» για να επισημάνει ότι δεν υπάρχει μια συγκεκριμένη μορφή του κράτους πρόνοιας αλλά, παρουσιάζονται διαφοροποιήσεις μεταξύ των χωρών.

Προκειμένου ο μελετητής να διακρίνει αυτές τις κατηγορίες, βασίστηκε σε τρεις θεμελιώδεις αρχές. Αυτές είναι:

- i. Την αναγνώριση των κοινωνικών δικαιωμάτων του πολίτη σε συνδυασμό με την από-εμπορευματοποίηση.

- ii. Την σύζευξη του κράτους πρόνοιας, με τις κοινωνικές τάξεις.
- iii. Και τέλος τις αλληλουχίες αγοράς, κράτους και οικογένειας, όσον αφορά την παροχή υπηρεσιών κοινωνικής προστασίας.

Το ενδιαφέρον της έρευνας εστιάζεται στην τρίτη αρχή, καθώς η διαμόρφωση ενός συστήματος κοινωνικής προστασίας εξαρτάται από τον τρόπο με τον οποίο αλληλεπιδρούν και συνυπάρχουν αυτοί οι τρεις παράγοντες, οι «πυλώνες», όπως τους ονομάζει ο ίδιος ο Andersen. (Esping-Andersen, 2006, σ.55-57)

Εκείνο που κατέχει τη ζωτικότερη σημασία στην αλληλεπίδραση των τριών πυλώνων είναι ο τρόπος κατανομής των ευθυνών, λειτουργιών και αρμοδιοτήτων μεταξύ τους. Το ποιος δηλαδή από τους τρεις πυλώνες παρέχει τι, σε ποιον, γιατί και κάτω από ποιες προϋποθέσεις. Οι τρεις πυλώνες είναι αλληλένδετοι μεταξύ τους και λειτουργούν συμπληρωματικά ώστε να διασφαλιστεί η ισορροπία της λειτουργίας του συστήματος κοινωνικής προστασίας.

Όταν κανένας πυλώνας δεν είναι σε θέση να αντισταθμίσει τις αποτυχίες των άλλων δύο, τότε δημιουργείται το ζήτημα του έντονου ελλείμματος ευημερίας ή αλλιώς της κρίσης. Είναι επίσης σημαντικό, όσον αφορά τη δομή του συστήματος κοινωνικής προστασίας ότι αυτό χωρίζεται σε δύο κατηγορίες: Η πρώτη κατηγορία είναι το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης και η δεύτερη κατηγορία είναι το σύστημα κοινωνικής βοήθειας.

Το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης βασίζεται στις εισφορές των εργαζομένων και των εργοδοτών (διμερές σύστημα) και κάποιες φορές, επιπρόσθετα και του κράτους (τριμερές σύστημα) παρέχοντας χρήματα και είδος, σε ανταποδοτική βάση, στους ασφαλισμένους. Η κοινωνική ασφάλιση αναπτύσσεται στη βάση της εργασίας και είναι υποχρεωτική για όλους τους εργαζόμενους. Το επίπεδο των παροχών είναι ίδιο για όλους τους ασφαλισμένους και είναι, ως ένα βαθμό, συνάρτηση του ύψους των εισφορών. Το ύψος των εισφορών, εξαρτάται από το ύψος του εισοδήματος του εργαζόμενου. (Χλέτσος, 2011, 156-159)

Το σύστημα κοινωνικής βοήθειας βασίζεται στην άμεση φορολόγηση, αλλά, και σε άλλους πόρους, όπως την έμμεση φορολογία (π.χ. ΦΠΑ), επιβολή ειδικών φόρων (π.χ. φόρος κοινωνικής αλληλεγγύης), συμμετοχή του ιδιώτη στην πληρωμή αγαθών και υπηρεσιών που παρέχονται από το σύστημα κοινωνικής προστασίας (π.χ. συμμετοχή στην αγορά φαρμάκων), φορολογικές απαλλαγές για την αγορά αυτών των αγαθών και υπηρεσιών από την αγορά.

Παρέχει χρήματα και είδος, σε μη ανταποδοτική βάση, σε όλους τους πολίτες, ανεξαρτήτως εισοδήματος, θέσης στην αγορά εργασίας και του αν έχουν καταβάλλει φόρους. Οι παροχές αυτές είναι προνοιακές και είναι ίδιες για όλους και ανεξάρτητες από το ποσό των καταβαλλόμενων φόρων. Παραδοσιακά, η Αγγλία και Σουηδία έχουν αναπτυγμένο το σύστημα κοινωνικής βοήθειας ενώ η Γερμανία το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης. Σήμερα διαπιστώνεται σύγκλιση όλων των χωρών προς συστήματα κοινωνικής προστασίας, που διαθέτουν συνδυασμό στοιχείων και από τις δύο κατηγορίες και ο τρόπος χρηματοδότησής τους είναι μεικτός.

Ακολουθεί περιγραφή των συστημάτων κοινωνικής προστασίας για καθεμία από τις τρεις βασικές μορφές συστημάτων υγείας.

4.1.1 ΗΠΑ

Οι ΗΠΑ αποτελούν τον σημαντικότερο εκπρόσωπο του φιλελεύθερου συστήματος υγείας. Η κρατική παρέμβαση στο χώρο της Υγείας στις ΗΠΑ συνίσταται κυρίως στην καταβολή χρημάτων που καλύπτουν την αγορά υπηρεσιών υγείας για τους φτωχούς. Στα πλαίσια αυτού του συστήματος ο ρόλος του κράτους είναι ιδιαίτερα περιορισμένος. Το κράτος εστιάζει την παρέμβασή του στο να προσφέρει υπηρεσίες υγείας προς αυτούς που δεν μπορούν να τις αγοράσουν από την αγορά. Ειδικότερα το φιλελεύθερο σύστημα υγείας χαρακτηρίζεται από τη λειτουργία ενός συστήματος τιμών το οποίο διαμορφώνει την αγορά και παροχή υπηρεσιών υγείας με κριτήριο τη ζήτηση που εκδηλώνεται σε αυτές. Υπάρχει πλήρης ελευθερία του καταναλωτή, ο οποίος ζητά υπηρεσίες υγείας που τις προσφέρουν οι ιδιώτες παραγωγοί. Ο καταναλωτής για να έχει πρόσβαση στις υπηρεσίες υγείας θα πρέπει να μπορεί να καταβάλλει την τιμή των υπηρεσιών υγείας που έχει διαμορφωθεί στην αγορά από τη ζήτηση και την προσφορά υπηρεσιών υγείας. Το κράτος καταβάλλει χρήματα για την αγορά υπηρεσιών υγείας για αυτούς που δεν μπορούν να τις αγοράσουν δηλαδή τις ευπαθείς ομάδες. Οι ηλικιωμένοι και οι ανάπηροι που αποτελούν το 14% του πληθυσμού καλύπτονται από το πρόγραμμα Medicare, και οι φτωχοί πληθυσμοί γυναικών και παιδιών που αποτελούν το 15% του πληθυσμού καλύπτονται από το πρόγραμμα Medicaid. (Τούντας Γ.,2002)

Τα βασικά χαρακτηριστικά του φιλελεύθερου συστήματος υγείας είναι :

- η ζήτηση των υπηρεσιών υγείας διαμορφώνονται από τους χρήστες των υπηρεσιών αυτών έχοντας υπόψη τις τιμές των σχετικών υπηρεσιών

- βασίζεται στο σύστημα ιδιωτικής ασφάλισης με αποτέλεσμα μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού να παραμένει ανασφάλιστο
- το κράτος διαμορφώνει το θεσμικό πλαίσιο για την ομαλή λειτουργία της αγοράς, χωρίς να εμπλέκεται στις συναλλαγές μεταξύ καταναλωτών και παραγωγών
- εμφανίζονται μεγάλες υγειονομικές ανισότητες
- η χρηματοδότηση προέρχεται κυρίως από τους ασφαλιστικούς φορείς των πολιτών προς τους ιδιωτικούς ασφαλιστικούς φορείς
- εμφανίζεται το φαινόμενο της ασύμμετρης πληροφόρησης, που έχει ως αποτέλεσμα την προκλητή ζήτηση για υπηρεσίες υγείας

4.1.2 Αγγλία

Το σύστημα κοινωνικής προστασίας της Αγγλίας βασίζεται στις αρχές των Keynes και Beveridge. (Heilbroner, 2000, σ 77) Αποτελεί το βασικότερο εκπρόσωπο των δημοσίων εθνικών συστημάτων υγείας. Βασικό χαρακτηριστικό στα μοντέλα τύπου Beveridge είναι ο αυξημένος κρατικός παρεμβατισμός, η δημόσια χρηματοδότηση των υπηρεσιών υγείας, καθώς και η κατοχύρωση ενός ελαχίστου εισοδήματος για το σύνολο του πληθυσμού, μέσω ενός αποτελεσματικού και αποδοτικού συστήματος κοινωνικής προστασίας. (Υφαντόπουλος-Πολυγένη-Τακουμάκης, 2005, σ.73-96)

Ο Τζων Μέυναρντ Κέυνς, υποστήριζε την κρατική παρέμβαση στην οικονομία, στο βαθμό που ήταν απαραίτητο για την ανάκτηση της ισορροπίας του οικονομικού συστήματος, καθώς θεωρούσε ότι ήταν σκόπιμη η ανάληψη δημόσιων δαπανών για την τόνωση της οικονομίας. Θεωρούσε ότι τα δημόσια έργα, από τη μία, συντηρούν την αγοραστική δύναμη ατόμων που αλλιώς θα ήταν άνεργα και, από την άλλη, δείχνουν το δρόμο στην ιδιωτική πρωτοβουλία για την εκ νέου ανάληψη της επενδυτικής δραστηριότητας.

Ο William Henry Beveridge⁶, είναι γνωστός για την Έκθεση των Κοινωνικών Ασφαλίσεων του 1942 (Στασινοπούλου, 2006, 53-54) , που έδωσε έμφαση στην πολιτική πρόληψης κατά της ανεργίας και στην επίτευξη πλήρους απασχόλησης, στην οργάνωση της αναδιανεμητικής πολιτικής του κράτους, στη δημιουργία εθνικού συστήματος υγείας και τέλος, στην προώθηση συστήματος οικογενειακών επιδομάτων καθώς θεωρούνταν ότι αυτό το σύστημα θα μπορούσε να λειτουργήσει συμπληρωματικά προς τα επιδόματα ανεργίας και να βοηθήσει στην αποφυγή ενός εξαιρετικά δαπανηρού συστήματος κοινωνικής ασφάλισης.

Σύμφωνα με αυτό το μοντέλο, το σύστημα κοινωνικής προστασίας της Αγγλίας στηρίζεται σε τρεις βασικές αρχές: (Χλέτσος 2008,σελ. 193-195)

- Στην αρχή της καθολικότητας.
- Στην αρχή της ενοποίησης.
- Και στην αρχή της ισότητας.

Παρέχεται, δηλαδή, το ελάχιστο επίπεδο προστασίας σε όλους τους πολίτες ανεξαιρέτως, χωρίς διακρίσεις και η κάλυψη των αναγκών είναι καθολική και δεν περιορίζεται στην αντιμετώπιση των κοινωνικών κινδύνων. Το δικαίωμα στις παροχές θα πρέπει να βασίζεται στις πληρωμές των εισφορών. (Lanhendoneck, 1996 p. 62-63)

Ο ρόλος του κράτους περιορίζεται στην εξασφάλιση του «δικτύου ασφαλείας», για τη διατήρηση ενός κοινωνικά ανεκτού κατώτατου επιπέδου διαβίωσης. Κρατική βοήθεια παρέχεται μόνο προς μια μικρή μειοψηφία ατόμων η οποία το χρειάζεται πραγματικά, δεν δύναται από μόνη της να καλύψει τις ανάγκες της, για λόγους που βρίσκονται έξω από τη δική της σφαίρα επιρροής, και εφ' όσον η οικογένεια και η τοπική κοινότητα αδυνατούν να συμβάλλουν.

Προϋπόθεση για την παροχή κρατικής βοήθειας είναι να έχουν εξακριβωθεί τα κριτήρια σύμφωνα με τα οποία αξιολογείται και υποστηρίζεται αυτό το δικαίωμα. Αυτά τα κριτήρια συνδέονται άμεσα με την εργασία και το ύψος του εισοδήματος και για την εξακρίβωσή τους λαμβάνονται μέτρα ελέγχου του εισοδήματος. Στο φιλελεύθερο προνοιακό καθεστώς, λοιπόν, ο ρόλος του κράτους και της δημόσιας ευθύνης είναι περιορισμένος. (Esping– Andersen, 2006, σ.60-61)

Σημαντική εξαίρεση, στον περιορισμένο ρόλο του κράτους, αποτελεί το εθνικό σύστημα υγείας το οποίο χρηματοδοτείται απευθείας, πλήρως και αποκλειστικά από το κράτος (single payer) (Hacker, 2004, p. 695), μέσω του προϋπολογισμού ο οποίος χρηματοδοτείται από τη γενική φορολόγηση. Έχουν γίνει προσπάθειες για αναμόρφωση του συστήματος προσανατολισμένες προς την αγορά, είχαν όμως μικρό αντίκτυπο και τελικά έτειναν προς την ενίσχυση του κράτους, παρά των δυνάμεων της αγοράς. (Hacker, 2004, p.709)

⁶Βρετανός οικονομολόγος και κοινωνικός μεταρρυθμιστής

Το εθνικό σύστημα υγείας, παρέχει σχεδόν ελεύθερη πρόσβαση στις υπηρεσίες υγείας για όλους τους πολίτες και υπάρχει ολική κάλυψη των ασθενών και των ασθενειών. Χαρακτηρίζεται από υψηλό βαθμό ισότητας στην πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας και σχετικά χαμηλά επίπεδα δαπανών υγείας. Αρνητικά χαρακτηριστικά αυτού του συστήματος είναι ότι μπορεί να παρέχονται υπηρεσίες αμφίβολης ποιότητας και ότι μπορεί να υπάρχουν μεγάλες λίστες αναμονής για την πρόσβαση στις υπηρεσίες. (Hassenteufel, 2007, p. 576)

Ο ρόλος της αγοράς είναι κεντρικής σημασίας στο φιλελεύθερο καθεστώς της Αγγλίας. Όπως λοιπόν παρατηρούμε, στις θέσεις της νεοφιλελεύθερης προσέγγισης, θεωρείται ότι η αγορά θα πρέπει να λειτουργεί σε ελεύθερο και ανταγωνιστικό καθεστώς ώστε να υπάρχει μεγιστοποίηση των δυνατοτήτων της οικονομίας για ανάπτυξη. Σε αυτά τα πλαίσια, ενισχύεται η λειτουργία της αγοράς με κάθε μέσο και ενθαρρύνεται η ιδιωτική προσφορά πρόνοιας, η παροχή δηλαδή βοήθειας και κάλυψη των αναγκών μέσα από το σύστημα αγοράς. (Esping-Andersen, 2006, σελ.57)

Συμπληρωματικά με την αγορά, λειτουργούν οι θεσμοί της οικογένειας και του εθελοντισμού. Ο Esping – Andersen, αναφέρει ότι συνήθως αγνοείται ο ρόλος της οικογένειας, (Esping-Andersen, 2006, σελ.57) ενώ ο Χλέτσος αναφέρει ότι είναι ιδιαίτερα σημαντικός για την παραγωγή δραστηριοτήτων που δεν μπορούν να αποκτηθούν στα πλαίσια της αγοράς. (Χλέτσος 2011, σελ. 232)

Αυτό που φαίνεται μάλλον να ισχύει είναι, ότι δεν υπάρχει σταθερότητα και συνέχεια ως προς το ρόλο της οικογένειας. Το κράτος δεν φαίνεται να συνδέει στενά την ιδιωτική φροντίδα με την οικογένεια και είναι διατεθειμένο να εμπλακεί στις διαδικασίες της οικογένειας όταν κρίνεται απαραίτητο. (Daly, 2000, p. 85) Γενικά, οι οικογένειες θα πρέπει να τα βγάζουν πέρα μόνες τους καταφεύγοντας είτε σε ανεπίσημες μορφές φροντίδας είτε στην αγορά. (Earles, 2011, p. 182-183)

Το σύστημα κοινωνικής προστασίας της Αγγλίας στηρίζεται κυρίως στην κοινωνική βοήθεια ενώ το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης είναι περιορισμένης κλίμακας. Το βρετανικό σύστημα υγείας αποτελεί το πρώτο ολοκληρωμένο σύστημα, το οποίο παρείχε καθολική και δωρεάν κάλυψη του πληθυσμού, εξ ου και τα βασικά χαρακτηριστικά του, δηλαδή η αρχή της κοινωνικής αλληλεγγύης (solidarity), και της καθολικής και πλήρους υγειονομικής κάλυψης του πληθυσμού και της ισότητας στην πρόσβαση των υπηρεσιών υγείας. (Υφαντόπουλος-Πολυγένη-Τακουνάκης, 2005, σελ.73-96)

4.1.3 Σουηδία

Το σύστημα υγείας στη Σουηδία στηρίζεται στην ύπαρξη εθνικού συστήματος υγείας (μοντέλο Beveridge) με περιφερειακή οργάνωση, το οποίο χρηματοδοτείται κατά 78% από τη γενική φορολογία και την κοινωνική ασφάλιση και κατά 22% από ιδιωτικές πληρωμές. Η ιδιωτική ασφάλιση είναι ιδιαίτερα περιορισμένη και δεν υπερβαίνει το 1% των δαπανών. Τόσο η χρηματοδότηση όσο και η διοίκηση των υπηρεσιών υγείας ασκείται από τις τοπικές αρχές. (Τούντας, 2003, σελ.76-87)

Το Σουηδικό σύστημα κοινωνικής προστασίας, θεωρείται ότι είναι ένα από τα πιο αναπτυγμένα και συνεκτικά συστήματα σε όλον τον κόσμο και ότι είναι το αντιπροσωπευτικότερο από τα συστήματα των υπόλοιπων σκανδιναβικών χωρών που απαρτίζουν το «σκανδιναβικό μοντέλο». (Esping-Andersen, 2006, σελ.57-5) Είναι ένα «γενναιόδωρο» μοντέλο, με υψηλό επίπεδο κοινωνικής προστασίας, παρέχοντας υψηλές κοινωνικές δαπάνες, προνοιακά επιδόματα και υπηρεσίες. Στηρίζεται στις αρχές της καθολικότητας και της ισότητας έχοντας ως βασικότερο στόχο την κάλυψη όλων των πολιτών της χώρας ανεξαιρέτως.

Ο ρόλος του κράτους σε αυτό το σύστημα κοινωνικής προστασίας, είναι κεντρικός καθώς το μεγαλύτερο μέρος των παροχών και υπηρεσιών έχουν δημόσιο χαρακτήρα με νομική εντολή, δεν υπάρχει δηλαδή δυνατότητα να μετατεθεί αυτή η ευθύνη είτε σε εθελοντικούς είτε σε ιδιωτικούς οργανισμούς.

Πρόκειται για ένα δαπανηρό για τον κρατικό προϋπολογισμό σύστημα, όχι όμως περισσότερο από αυτά άλλων χωρών, αν συνυπολογιστούν συνολικά οι δημόσιες και ιδιωτικές δαπάνες. (Esping-Andersen, 2006, σελ.33)

Η χρηματοδότησή του βασίζεται στην υψηλή φορολόγηση των πολιτών. Η ισχύουσα σοσιαλδημοκρατική προτίμηση για συλλογικές λύσεις στηρίζεται στην αρχή ότι η ικανοποίηση των κοινωνικών αναγκών μέσα από το σύστημα κοινωνικής προστασίας αποτελεί αναφαίρετο δικαίωμα καθολικού χαρακτήρα. Εδραιώνεται στο φόβο ότι η αγορά και η οικογένεια προσφέρουν ανεπαρκή ασφάλεια και καλλιεργούν την ανισότητα. Ως εκ τούτου, οι ρόλοι της αγοράς και της οικογένειας στο σύστημα κοινωνικής προστασίας είναι περιορισμένοι.

Η αγορά χαρακτηρίζεται από υψηλό βαθμό «από-εμπορευματοποίησης» και η οικογένεια από υψηλό βαθμό «αποοικογενειοποίησης», καθώς οι υπηρεσίες, και ιδιαίτερα

αυτές που αφορούν παιδιά, ηλικιωμένους και ανάπηρους, παρέχονται από το δημόσιο τομέα σε εξαιρετικά αναπτυγμένο επίπεδο. Ο όρος «από-εμπορευματοποίηση» αναφέρεται στο βαθμό στον οποίο επιτρέπεται σε κάθε άνθρωπο να διαμορφώνει το βιοτικό του επίπεδο ανεξάρτητα από τις αμιγείς δυνάμεις της αγοράς. Με αυτήν την έννοια τα κοινωνικά δικαιώματα ελαττώνουν την υπόσταση «εμπορεύματος» που αποδίδεται στους πολίτες. Ο όρος «αποοικογενειοποίηση» αναφέρεται στην ενίσχυση της ατομικής ανεξαρτησίας και στην ελάφρυνση από τις ευθύνες και υποχρεώσεις φροντίδας προνοιακού τύπου μελών της οικογένειας.

Το μοντέλο οικογένειας στη Σουηδία χαρακτηρίζεται ως «dual earner» και ως «earner carer». (Earles, 2011, p.184) Αυτοί οι δύο χαρακτηρισμοί αναφέρονται σε ένα καινούργιο μοντέλο οικογένειας διαφορετικό από αυτό που συναντάται στις παραδοσιακές κοινωνίες. Σύμφωνα με αυτό, ο άνδρας και η γυναίκα εργάζονται και συμβάλλουν, εξ' ίσου, στα έξοδα της οικογένειας («dual earner») και, παράλληλα, αναλαμβάνουν από κοινού τη φροντίδα του σπιτιού και της οικογένειας («earner-carer»).

Αυτό το μοντέλο συμπεριλαμβάνει λοιπόν, την ίση κατανομή των ευθυνών που αφορούν το νοικοκυριό και ιδίως, του μεγάλωματος των παιδιών, την οικονομική ανεξαρτησία των γυναικών και την εμπλοκή των πατεράδων στην οικογενειακή και οικιακή ζωή. Στα πλαίσια αυτού του μοντέλου, έχουν αναπτυχθεί πολιτικές για την εξισορρόπηση της οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής ανδρών και γυναικών. Η εξισορρόπηση αποτελεί το βασικό στόχο του οποίου η επίτευξη προϋποθέτει τον επαναπροσδιορισμό των κοινωνικών ρόλων του άνδρα και της γυναίκας. Οι αναπτυγμένες δημόσιες υπηρεσίες φροντίδας για την οικογένεια είναι ιδιαίτερα βοηθητικές για την επίτευξη αυτού του στόχου, καθώς επίσης και για την ενίσχυση της γυναικείας απασχόλησης.

Τα βασικά στοιχεία του σουηδικού συστήματος κοινωνικής προστασίας είναι το σύστημα κοινωνικής βοήθειας, το οποίο καλύπτει ένα μικρό μέρος, το συνταξιοδοτικό σύστημα και οι παροχές για ασθένεια, παιδιά, μητρότητα και ανεργία. Το σημαντικότερο από τα επιδόματα κοινωνικής βοήθειας είναι το Social Welfare Allowance το οποίο λειτουργεί συμπληρωματικά με τα άλλα επιδόματα. Βασίζεται στην αρχή ότι κάθε πολίτης έχει το δικαίωμα σε μια αξιοπρεπή ζωή.

Η χρηματική αυτή βοήθεια, λοιπόν, δίδεται σε κάθε άτομο που προσωρινά, για μικρότερο ή μεγαλύτερο χρονικό διάστημα, δεν έχει δικά του μέσα με στόχο την εξασφάλιση

της διατήρησης ενός λογικού επιπέδου διαβίωσης και την ευκαιρία για μια αυτόνομη και ανεξάρτητη ζωή.

Τις αποφάσεις σχετικά με το Social Welfare Allowance τις λαμβάνει η τοπική κοινότητα. Η τοπική κοινότητα καθορίζει τον καλύτερο δυνατό τρόπο για την κάλυψη των αναγκών των ατόμων (είτε σε χρήμα είτε σε είδος), προσδιορίζει τις προϋποθέσεις για να δικαιούται κανείς τα επιδόματα καθώς και το ύψος των επιδομάτων. Κάθε μορφή εισοδήματος του νοικοκυριού, λαμβάνεται υπόψη για την παροχή κοινωνικής βοήθειας.

Το να λαμβάνει κανείς κοινωνική βοήθεια δεν αποκλείει το δικαίωμα στην εργασία. Μπορεί κανείς και να εργάζεται και να λαμβάνει κοινωνική βοήθεια, αν και, σε αυτήν την περίπτωση, το πιθανότερο είναι ότι κάποιος που εργάζεται με πλήρη απασχόληση δεν θα πληροί πλέον τις προϋποθέσεις για τη λήψη κοινωνικής βοήθειας εξαιτίας του υψηλότερου επιπέδου εισοδήματος. Από αυτήν τη συνθήκη εξαιρούνται οι αυτό-απασχολούμενοι, οι οποίοι είναι υποχρεωμένοι να βρουν μισθωτή εργασία, αν δεν τα βγάζουν πέρα οικονομικά, για να δικαιούνται κοινωνική βοήθεια.

Σε κάποιες κοινότητες δίνεται η δυνατότητα στους δικαιούχους κοινωνικής βοήθειας για προσφορά εργασίας στην κοινότητα ή για εκπαίδευση στην αναζήτηση εργασίας ή τους παρέχονται μικρά χρηματικά ποσά για να δεσμευτούν στην εθελοντική προσφορά εργασίας στην κοινότητα. Δεν είναι υποχρεωτικό να συμμετέχει ο δικαιούχος σε αυτές τις δράσεις ή να τις ολοκληρώσει επιτυχώς για να δικαιούται την κοινωνική βοήθεια. Το παραπάνω δεν ισχύει και στην περίπτωση της κανονικής εργασίας όπου ο δικαιούχος θα πρέπει να είναι απόλυτα διαθέσιμος να εργαστεί και να προβεί στις απαραίτητες ενέργειες για να το πετύχει.

Δικαιούχοι κοινωνικής βοήθειας μπορούν να θεωρηθούν είτε ένα μεμονωμένο άτομο είτε μια κανονική οικογένεια, τα φυσικά, τα θετά, τα υιοθετημένα ή ανάδοχα παιδιά, τα εγγόνια αν ο παππούς/γιαγιά έχει την επιμέλειά τους και γενικότερα, τα παιδιά έως 18 χρονών ή έως ότου τελειώσουν το σχολείο που δεν μπορεί να ξεπερνά όμως τα 21 έτη. (Eardley et al, 1996, σελ. 356, 358)

Τα παιδιά, κάτω από ειδικές συνθήκες, μπορούν να διεκδικήσουν κοινωνική βοήθεια ανεξάρτητα από τους γονείς τους.

Το εθνικό συνταξιοδοτικό σύστημα της Σουηδίας είναι καθολικό και μη ανταποδοτικό και αποτελείται από τρία μέρη: (Sunden, 2006, p. 134-135)

Το πρώτο είναι το δημόσιο εθνικό σύστημα, το δεύτερο σχετίζεται με την απασχόληση και το τρίτο είναι η ιδιωτική ασφάλιση.

Το δημόσιο εθνικό σύστημα καλύπτει όλα τα άτομα και έχει τη δυνατότητα να παρέχει

α) ένα εφ' άπαξ ποσό

β) ένα επίδομα που σχετίζεται με το εισόδημα και

γ) ένα πρόσθετο επίδομα σύνταξης για τα άτομα που λαμβάνουν πολύ χαμηλό ή καθόλου επίδομα.

Όσον αφορά τον τομέα της υγείας, στη Σουηδία εφαρμόζεται το εθνικό σύστημα υγείας (Haussenteufel, 2007, 576-579) που σημαίνει ότι οι υπηρεσίες έχουν καθολικό χαρακτήρα και απευθύνονται προς όλους τους πολίτες.

Η πρόσβαση στις υπηρεσίες υγείας είναι σχεδόν ελεύθερη για όλους και η ολική κάλυψη των ασθενειών αποτελεί βασικό στόχο του συστήματος. Το εθνικό σύστημα υγείας οργανώνεται, κατά κύριο λόγο, από το κράτος αλλά το διαχειρίζονται οι τοπικές αρχές στα πλαίσια της αποκεντρωμένης οργανωτικής δομής με την οποία λειτουργεί το σουηδικό κράτος.

Χρηματοδοτείται μέσω της φορολόγησης. Αρνητικά χαρακτηριστικά αυτού του συστήματος είναι ότι μπορεί να παρέχονται υπηρεσίες αμφίβολης ποιότητας και ότι μπορεί να υπάρχουν μεγάλες λίστες αναμονής για την πρόσβαση στις υπηρεσίες. Μετά το 1992 άρχισε να αναπτύσσεται ο ιδιωτικός τομέας και τότε κάποια νοσοκομεία έκλεισαν, έγιναν απολύσεις καθώς θεωρούνταν ότι οι υπηρεσίες είχαν υπεράριθμο προσωπικό. (Gould, 1996, p. 84)

Στη Σουηδία, ασφάλεια υγείας δικαιούνται όλοι οι εργαζόμενοι. Τα επιδόματα ασθένειας σχετίζονται με το εισόδημα του ατόμου πριν από την περίοδο της ασθένειας και υπάρχει ένα ανώτατο όριο στο ύψος τους. Μέχρι το 2008 δεν υπήρχε κάποιο επίσημο χρονικό όριο για την παροχή τους.

Επίδομα ασθένειας δεν δικαιούνται τα άτομα που δεν έχουν εργαστεί ποτέ. Οι μαθητές και οι άνεργοι, το δικαιούνται υπό προϋποθέσεις. Η κύρια προϋπόθεση για τους άνεργους είναι ότι θα πρέπει να είναι εγγεγραμμένοι στο τοπικό δημόσιο γραφείο εργασίας ως αναζητητές. Το ύψος του επιδόματος ασθένειας του άνεργου εξαρτάται από το μισθό που λάμβανε όταν εργαζόταν.

Όσον αφορά τον τομέα της οικογένειας, οι οικογενειακές παροχές καλύπτουν προγράμματα αδειών για μητέρες και γονείς κατά τα οποία παρέχονται χρηματικές παροχές για τη γέννα ή υιοθέτηση ενός παιδιού, προσωρινές χρηματικές παροχές σε γονείς για να μείνουν στο σπίτι και να φροντίσουν το άρρωστο παιδί τους, χρηματικές παροχές σε έγκυες γυναίκες για να έχουν τη δυνατότητα να μην εργάζονται, επιδόματα σε μόνους γονείς για να υιοθετήσουν ή να μεγαλώσουν το δικό τους παιδί, προγράμματα οικογενειακών επιδομάτων για τα παιδιά σύμφωνα με το οποίο όλοι οι γονείς δικαιούνται επίδομα για παιδιά ηλικίας έως και 16 ετών, υποστηρικτικά επιδόματα για γονείς που αναλαμβάνουν την οικονομική ευθύνη παιδιών που δεν ζουν μαζί τους, επίσημες υπηρεσίες ημερήσιας φροντίδας, υπηρεσίες νοικοκυριού (στέγαση) και τέλος, παροχές σε είδος. (Ozawa, 2004, p. 302)

Το σύστημα ασφάλισης κατά της ανεργίας παρέχει επιδόματα συνδεδεμένα με τις χρηματικές απολαβές σε όσους είναι ασφαλισμένοι και πληρούν τις προϋποθέσεις ασφάλισης. Υπάρχουν 3 προϋποθέσεις για τη λήψη του επιδόματος.

1. Η βασική προϋπόθεση είναι ότι ο άνεργος είναι διαθέσιμος για εργασία. Αυτό σημαίνει ότι θα πρέπει να είναι εγγεγραμμένος σε ένα δημόσιο γραφείο εργασίας και ότι θα είναι πρόθυμος να δεχτεί μια εργασία.

2. Προϋπόθεση μέλους: Ο άνεργος έχει υπάρξει μέλος του συστήματος ασφάλισης κατά της ανεργίας (εθελοντικά) για τουλάχιστον 12 μήνες πριν μείνει άνεργος.

3. Προϋπόθεση εργασίας: Ο άνεργος έχει εργαστεί τουλάχιστον 6 μήνες κατά τη διάρκεια του τελευταίου έτους πριν μείνει άνεργος. Αν ο άνεργος έχει υπάρξει μέλος του συστήματος ασφάλισης κατά της ανεργίας, για λιγότερο από 1 χρόνο, αλλά ικανοποιεί τις άλλες δύο προϋποθέσεις, δικαιούται μια βασική προκαθορισμένη αποζημίωση.

Η Σουηδία στοχεύει στα υψηλά επίπεδα συμμετοχής στην αγορά εργασίας και στην πλήρη απασχόληση με ενεργητικές πολιτικές που μεγιστοποιούν την απασχολησιμότητα και την παραγωγικότητα των πολιτών, με πολιτικές «ενεργοποίησής» τους, με την κινητοποίηση των ευπαθών ομάδων για ευρύτερη συμμετοχή. (Esping-Andersen, 2006, σελ. 58-59)

Συμπερασματικά, η Σουηδία έχει ένα σύστημα κοινωνικής βοήθειας το οποίο δεν είναι ιδιαίτερα εκτεταμένο, γίνεται δηλαδή μικρή χρήση των προγραμμάτων χρηματικών παροχών, καθώς δεν φαίνεται να υπάρχει η ανάγκη για κάτι τέτοιο. Οι υπηρεσίες είναι εξαιρετικά αναπτυγμένες και καλύπτουν τις ανάγκες των πολιτών σε πολύ μεγάλο βαθμό, ιδιαίτερα αυτές που αφορούν τα παιδιά. Επιπλέον, υπάρχει εύρος ευκαιριών για εκπαίδευση και

εργασία και οι ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης είναι αρκετά επιτυχημένες. Τέλος, υπάρχουν αυστηρές προϋποθέσεις για όσους αναζητούν εργασία. Όλοι αυτοί οι παράγοντες συντείνουν στην εξάλειψη της μακροχρόνιας ανεργίας, της φτώχειας, της ανισότητας και του αποκλεισμού καθώς κανείς δεν μένει για πολύ καιρό σε ένα καθεστώς εξάρτησης από τις προνοιακές παροχές.

Το κράτος πρόνοιας στη Σουηδία τα τελευταία χρόνια έχει αναπτύξει νεοφιλελεύθερα στοιχεία τα οποία συνηγορούν υπέρ της συρρίκνωσής του. Έχει υπάρξει μείωση των χρηματικών παροχών στα επιδόματα ασθένειας, ανεργίας, κατοικίας και έχει αρχίσει να αναπτύσσεται ο ιδιωτικός κερδοσκοπικός τομέας στο χώρο της υγείας, της ημερήσιας φροντίδας των παιδιών και της κοινοτικής φροντίδας για ηλικιωμένους, ανάπηρους και παιδιά. Επιπλέον, έχει αυξηθεί η συμμετοχή των εργαζομένων στις συνταξιοδοτικές εισφορές, στις υπηρεσίες φροντίδας της κοινότητας στην ημερήσια φροντίδα των παιδιών και στις εισφορές για ασφάλιση για την ανεργία και ασθένεια.

4.1.4 Γερμανία

Το σύστημα κοινωνικής προστασίας της Γερμανίας στηρίζεται στο σύστημα ασφάλισης του Bismarck. Ονομάστηκε έτσι από το Γερμανό καγκελάριο Bismarck, η κυβέρνηση του οποίου εισήγαγε θεσμούς κοινωνικής ασφάλισης το 1883. Αυτό το σύστημα ήταν το πρώτο οργανωμένο σύστημα για την ασφάλιση του εργαζόμενου πληθυσμού. Κάλυπτε ακόμα και τους πιο φτωχούς εργάτες στις χειρότερες συνθήκες κοινωνικού κινδύνου. (Langendonck, 1996, p. 62)

Βασιζόταν στην αρχή της κοινής ευθύνης εργατών και εργοδοτών. Ο ρόλος του κράτους ήταν να διασφαλίσει ότι το σύστημα ασφάλισης ήταν υποχρεωτικό και να δημιουργήσει τον κατάλληλο μηχανισμό για την εύρυθμη λειτουργία του. Με αυτό το σύστημα, το κράτος παρενέβαινε στην ταξική σύγκρουση ως ρυθμιστής μεταξύ των εργαζομένων και των εργοδοτών και υποχρέωνε τους εργοδότες να πληρώνουν εισφορές. (Στασινοπούλου, 2006, σελ. 47-48)

Ο βασικός στόχος του ήταν η διασφάλιση της κοινωνικής ειρήνης και κοινωνικής συναίνεσης καθώς και της ασφάλειας, σταθερότητας και προβλεψιμότητας.

Το συντηρητικό προνοιακό καθεστώς της Γερμανίας εκφράζει τον «τρίτο δρόμο» μεταξύ του φιλελεύθερου και σοσιαλδημοκρατικού τύπου. Στηρίζεται στην ιδέα της

«οικονομίας της κοινωνικής αγοράς» (social market economy), η οποία πρεσβεύει ότι θα πρέπει να υπάρχει εκτεταμένη κοινωνική προστασία μέσω της κρατικής παρέμβασης η οποία όμως να είναι προσανατολισμένη προς την αγορά για την επίτευξη καλύτερων αποτελεσμάτων. (Lawson, 1996, p. 32-33)

Ο ρόλος του κράτους στο σύστημα κοινωνικής προστασίας της Γερμανίας καθορίζεται από την αρχή της επικουρικότητας σύμφωνα με την οποία το επίπεδο της κρατικής παρέμβασης περιορίζεται στις περιπτώσεις που δεν καλύπτονται επαρκώς από άλλους φορείς παρέμβασης, δρα δηλαδή επικουρικά ως προς αυτούς.

Το γερμανικό κοινωνικό κράτος, έχει υπάρξει για πολύ καιρό και κατά κύριο λόγο «ενεργοποιητής» και όχι «παροχέας» κοινωνικών υπηρεσιών, ενισχύει δηλαδή την ενεργοποίηση άλλων φορέων για την παροχή κοινωνικής προστασίας, όπως την οικογένεια και τις μη κυβερνητικές οργανώσεις, και, ιδιαιτέρως, την αυτοβοήθεια.

Το βασικό χαρακτηριστικό του γερμανικού κράτους είναι να μπορεί να προσαρμόζεται στις συνεχείς κοινωνικοοικονομικές αλλαγές διατηρώντας, παράλληλα, το πλαίσιο που ορίζουν οι παραδοσιακές δομές, θεσμοί και αρχές. Οι ρίζες της φιλοσοφίας που το διέπουν βρίσκονται στον καθολικισμό.

Το σύστημα κοινωνικής προστασίας της Γερμανίας στηρίζεται βασικά στην κοινωνική ασφάλιση. Έχει χαρακτηριστεί ως σύστημα κοινωνικής ασφάλισης με κάποια στοιχεία κοινωνικής πρόνοιας. Πριμοδοτεί ισχυρά δικαιώματα στην αντικατάσταση εισοδήματος εφ' όσον αυτό έχει αποκτηθεί μέσα από τη συμμετοχή στην αγορά εργασίας (Daly et al, 2000, p. 77-78) και ως εκ τούτου, δίνει ιδιαίτερη έμφαση σ' αυτήν. Μέσα από την αγορά εργασίας βρίσκει έκφραση η ιδέα της «οικονομίας της κοινωνικής αγοράς». Η κοινωνική βοήθεια αποσκοπεί κυρίως στην κάλυψη προσωρινών περιόδων κρίσης και εκφράζει την κεντρική αρχή για «βοήθεια για να βοηθήσεις τον εαυτό σου». Παρέχεται ως τελευταία λύση προκειμένου να αποτρέψει τη φτώχεια. (Eardley et al, 1996, p. 162)

Η συνδεδεμένη με την εργασία κοινωνική ασφάλιση προστατεύει επαρκώς όσους έχουν σταθερή και ισόβια απασχόληση και διαθέτει ισχυρές εγγυήσεις και ρυθμίσεις απασχόλησης. Αντιθέτως, προσφέρει ισχνή προστασία σε αυτούς που έχουν μειωμένη πρόσβαση στην αγορά εργασίας, όπως οι γυναίκες και οι εργάτες με ασταθή εργασιακή πορεία. Παρατηρείται, λοιπόν, ότι υπάρχει ένα μεγάλο χάσμα μεταξύ «προνομιούχων» και «μη προνομιούχων», καθώς τους απονέμονται διαφορετικά προνόμια μέσω διαφορετικών

ρυθμίσεων. Ο διαχωρισμός μεταξύ τους γίνεται ανάλογα με τη θέση τους στην αγορά εργασίας αλλά και γενικότερα, την κοινωνική τους θέση αλλά και την κοινωνική τάξη στην οποία ανήκουν. Η διατήρηση της κοινωνικής ιεραρχίας αποτελεί κεντρική αρχή αυτού του συστήματος.

Η κοινωνική ασφάλιση χρηματοδοτείται από τις εισφορές των εργαζομένων και των εργοδοτών καθώς η διοίκηση του συστήματος είναι αποκεντρωμένη από το εθνικό και το ομοσπονδιακό κράτος. (Lawson, 1996, p. 32-33)

Σημαντικός είναι επίσης ο ρόλος των εργατικών συνδικάτων τα οποία είναι σε συνεργασία με τους εργοδότες. Προκειμένου να επιτευχθεί η ασφάλεια και σταθερότητα, η εκπαίδευση και οι νέες μορφές συμμετοχής των εργαζομένων, τα συνδικάτα άφησαν το θέμα της ρύθμισης των μισθών στην ευχέρεια των εργοδοτών.

Άλλη σημαντική παράμετρος στη γερμανική αγορά εργασίας είναι η εργασία των μεταναστών η οποία έρχεται να καλύψει τις ελλείψεις σε εργατικό δυναμικό κυρίως στους τομείς της χαμηλόμισθης, ανειδίκευτης και χαμηλού κύρους εργασίας. Η εργασία των μεταναστών έχει προσωρινό χαρακτήρα και αυτό είναι αποτρεπτικό από την διεκδίκηση παροχών κοινωνικής προστασίας.

Ο ρόλος της αγοράς (Esping-Andersen, 2006, σελ. 47) είναι σημαντικότερος από το ρόλο του κράτους, αλλά λιγότερο σημαντικός από το ρόλο της οικογένειας και του εθελοντικού – μη κερδοσκοπικού τομέα. Το κράτος αποφεύγει να καθυποτάξει, ρυθμίσει ή περιθωριοποιήσει την αγορά. Προτιμά να υιοθετήσει την ιδέα της προσαρμογής και της ενδυνάμωσης των πολιτών, προκειμένου να αποκτήσουν τα προαπαιτούμενα για την ατομική επιτυχία στα πλαίσια της αγοράς. Γι' αυτό δίνεται μεγάλη έμφαση στην επαγγελματική εκπαίδευση και τη δια βίου μάθηση. Στόχος θα πρέπει να είναι η λειτουργία του ανταγωνισμού σε πιο ισότιμη βάση, για να είναι δυνατό να ξεπεραστούν οι κοινωνικοί κίνδυνοι και οι ταξικές ανισότητες που προκύπτουν από τους μηχανισμούς της αγοράς.

Ο ρόλος της οικογένειας (Esping-Andersen, 2006, σελ. 57) είναι ιδιαίτερα σημαντικός σε αυτό το προνοιακό καθεστώς και υπάρχει διαρκής οικογενειακή υποστήριξη για την επίτευξη της αυτάρκειας. Παρατηρείται συνεχής προσκόλληση στις παραδοσιακές ευθύνες πρόνοιας της οικογένειας ενισχύοντας, έτσι, το παραδοσιακό μοντέλο οικογένειας κατά το οποίο ο άνδρας εργάζεται εκτός του οίκου και η γυναίκα εντός. Ο άνδρας θεωρείται ως ο κύριος υπεύθυνος για τη συντήρηση της οικογένειας και ως εκ τούτου, είναι εκείνος που

λαμβάνει, κατά κύριο λόγο, τα χρηματικά επιδόματα που σχετίζονται με τα παιδιά ενώ η γυναίκα ενθαρρύνεται να μένει εκτός της αγοράς εργασίας, για να φροντίσει τις ανάγκες που υπάρχουν στα πλαίσια της οικογένειας.

Ο ρόλος του εθελοντικού (Eardley et al, 1996, p. 169-170) και μη κερδοσκοπικού τομέα, είναι επίσης, ιδιαίτερα σημαντικός στο γερμανικό σύστημα κοινωνικής προστασίας, με τη λειτουργία πάνω από 6.000 μη κερδοσκοπικών οργανισμών. Οι τοπικές αρχές είναι υποχρεωμένες να συνεργάζονται με αυτούς τους οργανισμούς σε διάφορους τομείς κοινωνικής πολιτικής, κυριότεροι από τους οποίους είναι η φροντίδα στο σπίτι, οι υπηρεσίες συμβουλευτικής, η οικογενειακή υποστήριξη, η εργασία με νέους, η βοήθεια στους πρόσφυγες και σε όσους αναζητούν άσυλο. Οι μη κερδοσκοπικοί οργανισμοί παρέχουν αποκλειστικά υπηρεσίες και δεν εμπλέκονται στη χορήγηση χρηματικών επιδομάτων.

Το σύστημα κοινωνικής προστασίας στη Γερμανία, υποδιαιρείται σε τρία κύρια παραρτήματα:

- Το πρώτο παράρτημα έχει δύο τύπους. Ο πρώτος τύπος αφορά τη γενική βοήθεια (General Assistance) και ο δεύτερος τύπος αφορά τη βοήθεια σε ανθρώπους που βρίσκονται σε ειδικές περιστάσεις. Στη γενική βοήθεια δίνονται τακτικές πληρωμές για απεριόριστο χρονικό διάστημα, εάν πληρούνται οι προϋποθέσεις και αυτοί που τις πληρούν μπαίνουν στην κατηγορία των δικαιούχων. Περιλαμβάνονται, επίσης, εφ' άπαξ ποσά για αντικείμενα, όπως ρούχα ή έπιπλα, για τα οποία κανείς θα πρέπει να αιτηθεί ξεχωριστά. Με το δεύτερο τύπο παρέχεται βοήθεια σε τυφλά ή ανάκανα άτομα, σε ηλικιωμένους, σε άτομα χωρίς ασφάλεια υγείας και σε άλλα άτομα που έχουν ειδικές ανάγκες. Κατά κύριο λόγο αυτά τα σχήματα είναι ανταποδοτικά αλλά υπάρχουν και μη ανταποδοτικά όπως αυτά που αφορούν τους δημόσιους υπαλλήλους, τους στρατιωτικούς και τους δικαστές. Τα ανταποδοτικά σχήματα τα διαχειρίζονται οργανισμοί κοινωνικής ασφάλισης ενώ τα μη ανταποδοτικά τα διαχειρίζονται οργανισμοί που έχουν προσληφθεί για αυτό (ιδιωτικοί που έχουν αναλάβει το συγκεκριμένο έργο).
- Το δεύτερο παράρτημα αφορά μη ανταποδοτικές αποζημιώσεις, για περιπτώσεις όπως ατυχήματα, τραυματισμοί, θύματα πολέμου ή εγκλημάτων.
- Το τρίτο παράρτημα παρέχει βοήθεια, όπου υπάρχει ανάγκη ή την απαιτούμενη προώθηση προκειμένου να εξασφαλιστούν ίσες ευκαιρίες για την προσωπική

ανάπτυξη του ατόμου. Εδώ περιλαμβάνονται η εκπαίδευση, οι υπηρεσίες για νέους και τα επιδόματα για τα παιδιά τα οποία είναι μη ανταποδοτικά και στηρίζονται, εν μέρει, στον έλεγχο του εισοδήματος και τα επιδόματα κατοικίας και το κύριο επίδομα κοινωνικής βοήθειας, τα οποία στηρίζονται στον έλεγχο του εισοδήματος.

Βασικός χρηματοδότης των παροχών κοινωνικής βοήθειας είναι οι τοπικές αρχές κατά 80%, ενώ το υπόλοιπο 20% καλύπτεται από την ομοσπονδιακή κυβέρνηση.

Νομικό δικαίωμα στην κοινωνική βοήθεια έχει κάθε πολίτης που βρίσκεται σε ανάγκη και ζει στη Γερμανία, ανεξάρτητα από την ηλικία ή την εθνικότητά του. Τα παιδιά έχουν δικαίωμα να αιτηθούν κοινωνικής βοήθειας ανεξάρτητα, κυρίως στην περίπτωση που υπάρχουν αποδεικτικά στοιχεία ότι έχουν απομακρυνθεί πλήρως από το οικογενειακό περιβάλλον. Τα παιδιά συνήθως, αιτούνται κοινωνικής βοήθειας μέσω των εκπροσώπων τους ή των νομικών προστατών. Για τους μαθητές αναμένεται ότι οι ανάγκες τους θα καλυφθούν από τους γονείς τους. Όσον αφορά την εθνικότητα, δικαιούνται κοινωνικής βοήθειας όσοι εργάζονται και έχουν έρθει στη Γερμανία για να εργαστούν ή να ζήσουν με τους συγγενείς τους. Αυτοί οι λόγοι θα πρέπει να είναι αποδεδειγμένοι. Αν αποδειχτεί ότι κάποιος έρχεται στη Γερμανία με το στόχο να ζήσει εις βάρος του συστήματος κοινωνικής βοήθειας τίθεται αυτόματα εκτός των δικαιούχων. Αν κάποιος που εργάζεται χάσει την δουλειά του, δικαιούται κοινωνικής βοήθειας για 6 μήνες και μετά θα πρέπει να εγκαταλείψει τη χώρα. Για να αποκτήσει κανείς το δικαίωμα της Γερμανικής υπηκοότητας, και άρα δικαίωμα στην κοινωνική βοήθεια, εξαρτάται από το μεταναστευτικό νόμο ο οποίος δεν προϋποθέτει ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα κατοίκησης στη χώρα. Για όσους αναζητούν άσυλο στη χώρα ο νόμος άλλαξε το 1993 και σύμφωνα με αυτόν, δικαιούνται τον πρώτο χρόνο παροχές μόνο σε είδος και ιατρική βοήθεια. Δεν υπάρχει χρονικός περιορισμός στη λήψη κοινωνικής βοήθειας αρκεί να πληρούνται οι προϋποθέσεις.

Οι παροχές για την κοινωνική βοήθεια στηρίζονται σε συγκεκριμένες μηνιαίες πληρωμές και αφορούν την κεφαλή του νοικοκυριού ή μόνα άτομα και δίνονται επιπρόσθετα ποσά για τα εξαρτώμενα μέλη (σύντροφοι ή παιδιά) ανάλογα με την ηλικία τους. Επιπρόσθετα ποσά μπορεί να λάβουν επίσης άτομα μεγαλύτερα από 65 ετών, νεαρά άτομα με αναπηρίες, μόνοι γονείς ή άλλα άτομα με ειδικές απαιτήσεις.

Στην κοινωνική βοήθεια ισχύει η αρχή της αμοιβαίας ευθύνης μεταξύ των γενεών. Οι νέοι, δηλαδή, που δεν μένουν πλέον με τους γονείς τους είναι αναμενόμενο να τους προσεγγίσουν

για βοήθεια πριν γίνουν δικαιούχοι κάποιας παροχής και παρομοίως, μπορεί να ζητηθεί από τους ενήλικες να υποστηρίξουν τον γονέα που διεκδικεί κοινωνική βοήθεια. (Eardley et al, 1996, p. 62-163, 166, 165)

Το συνταξιοδοτικό σύστημα της Γερμανίας αποτελείται από τρία βασικά μέρη:

- Τη βασική υποχρεωτική σύνταξη.
- Τη συμπληρωματική που σχετίζεται με την απασχόληση.
- Και τους επιπρόσθετους διακανονισμούς που γίνονται σε ιδιωτική εθελοντική βάση.

Η βασική υποχρεωτική σύνταξη δίνεται από το κράτος και δεν καλύπτει όλο τον πληθυσμό ενιαία, αλλά τον χωρίζει σε ξεχωριστές επαγγελματικές κατηγορίες καθεμία από τις οποίες έχει διαφορετικές ρυθμίσεις. Έτσι υπάρχουν οι ρυθμίσεις για τους δημόσιους υπαλλήλους, τους εργάτες, τους αγρότες, τους αυτοαπασχολούμενους κ.τ.λ. Οι εισφορές πληρώνονται κατά ίσα μέρη από τους εργοδότες και τους εργαζόμενους και ένα μέρος δίνεται από τον προϋπολογισμό του τοπικού κράτους. Η υποχρεωτική σύνταξη που σχετίζεται με την απασχόληση καλύπτεται κυρίως από τις εισφορές του εργοδότη και είναι εθελοντική. Περίπου το 50% των εργαζομένων τη λαμβάνουν και το εύρος της κάλυψης εξαρτάται από το είδος και το μέγεθος της εταιρείας που την παρέχει.

Στη Γερμανία εφαρμόζεται επίσης, το σύστημα της ασφάλισης υγείας που σημαίνει ότι η παροχή φροντίδας υγείας είναι εν μέρει δημόσια και εν μέρει ιδιωτική. Δημόσια είναι μια μερίδα των νοσοκομειακών υπηρεσιών ενώ ιδιωτικά είναι συγκεκριμένα νοσοκομεία και κλινικές. Σε αυτό το σύστημα υγείας δίνεται η δυνατότητα για ελεύθερη επιλογή του γιατρού από τον ασθενή όπως επίσης και η ελεύθερη άσκηση της ιατρικής από τους γιατρούς .

Στον τομέα της ανεργίας, υπάρχουν δύο είδη επιδομάτων.

- Το επίδομα ασφάλισης κατά της ανεργίας (unemployment insurance)
- Και το επίδομα βοήθειας για την ανεργία (unemployment assistance).

Η χρηματοδότησή τους προέρχεται από τις εισφορές και από τη φορολόγηση.

Υπάρχουν κάποιες εργασίες οι οποίες δεν υπόκεινται σε κοινωνικές εισφορές. Οι εργαζόμενοι δηλαδή απαλλάσσονται από αυτές. Αυτή είναι η περίπτωση των «Mini jobs» ή εργασίες των 400€, όπου οι εργαζόμενοι θα πρέπει να κάνουν μια εισφορά εφ' άπαξ για συνταξιοδοτική

ασφάλεια και ασφάλεια ασθένειας, καθώς και να πληρώσουν φόρο εφ' άπαξ. (Veil, 2010, p. 77, 66, 62)

Βασικό για την ενεργοποίηση των πολιτών να βρουν εργασία θεωρείται το να τους δοθεί η αίσθηση της ευθύνης του εαυτού τους. Έχουν αναπτυχθεί τεχνικές σύμφωνα με τις αρχές της διοίκησης επιχειρήσεων όπως η ατομική συμβουλευτική ανέργων και οι συμβάσεις για επιστροφή στην εργασία.

Δίνονται κίνητρα για κινητικότητα στους εργαζομένους όπως πληρωμές που διευκολύνουν την ανάκτηση εργασίας, βοήθεια για ξεκίνημα ως αυτοαπασχολούμενοι, δημιουργία μικρών εταιρειών και ευκαιριών για εργασία, εκπαίδευση, βοήθεια για επιστροφή στην εργασία. Αυτή η βοήθεια ισχύει και για τα άτομα με αναπηρίες.

Στις εταιρείες δίνονται επιχορηγήσεις για εκπαίδευση και πρόσληψη διαφορετικών κατηγοριών υπαλλήλων, επιδόματα αν μείνουν χωρίς εργαζομένους, επιστροφές εισφορών για ασφάλιση στην περίπτωση εποχιακής εργασίας, παροχές σε οργανισμούς για τη χρηματοδότηση χρήσιμων εργασιών. Επίσης, έχει αναπτυχθεί ο θεσμός για εργασία για μικρό χρονικό διάστημα (18 μήνες), που καλύπτει τις προσωρινές ανάγκες των εργοδοτών και των εργαζομένων. Αυτός ο θεσμός δίνει μεγαλύτερη ευελιξία στα κριτήρια επιλογής και επιτρέπει την πιο γενικευμένη χρήση των συμβάσεων ορισμένου χρόνου. Γενικά δεν προωθείται η βοήθεια για επιστροφή σε σταθερή εργασία. Αυτές οι πολιτικές έχουν αναπτυχθεί κυρίως μέσα από τη δημόσια υπηρεσία Federal Employment Agency αλλά αργότερα ιδρύθηκαν και ιδιωτικές εταιρείες όπως το Personal Service Agenturen. (Veil, 2010, p. 77, 66, 62)

Υπάρχουν επίσης, δύο κύριες μορφές βοήθειας με τα έξοδα κατοικίας, Eardley et al, 1996, p.162, 166) για τα άτομα με χαμηλό εισόδημα. Η πρώτη μορφή αφορά την κάλυψη όλων των κοστών για την ενοικίαση κατοικίας ή ιδιοκατοίκηση, συμπεριλαμβανομένου της θέρμανσης και του νερού, αλλά όχι του ηλεκτρικού ρεύματος, με την προϋπόθεση ότι το κόστος θεωρείται λογικό. Αυτή η βοήθεια δίνεται με τη μορφή επιπλέον χρηματικών ποσών στους δικαιούχους κοινωνικής βοήθειας. Αυτή η απόφαση λαμβάνεται από τις τοπικές αρχές μέσα στα πλαίσια γενικών κατευθύνσεων που ισχύουν για όλη τη χώρα. Αν το κόστος κατοικίας θεωρείται πολύ υψηλό, η παροχή βοήθειας συνεχίζεται έως ότου το άτομο μετακομίσει σε φθηνότερη κατοικία ή μειώσει το κόστος ενοικίασης με την υπενοικίαση μέρους της κατοικίας. Οι ιδιοκτήτες κατοικιών λαμβάνουν ως βοήθεια πληρωμές για τους τόκους των υποθηκών και υπάρχει δυνατότητα να λάβουν δάνεια, αν δεν έχουν αποθεματικό.

Η δεύτερη μορφή αφορά τη βοήθεια στα χαμηλόμισθα νοικοκυριά σε περιόδους που τα ενοίκια είναι εκτός του ελεγχόμενου πλαισίου. Η παροχή αυτής της βοήθειας στηρίζεται στον έλεγχο του εισοδήματος και απευθύνεται σε όλους, είτε νοικιάζουν ιδιωτική ή δημόσια κατοικία, είτε είναι ιδιοκτήτες. Χρηματοδοτείται εξ' ίσου από την εθνική και τοπική κυβέρνηση και η διαχείριση γίνεται από τις τοπικές αρχές.

Τα έξοδα κατοικίας καλύπτονται από την κοινωνική βοήθεια αλλά υπάρχει επίσης ένα ξεχωριστό σχήμα παροχών για την κατοικία (Wohngeld) το οποίο βασίζεται στο εισόδημα.

Η Γερμανία ήταν η μόνη χώρα στην οποία όλοι οι χαμηλόμισθοι θεωρούνταν κατάλληλοι για τη λήψη επιδομάτων με βάση το εισόδημα, ανεξάρτητα από τον τομέα στον οποίο κατοικούσαν (δημόσιο ή ιδιωτικό). Έχει το υψηλότερο ποσοστό πραγματικής κάλυψης αυτών που θεωρούνται κατάλληλοι υποψήφιοι (actual coverage rate of eligibles) – περισσότερο από 92%. Μετά το 2005, έχει εγκαταλειφτεί η παροχή βοήθειας από το κράτος σε ένα ευρύ φάσμα του πληθυσμού και έχει περιοριστεί στα νοικοκυριά που δεν είναι ικανά να έχουν αξιοπρεπή κατοικία και χρειάζονται υποστήριξη. Έχουν τεθεί πιο αυστηρά κριτήρια καταλληλότητας. Όσοι παραμένουν δικαιούχοι με τις νέες συνθήκες, λαμβάνουν επίδομα κατοικίας αν θεωρούνται κατάλληλοι. (Busch-Geertsema, 2004, p. 313, 309)

Σε ένα μεγάλο μέρος των νοικοκυριών ζητείται να μετακομίσουν σε πιο «κατάλληλο» σπίτι μέσα σε 6 μήνες ή να πληρώσουν οι ίδιοι τη διαφορά μεταξύ του επιδόματος κατοικίας και του ύψους του κόστους κατοικίας. Τα ανώτερα όρια των «κατάλληλων» ενοικίων ορίζονται από τις τοπικές κοινότητες.

Ο Esping – Andersen σημειώνει ότι είναι περιορισμένη η οικονομική δυνατότητα ανταπόκρισης στην ανάγκη για υπηρεσίες για παιδιά και ηλικιωμένους ως αποτέλεσμα της περιορισμένης φορολογικής βάσης και των δαπανηρών συνταξιοδοτικών υποχρεώσεων.

Τα τελευταία χρόνια έχει αυξηθεί ο αριθμός των ασθενών που λαμβάνουν βοήθεια και έχει αυξηθεί ο αριθμός των δημόσιων δαπανών σε βάρος όμως των δαπανών για την υγεία. Έχει επίσης εισαχθεί η αρχή «capacity of expenditure» (Pavolini Em.-Ranci C., 2008, p. 252) σύμφωνα με την οποία το ύψος των παροχών στηρίζεται στις οικονομικές πηγές που έχουν συσσωρευτεί μέσα από τις υποχρεωτικές εισφορές στο πρόγραμμα ασφάλισης.

Συμπερασματικά το γερμανικό σύστημα κοινωνικής προστασίας αποτελεί ένα συνδυασμό νεοφιλελεύθερων και σοσιαλδημοκρατικών στοιχείων καθώς δίνεται σχεδόν εξίσου έμφαση στους τομείς της οικογένειας και της αγοράς. Με το πέρασμα των χρόνων

φαίνεται μάλλον να διατηρείται σταθερή η εικόνα του συστήματος κοινωνικής προστασίας και δεν είναι σαφές ότι μπορεί να γίνει λόγος για συρρίκνωση καθώς στους δύο βασικούς τομείς, στο συνταξιοδοτικό και στην υγεία, έχουν γίνει σημαντικές αναμορφώσεις που παραπέμπουν σε ένα ισχυρό κράτος πρόνοιας (επιδοτήσεις ιδιωτικών συντάξεων και υποχρεωτική ασφάλεια υγείας για όλους).

Παράλληλα, τα νεοφιλελεύθερα στοιχεία δεν φαίνεται να υποχωρούν καθώς υπάρχουν μειώσεις στο ύψος των επιδομάτων ανεργίας, προωθούνται οι ευέλικτες μορφές απασχόλησης και στον τομέα της φροντίδας έχει εισέλθει δυναμικά η αγορά.

4.1.5 Το εθνικό σύστημα κοινωνικής πρόνοιας στην Ελλάδα

Στις χώρες της Νότιας Ευρώπης διαμορφώνεται ένα διαφορετικό μοντέλο κοινωνικής πρόνοιας που έχει στοιχεία και από το μοντέλο Bismark και από το μοντέλο Beveridge. Το μοντέλο αυτό στηρίζεται ουσιαστικά στον ενισχυμένο ρόλο της οικογένειας. Ειδικότερα στα μέσα του 1970 και στις αρχές του 1980 οι χώρες της Νότιας Ευρώπης, πολύ αργότερα χρονικά από αντίστοιχες χώρες της Βόρειας Ευρώπης, έθεσαν σε εφαρμογή μια κοινωνική Νομοθεσία και παρουσίασαν πολιτικές στον τομέα των συντάξεων, της ανεργίας και της ψυχιατρικής φροντίδας. Αλλά και οι μεταρρυθμίσεις των συστημάτων κοινωνικής προστασίας καθυστερούν και χρονικά συμπίπτουν με την ένταξη των χωρών στην Κοινότητα.

Το Εθνικό Σύστημα Κοινωνικής Φροντίδας της χώρας μας είναι ένα κεντρικά κατευθυνόμενο μοντέλο παροχής χρηματικών επιδομάτων, παροχών σε είδος και προσωπικών κοινωνικών υπηρεσιών που στηρίζεται στην παρέμβαση των φορέων του δημόσιου τομέα. Το σύστημα κοινωνικής φροντίδας ή αλλιώς κοινωνικής πρόνοιας, αποτελεί ουσιαστικά έναν από τους τρεις πυλώνες του συστήματος κοινωνικής ασφάλειας, όπως αυτό διακρίνεται στο σύστημα κοινωνικής ασφάλισης, προστασίας της υγείας και κοινωνικής πρόνοιας. Με την ίδρυση του Εθνικού Συστήματος Υγείας (ΕΣΥ) το 1983, συγκαταλέγεται στην κατηγορία του μοντέλου Beveridge. Εκτός όμως από την ύπαρξη του ΕΣΥ, σημαντικό ρόλο στην Ελλάδα διαδραματίζει τόσο ο ιδιωτικός τομέας όσο και η ιδιωτική ασφάλιση. Επιπλέον, ο κύριος φορέας της κοινωνικής ασφάλισης, το ΙΚΑ αλλά και ορισμένοι άλλοι μικρότεροι φορείς (ΤΣΑΥ, τραπεζοϋπάλληλοι κ.ά.) παρέχουν δικές τους υπηρεσίες υγείας σε σημαντικό αριθμό ασφαλισμένων. (Τούντας, 2003, σ.76-87)

Τα κύρια χαρακτηριστικά του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης της Ελλάδας είναι η πολυπλοκότητα και ο πολυκερματισμός των υπηρεσιών. Πρόκειται για ένα μικτό σύστημα, με στοιχεία και από τα δύο κλασικά συστήματα προστασίας Beveridge και Bismark. Το σύστημα είναι ευάλωτο σε διακυμάνσεις με αποτέλεσμα να δημιουργούνται πολλά ελλείμματα. Έχουν γίνει διάφορες προσπάθειες για την αντιμετώπιση του προβλήματος των ελλειμμάτων, χωρίς όμως ιδιαίτερη επιτυχία. Αρχικά στην Ελλάδα το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης έμοιαζε με το γερμανικό σύστημα (σύστημα Bismark). Το πρώτο ασφαλιστικό ταμείο που δημιουργείται είναι του ΝΑΤ. Ακολουθεί η δημιουργία του ΙΚΑ (1934) και του ΟΓΑ(1961). Ειδικότερα το 1861 ιδρύεται και το ασφαλιστικό ταμείο των δημοσίων υπαλλήλων καθώς και το ασφαλιστικό ταμείο για όσους εργάζονται στα μεταλλεία. Τα περισσότερα ταμεία που δημιουργούνται τα επόμενα χρόνια αφορούν στην κάλυψη των ατόμων από εργατικά ατυχήματα, ασθένεια, και γηρατειά. Την περίοδο 1914-1933 οι κύριες χρηματοδοτικές πηγές των ταμείων ήταν οι εισφορές των εργαζομένων και των εργοδοτών. Το 1934 δημιουργείται το ΙΚΑ που καλύπτει το 1/3 του πληθυσμού και το 1961 ο ΟΓΑ. Η κρίση του 1973 δημιούργησε και στην Ελλάδα οικονομικά προβλήματα ίδια με αυτά των άλλων χωρών της Ευρωπαϊκής ένωσης, με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί η ανάγκης άσκησης ολοκληρωμένης κοινωνικής πολιτικής. Το 1980 υπάρχουν περίπου 10530 φορείς, με μεγαλύτερους το ΙΚΑ, το ΤΕΒΕ, το ΟΓΑ, το ΤΑΕ, το Ταμείο του ΟΤΕ και των τραπεζών κ.α

Η επικουρική ασφάλιση εμφανίζεται το 1861 με την ίδρυση των μετοχικών ταμείων στρατού και Ναυτικού και του Μετοχικού Ταμείου Πολιτικών Υπαλλήλων. Το 1925 δημιουργούνται και επιμελητήρια. Η επικουρική σύνταξη καλύπτει τα κενά της κύριας ασφάλισης και προσφέρει παροχές σε ελεύθερους επαγγελματίες και μισθωτούς. Κύριο χαρακτηριστικό είναι ότι αφορά σε ειδικούς κλάδους ασφάλισης και παρέχει συγκεκριμένες συντάξεις αναπηρίας και θανάτου.

Στο σημείο, πρέπει να γίνει μια διευκρίνιση μεταξύ των όρων κοινωνικής ασφάλισης και κοινωνικής ασφάλειας αφού πολλοί είναι αυτοί που θεωρούν ότι οι δύο όροι είναι ταυτόσημοι.

Οι κύριες διαφορές μεταξύ τους είναι οι εξής: (Σταθόπουλος Π., 1999, σ. 69-70)

α) Η κοινωνική ασφάλιση καλύπτει ένα μόνο μέρος του πληθυσμού, ενώ η κοινωνική ασφάλεια παρέχει κοινωνική προστασία σε όλο τον πληθυσμό.

β) Η κοινωνική ασφάλιση καλύπτεται από εισφορές των εργαζομένων και των εργοδοτών καθώς και από την επιχορήγηση από τον κρατικό προϋπολογισμό. Η κοινωνική ασφάλεια καλύπτεται από ειδική φορολογία που βαρύνει ολόκληρο τον πληθυσμό.

γ) Οι ασφαλιστικοί φορείς είναι αυτοδιοικούμενοι, υπό την εποπτεία και το διαχειριστικό έλεγχο του κράτους ενώ στην κοινωνική ασφάλεια ο μόνος ασφαλιστικός φορέας είναι το ίδιο το κράτος.

δ) Οι χορηγούμενες παροχές στην κοινωνική ασφάλιση διαφοροποιούνται ανάλογα με το χρόνο ασφάλισης με το ποσό της εισφοράς και το χρόνο ασφάλισης. Στην κοινωνική ασφάλεια οι παροχές είναι όλα τα μέτρα που παίρνει ένας ασφαλιστικός φορέας για την πρόληψη ή επανόρθωση από κάποιους κινδύνους. Οι παροχές μπορεί να είναι σε χρήμα ή σε είδος π.χ. υγειονομική περίθαλψη, φαρμακευτική περίθαλψη.

ε) Στην κοινωνική ασφάλιση η χρηματική παροχή είναι αναπληρωματική του ατομικού εισοδήματος, ενώ στην κοινωνική ασφάλεια η χρηματική παροχή είναι συμπληρωματική του εισοδήματος.

Όσον αφορά την κοινωνική ασφάλιση και την κοινωνική πρόνοια, η διαφορά τους έγκειται στο ότι βασική επιδίωξη της κοινωνικής ασφάλισης είναι η συμπλήρωση ή αναπλήρωση της απώλειας εισοδήματος από κοινωνικό κίνδυνο.

Με την κοινωνική πρόνοια αντίθετα παρέχονται τα μέσα για μια στοιχειώδη αντιμετώπιση της ανθρώπινης ανάγκης. Με άλλα λόγια οι παροχές της κοινωνικής πρόνοιας ικανοποιούν περισσότερο ανάγκες στοιχειώδους διατροφής και συντήρησης. Στοχεύουν στην κάλυψη αναγκών ατόμων ή ομάδων του πληθυσμού που αδυνατούν να ενταχθούν στο σύστημα της κοινωνικής ασφάλισης.

Η κοινωνική πρόνοια παλαιότερα απέβλεπε στην ευαισθητοποίηση για κοινωνική φιλανθρωπία, όπως και στην διασφάλιση της έννομης τάξης από αποσταθεροποιητικά στοιχεία. Σήμερα αποσκοπεί, στην παροχή ελάχιστων μέσων για την αξιοπρεπή διαβίωση κάθε ατόμου και στην κατοχύρωση των ατομικών του συμφερόντων με έμφαση την προληπτική αποτροπή κοινωνικών κινδύνων.

4.2 Η Οριοθέτηση

Αναφέραμε ήδη ότι, η κοινωνική φροντίδα αποτελεί έναν από τους τρεις πυλώνες της κοινωνικής ασφάλειας. Η κοινωνική ασφάλεια μάλιστα εξυπηρετεί τους παρακάτω σκοπούς:

1. Προστατεύει τον πληθυσμό από καταστάσεις ανάγκης λόγω συγκεκριμένων κινδύνων οι οποίοι είναι δυνατό να προκαλέσουν την απώλεια ή τη μείωση του εισοδήματος.
2. Εξασφαλίζει την ιατρική και υγειονομική περίθαλψη.
3. Εγγυάται ένα αξιοπρεπές επίπεδο διαβίωσης.

Η κοινωνική ασφάλιση, η κοινωνική φροντίδα και η υγειονομική περίθαλψη είναι οι τρεις μηχανισμοί που χρησιμοποιούνται προκειμένου να υλοποιηθούν οι στόχοι της κοινωνικής ασφάλειας.

Συγκεκριμένα το σύστημα κοινωνικής φροντίδας αφορά άτομα που για κάποιους λόγους αδυνατούν να ενταχθούν στον κοινωνικό και οικονομικό ιστό. Δεν απευθύνεται σε ολόκληρες επαγγελματικές ή κοινωνικές τάξεις, αλλά σε μεμονωμένα άτομα ή περιστασιακές ομάδες μέσα στο κοινωνικό σύνολο. Οι προνοιακές παροχές είναι σε είδος σε χρήμα και σε κοινωνικές υπηρεσίες μέσω ειδικών φορέων. Οι παροχές έχουν παροδικό χαρακτήρα. Διαρκούν δηλαδή μέχρι να δημιουργηθούν οι προϋποθέσεις αυτοβοήθειας ή μέχρι να παρέλθει η δεδομένη ανάγκη.

Η προνοιακή κάλυψη παρέχεται τόσο από τα κρατικά προγράμματα όσο και από κοινωνικές δραστηριότητες οργανωμένες με ιδιωτική πρωτοβουλία. Οι προσανατολισμοί των προνοιακών συστημάτων αφορούν την εξασφάλιση ενός αξιοπρεπούς επιπέδου διαβίωσης αλλά και την ένταξη των ενδιαφερομένων στον οικονομικοκοινωνικό δίκτυο ασφάλειας, μέσω του δικαιώματος για κοινωνικές υπηρεσίες. (Καραγιάννη Σ, 2002 σ. 182)

4.3 Διάρθρωση των κοινωνικών υπηρεσιών του συστήματος κοινωνικής φροντίδας στην Ελλάδα

Η προνοιακή πολιτική όπως αυτή παρουσιάζεται στις μέρες μας, αποτελεί ένα μίγμα συνύπαρξης του δημόσιου φορέα με τον ιδιωτικό φορέα (κερδοσκοπικός) αλλά και τους εθελοντικούς φορείς (μη κερδοσκοπικές οργανώσεις), τα δίκτυα άτυπης φροντίδας όπως και

την κοινοτική φροντίδα με απώτερο σκοπό φυσικά την επίτευξη ενός αξιοπρεπούς επιπέδου διαβίωσης, για τους οικονομικά και κοινωνικά αδύνατους και γενικότερα την καταπολέμηση της ένδειας σε ομάδες του πληθυσμού.

Στο δημόσιο τομέα περιλαμβάνονται οι κρατικές υπηρεσίες ιδίως εκείνες του Υπουργείου Υγείας και Πρόνοιας, τόσο σε κεντρικό όσο σε περιφερειακό και νομαρχιακό επίπεδο, αλλά και οι κοινωνικές υπηρεσίες τις οποίες παρέχουν Ν.Π.Δ.Δ. και φορείς του πρώτου και δεύτερου βαθμού Τοπικής Αυτοδιοίκησης.

Σε κεντρικό επίπεδο οι αρμοδιότητες ασκούνται από το Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας μέσω της Γενικής Διεύθυνσης Πρόνοιας αλλά και από άλλα υπουργεία, όπως το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Εσωτερικών κ.α. Οι αρμοδιότητες των υπουργείων αυτών είναι δευτερεύουσες και συμπληρωματικές σε σχέση με αυτές του Υπουργείου Υγείας, όπου το τελευταίο έχει την ευθύνη για τη χάραξη και το σχεδιασμό της προνοιακής πολιτικής.

Σε περιφερειακό επίπεδο, οι σχετικές αρμοδιότητες ασκούνται από τα Πε.Σ.Υ.Π. και τις διευθύνσεις υγείας και πρόνοιας της κάθε περιφέρειας. (Σταθόπουλος Π., 1999,σ. 70-72)

Σε νομαρχιακό επίπεδο, οι αρμοδιότητες ασκούνται από τις Διευθύνσεις Κοινωνικής Πρόνοιας κάθε Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης.

Όλοι οι παραπάνω φορείς προσφέρουν τις υπηρεσίες τους στα άτομα που τις χρειάζονται κατά κανόνα δωρεάν, αφού όπως γνωρίζουμε τα έσοδά τους προέρχονται από τη φορολογία. Το προσωπικό που απασχολείται σε αυτές τις κοινωνικές υπηρεσίες είναι κατάλληλα εκπαιδευμένο από τους επαγγελματίες πρόνοιας για την ορθή λειτουργία των υπηρεσιών. Πρόκειται για κοινωνικούς λειτουργούς, επισκέπτες υγείας, βρεφονηπιοκόμους κ.λπ.

Ο δημόσιος τομέας παρέχει ένα ελάχιστο επίπεδο οικονομικής επιβίωσης σε άτομα που στερούνται των αναγκαίων οικονομικών πόρων. Οι παροχές αφορούν επιδόματα σε χρήμα, σε είδος ή άλλες κοινωνικές υπηρεσίες. Ωστόσο η κριτική που ασκείται στον δημόσιο τομέα, αφορά κυρίως την βραδύτητα και την περιορισμένη αποτελεσματικότητα των αρμοδιοτήτων του, αφενός γιατί το προσωπικό δεν έχει ιδιαίτερα κίνητρα ώστε να ανταποκριθεί στις ανάγκες των πολιτών, αφετέρου διότι ο δημόσιος τομέας αποτελεί μια τεράστια οργάνωση και για αυτό το λόγο δεν είναι και τόσο ευέλικτος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ

Η σημερινή οικονομική κρίση είναι περίπλοκη και πολυεπίπεδη. Είναι ταυτόχρονα κρίση χρέους, κρίση ανταγωνιστικότητας και κρίση αξιοπιστίας. Σε σύντομο χρονικό διάστημα μεταλλάσσεται μάλιστα σε συστημική κρίση, εξαιτίας των αρνητικών εξωτερικών επιδράσεων που προκαλεί και της «εγγενούς ευπάθειας» των κρατών μελών της νομισματικής ένωσης. Η ΕΕ διαχειρίζεται την ελληνική οικονομική κρίση δίνοντας έμφαση στην κρίση ανταγωνιστικότητας καθώς συνδέεται άρρηκτα με τις συστηματικές ανισορροπίες στα ισοζύγια τρεχουσών συναλλαγών των κρατών μελών της ζώνης του ευρώ.

Συνεπώς, η διαχείρισή της οφείλει να είναι συντονισμένη και το πρόβλημα να αντιμετωπιστεί ταυτόχρονα σε εθνικό και σε περιφερειακό επίπεδο. Μέχρι στιγμής δεν έχει υπάρξει συλλογική δράση για την άμβλυνση των εν λόγω ανισορροπιών μα ούτε και σαφής αναγνώριση της βαρύτητας του προβλήματος. Όσο για την Ελλάδα, δεδομένης της βούλησης της χώρας να παραμείνει στην ευρωζώνη, η εσωτερική υποτίμηση προωθήθηκε από την ΕΕ και το ΔΝΤ ως η μόνη λύση ανάκτησης της ανταγωνιστικότητας.

Τα στοιχεία μαρτυρούν την απουσία ενός στρατηγικού οράματος για ανάπτυξη. Η ολιγοπωλιακή δομή της ελληνικής οικονομίας, οι επενδύσεις χαμηλής ποιότητας, και οι παρωχημένες αντιλήψεις της επιχειρηματικότητας δημιουργούν χρόνιες στρεβλώσεις και ακαμψίες πλήττοντας την ελληνική ανταγωνιστικότητα. Η σχετική ανταγωνιστική θέση της ελληνικής οικονομίας διαβρώνεται με την ισχυρή συναλλαγματική ισοτιμία του ευρώ, με τις ανταγωνίστριες χώρες εκτός ευρωζώνης, ενώ η ανόρθωση της οικονομίας μέσω των εξαγωγών είναι επίσης δύσκολη εξαιτίας της βραδείας ανάκαμψης της παγκόσμιας οικονομίας μετά την κρίση στις ΗΠΑ το 2008.

Επιπλέον, η εσωτερική υποτίμηση ως πολιτική ανάκτησης της ανταγωνιστικότητας έχει γενικευθεί και εφαρμόζεται από σημαντικούς εμπορικούς εταίρους της Ελλάδος, γεγονός το οποίο εντείνει τον υφεσιακό κύκλο και μειώνει την εγχώρια ζήτηση στις χώρες προορισμού των ελληνικών εξαγωγών. Η εσωτερική ζήτηση παραμένει όμως χαμηλή και σε χώρες που δε σημειώνουν οικονομικές δυσκολίες, τις λεγόμενες πλεονασματικές, οι οποίες δεν έχουν δώσει

δείγματα εσωτερικής ανατίμησης προκειμένου να μοιραστούν και να αμβλύνουν το βάρος της προσαρμογής των ελλειμματικών.

5.1 Το χρονικό και τα αίτια της κρίσης

Η πληρέστερη διαπίστωση σχετικά με την πρόσφατη οικονομική κρίση σε παγκόσμιο, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο είναι η αλληλεξάρτηση, ως απόρροια της εξάπλωσης του φαινομένου της παγκοσμιοποίησης. Η οικονομική αλληλεξάρτηση μπορεί να γενικεύσει μια εγχώρια κρίση και να τη μεταμορφώσει σε παγκόσμια. Βέβαια, ο αντίκτυπος και το βάθος της κρίσης σε κάθε χώρα ξεχωριστά, εξαρτάται από το βαθμό έκθεσης της εκάστοτε εθνικής οικονομίας στον κίνδυνο ή και την υγιή, ή όχι κατάσταση των θεμελιωδών μακροοικονομικών μεγεθών της.

Εντούτοις η αλληλεξάρτηση συνεπάγεται όμως και κάτι ακόμα, η γενίκευση της κρίσης επιτάσσει διαχείριση και επίλυση σε συλλογικό επίπεδο, με τον απαιτούμενο από τις περιστάσεις τρόπο. Ο βαθμός επίτευξης του συντονισμού αυτού θα επηρεάσει την ποιότητα του αποτελέσματος. Με άλλα λόγια, ο συντονισμός των εθνικών ενεργειών με στόχο την ανάκαμψη σε ένα παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον συνιστά τη δικλίδα ασφαλείας για την επίτευξη και διατήρηση ενός βιώσιμου αποτελέσματος.

Η έκταση που έλαβε η κρίση των επισφαλών στεγαστικών δανείων του 2008, στις ΗΠΑ, αποδίδεται στη διεθνοποίηση και απορρύθμιση των κεφαλαιαγορών, απότοκη της χρηματοοικονομικής παγκοσμιοποίησης, ήτοι «της διαδικασίας διασύνδεσης των αγορών κεφαλαίων τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο, η οποία οδηγεί σταδιακά στην ενοποίηση της αγοράς χρήματος σε πλανητική κλίμακα» (Ρουμελιώτης, 2009, σ. 288)

Η νεοφιλελεύθερη οικονομική σκέψη περί μη κρατικής παρέμβασης και αποτελεσματικότητας των δυνάμεων της αγοράς κυριαρχεί παγκοσμίως. Ωστόσο η αξία της δείχνει να αμφισβητείται τις τελευταίες δεκαετίες, καθώς βρίθουν παραδειγμάτων νομισματικών και πιστωτικών κρίσεων, όπως η κρίση της Νοτιανατολικής Ασίας το 1997, της Βραζιλίας το 1998-1999, της Αργεντινής το 2001. Λίγους μήνες μετά το ξέσπασμα της κρίσης του 2008 η ορθότητα του μοντέλου της νεοφιλελεύθερης οικονομίας θα τεθεί σε αμφισβήτηση και από τον ίδιο τον επικεφαλής της Ομοσπονδιακής Κεντρικής Τράπεζας.

Η κρίση των στεγαστικών δανείων προς επισφαλή νοικοκυριά (subprimes) των ΗΠΑ ξέσπασε έπειτα από μια μακρά περίοδο χαλαρής νομισματικής πολιτικής της αμερικανικής Ομοσπονδιακής Τράπεζας (Federal Reserve) και διατήρησης υψηλών ελλειμμάτων τρεχουσών συναλλαγών. (Ρουμελιώτης, 2009, σ. 316) Η πρακτική αυτή προκάλεσε μεγάλη ρευστότητα, οδήγησε σε καινοτόμες χρηματοοικονομικές δραστηριότητες και στη δημιουργία μιας πιστωτικής «φούσκας», της οποίας η κατάρρευση προκάλεσε τη σοβαρότερη χρηματοοικονομική κρίση έπειτα από εκείνη της περιόδου 1929-1933.

Στη διατραπεζική αγορά τα επιτόκια δανεισμού αυξήθηκαν κατακόρυφα, οι τράπεζες σταμάτησαν να δανείζουν η μία την άλλη λόγω της αύξησης του κινδύνου χρεοκοπίας (κίνδυνος του αντισυμβαλλομένου) και το πρόβλημα ρευστότητας έλαβε σημαντικές διαστάσεις. Την κατάσταση έσπευσαν να εξομαλύνουν, από τον Αύγουστο του 2007, οι κεντρικές τράπεζες τόσο στις ΗΠΑ όσο και στην Ευρώπη με μακροχρόνια δάνεια αλλά και μείωση των επιτοκίων. (Ρουμελιώτης, 2009, σ. 319) Οι ενέργειες αυτές δεν έφεραν τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα καθώς η εμπιστοσύνη στον τραπεζικό τομέα είχε κλονιστεί. Τον Οκτώβριο 2008 λαμβάνει χώρα μία κινητοποίηση σε παγκόσμιο επίπεδο, όπου η αμερικανική Ομοσπονδιακή Τράπεζα, η Τράπεζα της Αγγλίας, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ).

Η κεντρική τράπεζα του Καναδά, της Σουηδίας, Ελβετίας και της Κίνας αποφάσισαν τη μείωση του επιτοκίου δανεισμού -οι τρεις πρώτες κατά 0,5%- προκειμένου να αποσοβήσουν τις δυσμενείς επιπτώσεις της κρίσης και να προσφύγουν σε νομισματική χαλάρωση αφού, σε κοινή δήλωσή τους δήλωναν ότι είχε περιορισθεί ο κίνδυνος αύξησης του πληθωρισμού λόγω της οικονομικής συρρίκνωσης. (Λιαργκόβας-Ρεπούσης, 2011, σ. 140-141)

Η κρίση μοιραία μεταφέρεται στην πραγματική οικονομία. Οι τράπεζες προκειμένου να αποτρέψουν περαιτέρω ζημιές στους ισολογισμούς τους προέβησαν σε απομόχλευση (deleverage), με τη μείωση των πιστώσεων προς τις επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά. (Χαρδούβελης, 2011, σελ.52) Η εξέλιξη αυτή με τη σειρά της είχε αρνητικό αντίκτυπο στη δραστηριότητα των τελευταίων καθώς οδήγησε τις επιχειρήσεις σε μείωση του προσωπικού, πτώση του ρυθμού παραγωγής και αδυναμία εξυπηρέτησης των δανείων και από τις δύο βασικές μονάδες του οικονομικού συστήματος. Οι κυβερνήσεις απάντησαν με μέτρα επεκτατικής δημοσιονομικής πολιτικής υιοθετώντας δημοσιονομικά πακέτα στήριξης των οικονομιών τους. Παράλληλα, προκειμένου να αμβλύνουν τις ανησυχίες των καταθετών εξήγγειλαν την αύξηση του ελάχιστου ποσοστού της εγγύησης των καταθέσεων ενώ ενεργοποίησαν άμεσα πακέτα διάσωσης και ενίσχυσης των εγχώριων τραπεζών.

(Χαρδούβελης, 2011, σ.55-56) Εντούτοις, η παρέμβαση αυτή θα επιφέρει την εκτίναξη του δημοσίου χρέους.

Το «δέλεαρ του εύκολου κέρδους», (Stiglitz, 2011,σ.40) που είχε στρέψει το τραπεζικό σύστημα από τη χρηματοδότηση μικρομεσαίων επιχειρήσεων στις τιτλοποιήσεις δεν περιορίστηκε μόνο στην αμερικανική ήπειρο. Οι Ευρωπαϊκές τράπεζες ήταν επίσης εκτεθειμένες σε χρεόγραφα δανείων υψηλού κινδύνου. Τα προβλήματα ρευστότητας είχαν ήδη γίνει αισθητά από τον Αύγουστο 2007 αλλά επιδεινώθηκαν μετά την κατάρρευση της Lehman Brothers. Η κρίση παρέσυρε χρηματοπιστωτικά ευρωπαϊκά ιδρύματα, μεταξύ άλλων, της Γερμανίας, της Γαλλίας, της Βρετανίας, του Βελγίου, του Λουξεμβούργου και της Ολλανδίας.

Στην Ελλάδα, το κλίμα στις τράπεζες ήταν διαφορετικό καθώς υπήρχε η γενική εκτίμηση ότι το ελληνικό τραπεζικό σύστημα ήταν ασφαλές. Σύμφωνα με δήλωση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος Γεωργίου Προβόπουλου, στις 30 Σεπτεμβρίου 2008, πάνω από το 90% των χορηγήσεων χρηματοδοτούταν από καταθέσεις πελατών, η εξάρτηση των, ισχυρών κεφαλαιακά, ελληνικών τραπεζών από τις διεθνείς χρηματαγορές και κεφαλαιαγορές ήταν περιορισμένη, η έκθεση των ελληνικών χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων σε «τοξικά» χρηματοοικονομικά προϊόντα αξιολογούταν αμελητέα, συνεπώς οι κλυδωνισμοί στις χρηματοοικονομικές αγορές παγκοσμίως δε συνιστούσαν απειλή για το ελληνικό τραπεζικό σύστημα.

Δεδομένης λοιπόν της ευμεταβλητότητας στις αγορές ομολόγων παγκοσμίως, η οποία είχε αυξηθεί μετά την κατάρρευση της Lehman Brothers οι επενδυτές αναζητούσαν ασφαλέστερες και πιο ρευστοποιήσιμες τοποθετήσεις με πρώτη επιλογή τους τα κρατικά ομόλογα, επηρεάζοντας την τιμή τους ανοδικά και μειώνοντας τις αποδόσεις τους.

Θα αναμενόταν να συμβεί κάτι αντίστοιχο και στην Ελλάδα. Όμως, για τα ελληνικά ομόλογα η εξέλιξη δεν ήταν ίδια. Οι τιμές των ελληνικών κρατικών τίτλων 10ετούς και 15ετούς διάρκειας σημείωσαν μείωση και οι αποδόσεις τους αύξηση στην Ηλεκτρονική Δευτερογενή Αγορά Τίτλων (ΗΔΑΤ).

Οι διαφορές των αποδόσεων (spreads), με τους γερμανικούς τίτλους αντίστοιχης διάρκειας διευρύνθηκαν σημαντικά. Ήταν φανερό πλέον ότι οι αγορές εστίαζαν στην Ευρωζώνη και η προσοχή τους είχε επικεντρωθεί στα οικονομικά στοιχεία κάθε χώρας ξεχωριστά και όχι στα υγιή στοιχεία της Ευρωζώνης ως συνόλου. Η κρίση του Ντουμπάι, που

είχε μόλις προηγηθεί, έδωσε την αφορμή στις αγορές ομολόγων να στοχεύσουν σε κράτη με οικονομικές παθογένειες και αδύναμο σύστημα υποστήριξης. Η Ελλάδα ήταν το πρώτο από αυτά.

Το πρώτο μισό του 2008 η Ελλάδα κατέγραφε ανάπτυξη ύψους 3,5% συγκριτικά με εκείνη της ζώνης του ευρώ που άγγιζε το 1.8% (IMF, 2008). Ένα χρόνο αργότερα, το Μάιο του 2009, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) μετά από εκτίμηση της αρμόδιας αποστολής του οργανισμού, η οποία προβλέπεται από το άρθρο 4 της Συμφωνίας των Άρθρων του ΔΝΤ (Articles of Agreement of the International Monetary Fund), έθετε σε επιφυλακή τις ελληνικές αρχές καθώς η χώρα, παρά την ανθεκτικότητα που είχε επιδείξει στις πιέσεις της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης εισερχόταν σε περίοδο ύφεσης (IMF, 2009). Η αποσύνδεση (decoupling) της ελληνικής οικονομίας έμοιαζε απίθανη.

Η διάδοση της κρίσης στη ζώνη του ευρώ δε θα άφηνε την ελληνική οικονομία ανέπαφη. Άλλωστε, οι περιορισμένες μεταρρυθμίσεις, οι διαρθρωτικές ακαμψίες, το υψηλό δημόσιο χρέος, ο περιορισμένος ρόλος του ιδιωτικού τομέα, η γραφειοκρατία, οι υψηλές τιμές και το αυξημένο κόστος εργασίας συνέθεταν ένα ακατάλληλο σχήμα θωράκισης της χώρας από τους κλυδωνισμούς της παγκόσμιας κρίσης.

Τα στοιχεία της ελληνικής οικονομίας έδειχναν ότι η ανάπτυξη της χώρας βασίστηκε στον υπέρμετρο εξωτερικό δανεισμό και την εσωτερική κατανάλωση, γεγονός που δημιούργησε σημαντικές δημοσιονομικές και εξωτερικές ανισορροπίες. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις της ομάδας αποστολής το δημοσιονομικό έλλειμμα θα ξεπερνούσε το 6% του ΑΕΠ το 2009 και το 7% του ΑΕΠ το 2010, ενώ η αναλογία του χρέους/ΑΕΠ θα αύξανε συνεχώς με αποτέλεσμα να καταστεί δύσκολη η μελλοντική του διαχείριση και εξυπηρέτηση. Η πρόβλεψη αυτή αντικατοπτριζόταν και στις διαφορές των αποδόσεων των ελληνικών και γερμανικών ομολόγων, ενώ αυτές διευρύνονταν ακόμη περισσότερο όσο περιοριζόταν η ρευστότητα στις χρηματοπιστωτικές αγορές. Το Ταμείο, μάλιστα, επιστούσε την προσοχή των Αρχών στην ανάγκη εκπόνησης ενός δημοσιονομικού σχεδίου με στόχο τη επαναφορά του χρέους σε βιώσιμα επίπεδα δίνοντας έμφαση στην επίτευξη σταδιακής προσαρμογής κατά 1,5% ου ΑΕΠ ετησίως με σημείο εκκίνησης το 2010 προκειμένου το χρέος να εισέλθει σε καθοδική πορεία έως το 2012.

Όμως, τα «νέα δημοσιονομικά στοιχεία» της χώρας, σύντομα θα διαψεύσουν τις εκτιμήσεις του ΔΝΤ. Η αναθεώρηση των δημοσιονομικών στοιχείων έλαβε χώρα όταν μετά εκλογική νίκη του (ΠΑΣΟΚ) στις εκλογές του Οκτωβρίου του 2009, όταν ο Γεώργιος

Παπακωσταντίνου, Υπουργός Οικονομικών της νέας κυβέρνησης, παρουσίασε στο Συμβούλιο Οικονομικών και Δημοσιονομικών Υποθέσεων (ECOFIN) ότι το έλλειμμα ανερχόταν στο 12,7% του ΑΕΠ, ποσοστό το οποίο διέφερε σημαντικά από το 6% που είχε παρουσιάσει η προηγούμενη κυβέρνηση στο ίδιο Συμβούλιο στις αρχές Οκτωβρίου του ίδιου έτους. (Χαρδούβελης, 2011, σ. 68) Κατόπιν επιπρόσθετων αναθεωρήσεων (2011) το δημοσιονομικό έλλειμμα της Ελλάδος οριστικοποιήθηκε στο 15,4% του ΑΕΠ ενώ το δημόσιο χρέος από 99,6% στο 126,8% του ΑΕΠ. Η αποκάλυψη της «δημοσιονομικής εκτροπής» της ελληνικής οικονομίας σηματοδότησε την αρχή της αντίστροφης μέτρησης για την ένταξη της πρώτης χώρας της Ευρωζώνης, σε πρόγραμμα αυστηρής δημοσιονομικής προσαρμογής.

Οι εξελίξεις ήταν καταγιστικές. Η Ελλάδα ήταν πλέον ο φυσικός στόχος των οίκων αξιολόγησης από την επομένη κιόλας της ανακοίνωσης του αναθεωρημένου ελλείμματος. Το ύψος των αποδόσεων των ελληνικών ομολόγων, εκτινάχθηκε από 135 μονάδες βάσης στα μέσα Νοεμβρίου 2009 στις 586 μονάδες βάσης στις 22 Απριλίου του 2010. Η Fitch στις 22 Οκτωβρίου υποβάθμισε τη χώρα κατά μία βαθμίδα, από A σε A-. Συνέχισε στις 8 Δεκεμβρίου του ίδιου έτους με εκ νέου υποβάθμιση σε BBB+. Η S&P στις 16 Δεκεμβρίου από A- σε BBB+ ενώ η Moody's λίγες μέρες αργότερα παρουσίασε τις δικές της εκτιμήσεις υποβαθμίζοντας την Ελλάδα σε A2 από A1.

Οι φόβοι για ενδεχόμενη αθέτηση πληρωμών από την πλευρά της Ελλάδος εντεινόταν καθώς οι αντιπαραθέσεις στο εσωτερικό της Ζώνης του Ευρώ ήταν έντονες, με τη Γερμανία να αντιστέκεται στο ενδεχόμενο διάσωσης της χώρας (Le Monde, 2010). Από την πλευρά της η ελληνική κυβέρνηση κάτω από την πίεση των διαδοχικών υποβαθμίσεων ανακοίνωσε τον Ιανουάριο του 2010 το Πρόγραμμα Σταθερότητας και Ανάπτυξης, το οποίο εγκρίθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το ECOFIN, με στόχο τη μείωση του ελλείμματος κατά τέσσερις ποσοστιαίες μονάδες το 2010 και την περαιτέρω μείωσή του κάτω από το 3% έως το τέλος του 2012. (Χαρδούβελης, 2011, σ. 70)

Σε συνέχεια της πολιτικής δημοσιονομικής εξυγίανσης υιοθετήθηκε το Μάρτιο ένα πακέτο μέτρων δημοσιονομικής προσαρμογής, με το οποίο η ελληνική κυβέρνηση φιλοδοξούσε να συγκεντρώσει 4,8 δις ευρώ . Μεταξύ άλλων, το πακέτο μέτρων περιείχε προβλέψεις για αύξηση του Φόρου Προστιθέμενης Αξίας (ΦΠΑ), των φόρων στα αλκοολούχα ποτά, στα τσιγάρα και τα καύσιμα, το πάγωμα των συντάξεων του δημοσίου και του ιδιωτικού τομέα και τη μείωση του δέκατου τρίτου και δέκατου τέταρτου μισθού των δημοσίων υπαλλήλων. Τόσο οι δημοσιονομικοί στόχοι όσο και τα νέα μέτρα δημοσιονομικού

χαρακτήρα έτυχαν κοινωνικής αποδοχής ενώ στις αγορές επικράτησε, την περίοδο αυτή, ηρεμία. Από τις αρχές Μαρτίου το ευρωπαϊκό περιβάλλον αρχίζει να αλλάζει όταν η Ευρωπαϊκή Επιτροπή σε έκθεσή της προωθεί μια δεκαετή στρατηγική ανάπτυξης για την έξοδο από τη «μακροβιότερη ύφεση στην ιστορία της Ευρώπης» και την αναβίωση της ευρωπαϊκής οικονομίας. Επιπλέον, στις 25 Μαρτίου οι χώρες της ευρωζώνης αποφάσισαν την εκπόνηση σχεδίου για τη δημιουργία ενός μηχανισμού στήριξης των χωρών της νομισματικής ένωσης που αντιμετώπιζαν δημοσιονομικές δυσκολίες, στον οποίο θα συμμετείχε και το ΔΝΤ, παρά την έντονη κριτική του Προέδρου της ΕΚΤ Jean-Calude Trichet, περί αποποίησης των ευθυνών των χωρών του ευρώ. Ωστόσο, το μέγεθος της βοήθειας αλλά και ο τρόπος λειτουργίας του μηχανισμού δεν είχαν διευκρινιστεί γεγονός το οποίο φάνηκε ότι δεν αποκατέστησε την αξιοπιστία των αγορών γι' αυτό και απάντησαν με νέες υποβαθμίσεις.

Ενδεικτική της δραματικής κατάστασης ήταν η αξιολόγηση της S&P, στις 27 Απριλίου του 2010, που υποβάθμισε τα ελληνικά ομόλογα κατά τρεις βαθμίδες, σε BB-, αξιολόγηση η οποία τα κατέτασσε στην επενδυτική κατηγορία με την ονομασία «σκουπίδια» (junk). Η χρηματοδότηση της Ελλάδας από τις διεθνείς κεφαλαιαγορές είχε γίνει πλέον απαγορευτική, ενώ ο κίνδυνος χρεοκοπίας ήταν πλέον ορατός. Λίγες μέρες πριν, η Ελλάδα είχε επισήμως ζητήσει την ένταξή της στο νεοπαγή μηχανισμό στήριξης.

Από τη στιγμή που η παγκόσμια κρίση έφερε στην επιφάνεια τις χρόνιες αδυναμίες της οικονομίας της, η Ελλάδα τιτλοφορείται συχνά ως ο «αδύναμος κρίκος» της ευρωζώνης. Το δημοσιονομικό έλλειμμα και το έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών (δίδυμα ελλείμματα), το δημόσιο χρέος και το εξωτερικό χρέος, το έλλειμμα ανταγωνιστικότητας και το έλλειμμα αξιοπιστίας συνθέτουν την εικόνα της ελληνικής οικονομίας. Η εικόνα αυτή ήταν που επηρέασε τις αγορές και έτσι, ο εξωτερικός δανεισμός της χώρας, όπου μετά την ένταξή της στην ΟΝΕ φάνταζε δεδομένος και απρόσκοπτος, κατέστη, μέσα σε λίγο διάστημα, απαγορευτικός.

Η ένταξη σε ένα πρόγραμμα δημοσιονομικής εξυγίανσης δεν ήταν πρωτόγνωρη εμπειρία, μα ούτε η Ελλάδα βρίσκεται για πρώτη φορά τόσο κοντά στο χείλος της χρεοκοπίας. Περίπου το ήμισυ ης περιόδου από το 1829 μέχρι το 2006 η Ελλάδα βρίσκεται σε κατάσταση αθέτησης πληρωμών ή αναδιάρθρωσης του χρέους της. Στη διάρκεια των τριών τελευταίων δεκαετιών, η χώρα τέθηκε πολλές φορές υπό δημοσιονομική επιτήρηση.

Τα αίτια της ελληνικής κρίσης διακρίνονται σε ιθαγενή (ελληνικά), συστημικά περιφερειακά, αφού αφορούν στην αρχιτεκτονική της ευρωζώνης και συστημικά διεθνή,

δεδομένου του τρόπου που λειτουργεί το παγκόσμιο σύστημα και δη, οι διεθνείς κεφαλαιαγορές .

Η διάκριση αυτή έγινε γιατί και στα τρία επίπεδα εντοπίζονται τρωτά σημεία ο συνδυασμός των οποίων συνέβαλε στο ξέσπασμα της ελληνικής κρίσης. Άλλωστε η Ελλάδα δεν είναι ένα απομονωμένο κράτος· είναι πλήρες μέλος της ΕΕ, μοιράζεται με άλλα δεκαέξι κράτη ένα κοινό νόμισμα και όλα αυτά λαμβάνουν χώρα μέσα σε ένα παγκόσμιο σύστημα που διέπεται από τους κανόνες της παγκοσμιοποίησης.

5.2 Επιπτώσεις της Οικονομικής Κρίσης στη κοινωνική πολιτική

Μετά την δεκαετία του '70 και κατόπιν της κρίσης παραγωγής και κατανομής των πόρων που εφαρμόστηκε στις καπιταλιστικές οικονομίες, η μορφή του κράτους-αγοράς, μεταβλήθηκε σε ένα νέο μάρφωμα οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής του νέου αιώνα.

Οι παθογένειες του παλαιού μάρφωματος είχαν έρεισμα την χορήγηση δανείων υψηλού κινδύνου με αποτέλεσμα τη δυσχέρεια αποπληρωμής τους, με συνέπεια την διεθνή χρηματο-πιστωτική κρίση καθώς και την σταδιακή διείσδυσή της στους αρμούς της πραγματικής οικονομίας στις ΗΠΑ και την Ευρώπη.

Σύμφωνα με αυτή τη θεώρηση της οικονομικής πολιτικής, η νεοκλασική προσέγγιση θεωρεί την σημερινή διεθνή οικονομική κρίση, ως απαύγασμα εξωγενών παραγόντων που επιδρούν αρνητικά στην ομαλή λειτουργία και αναπαραγωγή του διεθνούς οικονομικού συστήματος, η «Κεϋνσιανή» προσέγγιση ωστόσο, θεωρεί την διεθνή οικονομική κρίση ως απόρροια ενδογενών παραγόντων που αμβλύνουν ακόμη περισσότερο την υφιστάμενη ανισότητα της χρηματοδότησης του διεθνούς οικονομικού συστήματος.

Η προσήλωση των διεθνών οικονομιών στο νεοκλασικό μάρφωμα οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής, δημιούργησε προϋποθέσεις αδιαφορίας για κάθε αναπτυξιακή και κοινωνική πολιτική, κυρίως τα τελευταία χρόνια, στις ΗΠΑ και στα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, και με την επιμονή του στην αυστηρή δημοσιονομική και εισοδηματική πειθαρχία, τις ιδιωτικοποιήσεις και την αποκαθήλωση του κοινωνικού κράτους, αποδεικνύοντας ότι η σημερινή διεθνής οικονομική κρίση αποτελεί κρίση του καπιταλιστικού προτύπου της άνισης ανάπτυξης μεταξύ των παραγωγικών δυνάμεων της οικονομίας (εργασίας και κεφαλαίου) σε διεθνές επίπεδο.

Μέσα στην ίδια αντίληψη του συγκεκριμένου μορφώματος οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής, οι κοινωνικές δαπάνες, αντιμετωπίζονται ως καταναλωτικές δαπάνες και ως εκ τούτου επιβάλλεται η σταδιακή μείωση τους σε όφελος των παραγωγικών δαπανών. Αντιθέτως μάλιστα στην ανάλυση των δαπανών κατατάσσονται ορθά, στην κατηγορία των αναπαραγωγικών δαπανών, που η υλοποίησή τους έχει αυξημένες επιπτώσεις στην λειτουργία του οικονομικού και κοινωνικού σχηματισμού.

Ταυτόχρονα, στο περιθώριο αυτού του μορφώματος οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής της απελευθέρωσης και της κυριαρχίας των αγορών, το κοινωνικό κράτος θεωρείται ως παραγωγός δαπανών που επιβάλλεται να ελεγχθεί και μειωθεί η εξέλιξη τους, ενώ στην πραγματικότητα, το κοινωνικό κράτος αποτελεί θεσμό μεταφοράς πόρων από γενεά σε γενεά και ως εκ τούτου οι συντάξεις και τα επιδόματα δεν συνυπολογίζονται στο εθνικό εισόδημα, εφόσον υπολογίζονται σ' αυτό οι καταβαλλόμενες στο παρελθόν εισφορές.

Σύμφωνα με τη θεώρηση αυτή, κεντρικής σημασίας θέμα συνιστά ο αναδιανεμητικός ρόλος που έχει προσδώσει η οικονομική πολιτική στο κοινωνικό κράτος, ο οποίος για παράδειγμα στην Ελλάδα έχει σε σημαντικό βαθμό διαβρωθεί με την διαμόρφωση του Κοινωνικού Προϋπολογισμού, σε κομμάτι του Κρατικού Προϋπολογισμού και των αναγκών μείωσης του δημόσιου ελλείμματος ή ενίσχυσης της χρηματοδότησης της επενδυτικής δραστηριότητας. Η εφαρμοσμένη οικονομική πολιτική στην Ελλάδα, όπως και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες είναι η κοινή επιδίωξη, κυρίως στο παρόν και το μέλλον την μείωση του δημοσίου ελλείμματος διαμέσου της μείωσης των συντάξεων των μισθών, των κοινωνικών δαπανών και γενικότερα της συρρίκνωσης του κοινωνικού κράτους.

Παραταύτα, η Πράσινη Βίβλος του 2011, που αφορά τα ευρωπαϊκά συνταξιοδοτικά συστήματα αναφέρεται, κυρίως, μεταξύ των άλλων, στην διατύπωση των νέων προκλήσεων της οικονομικής κρίσης με βασική κατεύθυνση την «προσαρμογή της εκάστοτε ηλικίας συνταξιοδότησης με το προσδόκιμο ζωής», στην άσκηση της συνταξιοδοτικής πολιτικής από τα κράτη-μέλη, αλλά με κοινές δεσμευτικές αρχές, που θα ξεπερνούν την ισχύουσα μέθοδο ανοιχτού συντονισμού.

Κατά την σύνοδο κορυφής τον Μάρτιο του 2011 στις Βρυξέλλες, για το κοινό Σύμφωνο για το Ευρώ, καθορίζεται σαν σύστημα αξιολόγησης της βιωσιμότητας των συνταξιοδοτικών συστημάτων, ο διαρκής έλεγχος του δημογραφικού παράγοντα και του προσδόκιμου ζωής. Αυτό σημαίνει ότι εάν ένα συνταξιοδοτικό σύστημα στην Ευρωπαϊκή Ένωση δεν είναι οικονομικά βιώσιμο, τότε οι ομονοούντες του Συμφώνου, θα πρέπει να εφαρμοστούν μέτρα.

Σαν τέτοια μέτρα συμφωνήθηκαν η μείωση των συντάξεων, η αύξηση του ορίου ηλικίας συνταξιοδότησης ή κάποιο μείγμα τους.

Ήδη οι αποφάσεις αυτές, έχουν ενσωματωθεί στην νομοθεσία των κρατών-μελών, όπως και στην Ελλάδα, με χαρακτηριστική την διάταξη που ορίζει ότι οι δαπάνες συντάξεων συνολικά, δεν θα πρέπει να υπερβούν τις 2,5 ποσοστιαίες μονάδες του ΑΕΠ κατά την χρονική περίοδο 2009-2060. Αυτό θα συμβεί ακόμα και αν ο αριθμός των συνταξιούχων στην χώρα μας θα αυξηθεί κατά 70%.

Ακόλουθα με τη ως άνω θεώρηση, πρέπει να επισημανθεί η αναγκαιότητα αλλαγής της μονομερούς και αναποτελεσματικής διαχειριστικής προσέγγισης οικονομικά βιώσιμων, μεθόδων κοινωνικής πολιτικής. Συνεπώς παρατηρούμε, ότι η περιοριστική προσέγγιση, αδυνατεί να αντιμετωπίσει τις πολύπλευρες διαστάσεις της οικονομικής βιωσιμότητας παράλληλα με την κοινωνική κρατική πρόνοια. Και τούτο συμβαίνει γιατί εμπεριέχει ένα σοβαρό «γενετικό» λάθος στην σύλληψη, ως προς μέσα και τους στόχους, σχετικά με τον ορισμό του πραγματικού ζητήματος.

Οι πολιτικές που εφαρμόστηκαν από το 1990 και μετά, απίσχναναν το κοινωνικό κράτος στις χώρες της Ε.Ε. από νέους πόρους, παρά την συρρίκνωση των κοινωνικών και συνταξιοδοτικών δικαιωμάτων. Στην Ελλάδα ειδικότερα, το κοινωνικό κράτος είναι ένα σύστημα κοινωνικής προστασίας σε μεγάλο ή μικρό βαθμό διαιρεμένο, αγκιστρωμένο θεσμικά ανορθολογικά και επαχθώς από το κράτος. Το επίπεδο παροχών είναι περιορισμένο σε ποσότητα και ποιότητα. Το φορολογικό σύστημα ανεπαρκές και άνισο και η χρηματοδοτήσεις ελλειπείς.

Το κατ' επίφαση κοινωνικό κράτος στην Ελλάδα, είναι αποστασιοποιημένο από την καθολικότητα την εισοδηματική αναδιανομή και τη ποιότητα των υπηρεσιών. Τα δημόσια αγαθά εμπορευματοποιούνται, δυσχεραίνοντας την πρόσβαση προς αυτά, από τους αδυνάτους. Είναι λοιπόν υπαρκτή μια δομική αντίφαση του ρόλου, των στόχων και του περιεχομένου του κοινωνικού κράτους στην Ελλάδα, σε σχέση με τις πραγματικές ανάγκες της κοινωνίας. Ο φορέας παροχής κοινωνικής προστασίας προσανατολίζεται στον ιδιωτικό τομέα και στην οικογένεια.

Συνεπώς σύμφωνα με τα υπάρχοντα δεδομένα, αποδεικνύεται ότι η επίτευξη του στόχου της βελτίωσης του βιοτικού επιπέδου και της ενίσχυσης του κοινωνικού κράτους στην Ελλάδα και στα ευρωπαϊκά κράτη-μέλη, προϋποθέτει την επανεξέταση των προτεραιοτήτων

και την διατύπωση νέων επιλογών σε ευρωπαϊκό επίπεδο, της οικονομικής, και της κοινωνικής πολιτικής.

Το δίλημμα, ιδιαίτερα στις σημερινές συνθήκες της διεθνούς και ευρωπαϊκής οικονομικής κρίσης και ύφεσης, είναι εάν θα απομακρυνθούν από τις δυσμενείς αυτές προοπτικές με την αμφιβόλου αποτελεσματικότητας «ενεργοποίηση των αυτόματων μηχανισμών σταθεροποίησης των κρατών-μελών και της ευρωπαϊκής οικονομίας» σύμφωνα με «το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης» ή «το Σύμφωνο για το ευρώ», ή θα προσανατολισθούν στην σύλληψη ενός νέου θεωρητικού υποδείγματος και στον σχεδιασμό και την οργάνωση ενός νέου προτύπου οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης.

5.3 Το κοινωνικό κράτος στην Ελλάδα της Οικονομικής Κρίσης

Είναι προφανές ότι το κοινωνικό κράτος στην Ελλάδα έχει μπει στην εποχή της «μόνιμης λιτότητας» (Pierson 2004), όπου τα δημοσιονομικά περιθώρια για την άσκηση κοινωνικής πολιτικής γίνονται ασφυκτικά. Παρ' όλα αυτά, τα κοινωνικά δικαιώματα στην Ελλάδα υπήρξαν πάντοτε τόσο άνισα κατανομημένα μεταξύ των διάφορων κατηγοριών, που τα περιθώρια βελτιώσεων της κοινωνικής προστασίας με ταυτόχρονη μείωση των ελλειμμάτων ήταν εκτεταμένα. Κάτι τέτοιο όμως δεν συνέβη. Από την έναρξη της κρίσης, οι εκάστοτε κυβερνήσεις -χωρίς ιδιαίτερη πίεση στο θέμα αυτό από τις εκάστοτε αντιπολιτεύσεις- έκαναν ελάχιστα για να επεκτείνουν την κάλυψη και να κλείσουν τα κενά στο κοινωνικό δίκτυ ασφαλείας (π.χ. χρησιμοποιώντας τα ποσά που εξοικονομούνται από περικοπές γενναιόδωρων παροχών για προνομιούχες ομάδες). Η κατανομή των διαθέσιμων πόρων με γνώμονα την πολιτική επιρροή, και όχι την ανάγκη για κοινωνική προστασία, αποδείχθηκε συχνά η κατευθυντήρια αρχή πίσω από την άσκηση κοινωνικής πολιτικής. Το γενικά χαμηλό ενδιαφέρον των πολιτικών, των μέσων ενημέρωσης και της κοινής γνώμης για την-αναγκαία παρά ποτέ- ενίσχυση του κοινωνικού δικτύου ασφαλείας, μπορεί να εξηγηθεί με αναφορά στην «πολιτική οικονομία του κοινωνικού κράτους», δηλ. στη στοίχιση πολιτικών και κοινωνικών δυνάμεων γύρω από τα υλικά συμφέροντα που γεννά η ύπαρξη και η λειτουργία προγραμμάτων κοινωνικής προστασίας. Η φτώχεια και ο κοινωνικός αποκλεισμός δεν πλήττουν παρά μόνο μια μικρή μειονότητα του πληθυσμού. Οι άμεσα ενδιαφερόμενοι δεν διαθέτουν τον χρόνο ούτε την ενεργητικότητα που απαιτεί η συμμετοχή στην πολιτική διαδικασία, συχνά δε (όπως π.χ. στην περίπτωση των ξένων μεταναστών) δεν διαθέτουν καν

εκλογικά δικαιώματα. Έτσι, η φωνή τους έχει μικρό ειδικό βάρος στα πολιτικά κόμματα, στα εργατικά συνδικάτα και στα μέσα ενημέρωσης.

Υπό μία έννοια, η αποτυχία εκπροσώπησης φαίνεται να είναι ο πυρήνας του προβλήματος. Τόσο οι κοινωνικές οργανώσεις (συμπεριλαμβανομένων των εργατικών συνδικάτων) όσο και τα πολιτικά κόμματα (συμπεριλαμβανομένων εκείνων της Αριστεράς) φαίνονται πολύ πιο ευαίσθητα στα συμφέροντα π.χ. των εργαζομένων του δημόσιου τομέα ή των «ευγενών» επαγγελμάτων από όπου προέρχεται η πλειονότητα των μελών τους, παρά σε αυτά π.χ. των ανασφάλιστων εργαζομένων σε επισφαλείς θέσεις εργασίας, των ανέργων, των νέων που αναζητούν απασχόληση, των γυναικών εκτός αγοράς εργασίας, των φτωχών. Όσο λιγότερο εκπροσωπούνται οι «εκτός των τειχών» στην πολιτική διαδικασία, τόσο περισσότερο υπαγορεύονται τα θέματα του πολιτικού διαλόγου από τους «εντός των τειχών». Το έλλειμμα εκπροσώπησης θα μπορούσε να αντισταθμιστεί -τουλάχιστον εν μέρει- μέσω της ενεργοποίησης ενός «συνασπισμού συνηγορίας» (Sabatier 1998) - δηλ. άτυπων κινήσεων πολιτών που δεν είναι οι ίδιοι φτωχοί αλλά αγωνίζονται να επηρεάσουν την κοινή γνώμη και να αναγκάσουν τις πολιτικές δυνάμεις να δώσουν μεγαλύτερο βάρος στην καταπολέμηση της φτώχειας. Τέτοιοι όμως συνασπισμοί συνηγορίας δεν φαίνεται να υφίστανται στην Ελλάδα - ή τουλάχιστον είναι απελπιστικά αδύναμοι. Και έτσι, αναπόφευκτα, η πολιτική για την καταπολέμηση της φτώχειας παραμένει ζήτημα χαμηλής προτεραιότητας, όπως άλλωστε συνέβαινε και προ κρίσης. Η αδιαφορία για τη φτώχεια είναι γενική, με ελάχιστες (τιμητικές) εξαιρέσεις: αφορά την πολιτική ηγεσία των αρμόδιων υπουργείων όσο και το διοικητικό τους προσωπικό, την κυβέρνηση όσο και την αντιπολίτευση, τα εργατικά συνδικάτα όσο και τις εργοδοτικές οργανώσεις, την Εκκλησία όσο και τις μη κυβερνητικές οργανώσεις, τα μέσα ενημέρωσης όσο και τους υπόλοιπους διαμορφωτές της κοινής γνώμης - και κυρίως αφορά πρωτίστως τις εγχώριες πολιτικές και κοινωνικές δυνάμεις και δευτερευόντως την «Τρόικα».

Φυσικά, σε μια δημοκρατική πολιτεία, κάθε κοινωνία έχει σε τελευταία ανάλυση τους θεσμούς που της ταιριάζουν. Η γενικευμένη, όμως, αδιαφορία για όσους απειλούνται από τη (συχνά ακραία) φτώχεια είναι ατυχής: υπονομεύει την αξιοπιστία των θεσμών, κλονίζει την κοινωνική συνοχή και τελικά υποθηκεύει το μέλλον της Ελλάδας ως πολιτισμένης χώρας.

6.Συμπεράσματα

Η πρόνοια προέρχεται από τις λέξεις πρό + νόος= νους, με άλλα λόγια, η από πριν μέριμνα, πρόβλεψη, προνοητικότητα, αλλά και η περίσκεψη και η σύνεση. Στην εποχή μας σημαίνει, γενικά τους φιλανθρωπικούς κρατικούς, ιδιωτικούς και εθελοντικούς φορείς και τα μέτρα τα οποία λαμβάνονται, για την κοινωνική και ιατρική περίθαλψη των πολιτών.

Σε θεσμικό επίπεδο, είναι η απόκριση της πολιτείας στις ανάγκες των ανθρώπων που είναι αποκλεισμένοι από την κοινωνία. Σε ατομικό επίπεδο, είναι το αίσθημα του αλτρουισμού που βρίσκεται σε κάθε άνθρωπο, πέρα από τις γνώσεις του ή την κοινωνική θέση που κατέχει.

Η οργανωμένη κοινωνία που ζούμε, προσφέρει το νομοθετικό πλαίσιο για την λειτουργία του συστήματος κοινωνικής φροντίδας, στον αναξιοπαθούντα. Η ατομική μας ευθύνη όμως, είναι να περιώσουμε ότι έχει μείνει από τον ανθρωπισμό μας, προκειμένου να βοηθήσουμε αυτούς που περιμένουν από εμάς ένα χέρι βοήθειας. Άλλωστε τι πιο όμορφο και πιο ανθρώπινο, από μια πράξη καλοσύνης, η οποία έστω και για μια στιγμή, είναι ικανή να προσφέρει στιγμές ανακούφισης στον συνάνθρωπο;

Η ελληνική οικονομική κρίση συνδυάζει χαρακτηριστικά πολλών κρίσεων, γι' αυτό δεν μπορεί να της αποδοθεί ένας μόνο χαρακτηρισμός, που να την προσδιορίζει απόλυτα.

- Είναι συστημική κρίση γιατί ξεσπά εν μέσω της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2008 και ακολούθως πυροδοτεί την κρίση στον πυρήνα της ΕΕ, την ευρωζώνη.
- Είναι κρίση χρέους γιατί το μη βιώσιμο δημόσιο χρέος της, γίνεται ο στόχος των οίκων αξιολόγησης και η αιτία της πρόκλησης πανικού στην αγορά ομολόγων με αποτέλεσμα τον αποκλεισμό της από το διεθνή δανεισμό.
- Είναι κρίση ρευστότητας, γιατί ο κάποτε απρόσκοπτος δανεισμός της χώρας - μετά την ένταξή της στην ΟΝΕ- διακόπτεται απότομα και κινδυνεύει να κηρύξει στάση πληρωμών ενώ οι τράπεζες μειώνουν δραστικά τις πιστώσεις προς τα νοικοκυριά και τις επιχειρήσεις κλονίζοντας την οικονομική δραστηριότητα.
- Είναι κρίση αξιοπιστίας ειδικά μετά την αποκάλυψη -την οποία επιβάρυνε ο τρόπος αποκάλυψης και ίσως ακόμα περισσότερο η χρονική συγκυρία αυτής της δημοσιονομικής της εκτροπής.

- Τέλος είναι κρίση ανταγωνιστικότητας που τη μαρτυρά η εικόνα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών της χώρας και τα υψηλά επίπεδα πληθωρισμού.

Οι ποικίλες εκφάνσεις της κρίσης δημιούργησαν ένα σημαντικό πρόβλημα, αυτό της έγκυρης αλλά και έγκαιρης διάγνωσης αυτής. Ωστόσο, τίποτα από όλα τα παραπάνω προσδιοριστικά στοιχεία δεν μπορούσε να απομονωθεί. Όλα είναι αλληλένδετα και η επιδείνωση του ενός προκαλεί την επιδείνωση όλων. Το πρόβλημα περιπλέκεται αν λάβει κανείς υπόψη ότι τα αίτια της ελληνικής κρίσης δεν αρχίζουν και δεν τελειώνουν στην Ελλάδα· κατατάσσονται σε εγχώρια και συστημικά, περιφερειακής και παγκόσμιας φύσεως καθώς παρουσιάζονται τρωτά σημεία τόσο στο θεσμικό ιστό της ευρωζώνης όσο και στον τρόπο λειτουργίας των διεθνών κεφαλαιαγορών.

Εντούτοις, η διαχείριση της ελληνικής κρίσης από την ΕΕ στερείται αμεσότητας, αποτελεσματικότητας, αξιοπιστίας, αποφασιστικότητας και κοινού οράματος. Διαθέτει όλη την ειδικευμένη γνώση που απαιτείται για την εξάλειψη των βαθύτερων αιτιών της ελληνικής κρίσης, γι' αυτό δε δικαιολογείται ένα σφάλμα διάγνωσης. Στο ίδιο μήκος κύματος δρουν και οι ελληνικές αρχές διαμόρφωσης πολιτικής, οι οποίες κωλυσιεργούν και αντιμετωπίζουν την κρίση αποσπασματικά και επιφανειακά. Καθ' όλη τη διάρκεια της ελληνικής οικονομικής προσαρμογής η ΕΕ δείχνει να αγνοεί ένα σημαντικό στοιχείο για την οριστική επίλυση του προβλήματος· η ελληνική κρίση δεν είναι ένα μεμονωμένο γεγονός και δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται ως τέτοιο, αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της συστημικής κρίσης του ευρώ και η λύση θα πρέπει να εξευρεθεί συνδυαστικά σε ελληνικό και περιφερειακό επίπεδο.

Η σημασία λοιπόν αλλά και η αναγκαιότητα της κοινωνικής οικονομίας γίνεται κάθε μέρα και πιο εμφανής. Τα ΜΜΕ αλλά και οι πολιτικοί ιθύνοντες προβάλλουν την κοινωνική οικονομία ως μια βιώσιμη λύση στο επίκαιρο πρόβλημα της οικονομικής κρίσης γενικά αλλά και στη χώρα μας.

Η κοινωνική πρόνοια, στη χώρα μας, σε συνδυασμό με τις επιβεβλημένες διορθωτικές ενέργειες στον ευρύτερο Δημόσιο Τομέα (αξιολογήσεις, αποκρατικοποιήσεις, κλπ) και με έναν εξωστρεφή και μη κρατικοδίαιτο ιδιωτικό τομέα, αλλά και με την δημιουργία ενός φιλικού για τις ξένες επενδύσεις πολιτικού και κοινωνικού περιβάλλοντος, φαίνεται ότι μπορεί να αποτελέσει τον τρίτο πυλώνα μίας Ελλάδας αξιόπιστης εντός της Ε.Ε. και ανταγωνιστικής στην Παγκόσμια Οικονομία.

Η στροφή λοιπόν προς την Κοινωνική Οικονομία δείχνει να δίνει τη διέξοδο στην ανεργία και τον κοινωνικό αποκλεισμό και οι κοινωνικές επιχειρήσεις στην Ευρώπη αλλά και στην Ελλάδα αποτελούν μια εναλλακτική απάντηση στην κρίση και στην ανεργία. Η κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία μπορεί να αποτελέσει ένα ρεαλιστικό δρόμο για την κοινωνικά δίκαιη έξοδο από την κρίση, διότι εξ ορισμού στηρίζεται στην ισότητα, την κοινωνική δικαιοσύνη και αλληλεγγύη, τη συλλογική ιδιοκτησία της συνεργατικής επιχείρησης.

Η Κοινωνική Οικονομία δείχνει να μπαίνει στην καθημερινότητα μας όλο και πιο πολύ, όσο η οικονομική καταδυναστεύει την κοινωνικοοικονομική πραγματικότητα της χώρας μας. Η κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία δεν φιλοδοξεί να υποκαταστήσει την οικονομία της αγοράς ούτε φυσικά και τις δημόσιες πολιτικές. Αποσκοπεί, ωστόσο, να επηρεάσει θετικά τις δημόσιες πολιτικές, να καλύψει συλλογικές και ατομικές ανάγκες και να αντιμετωπίσει ευκαιρίες και προκλήσεις τις οποίες αδυνατούν να διαχειρισθούν το κράτος και ο ιδιωτικός τομέας της οικονομίας.

Η κοινωνική, αλληλέγγυα οικονομία δεν είναι μόνο μέσο ανάπτυξης της απασχόλησης και της κοινωνικής και περιφερειακής συνοχής αλλά και μέσο για κοινωνική δικαιοσύνη, ισότιμη συμμετοχή και δικαιότερη κατανομή του πλούτου.

Στην Ευρώπη γίνεται ιδιαίτερος λόγος για τον εκσυγχρονισμό των υπηρεσιών με έμφαση:

1. Στον εκσυγχρονισμό των δομών των δημόσιων και ιδιωτικών φορέων της πρόνοιας στη βάση της αποτελεσματικότητας, της αποδοτικότητας και της πολυδιάστατης αξιολόγησης
2. Στον σχεδιασμό και την εφαρμογή προγραμμάτων κοινωνικής παρέμβασης με συνεργασία όλων των φορέων (συμμετοχή κρατικών φορέων, ΜΚΟ, τοπικής αυτοδιοίκησης και εκπροσώπων ομάδων στόχου)
3. Στη δημιουργία ευέλικτων δικτύων κοινωνικής φροντίδας
4. Στην αξιοποίηση ανθρώπινων και υλικών πόρων του ιδιωτικού τομέα
5. Στην επικέντρωση και προσαρμοστικότητα στις ιδιαίτερες ανάγκες των κοινωνικών ομάδων που βιώνουν ή απειλούνται από κοινωνικό αποκλεισμό.

7. Προτάσεις

Εκείνο που δύναται να προταθεί, είναι η δυνατότητα προσαρμογής κάποιων μέτρων που χαρακτηρίζουν ένα μοντέλο κράτους πρόνοιας, στο εσωτερικό του υπάρχοντος μοντέλου που παρέχει υπηρεσίες, όταν φυσικά διαπιστωθεί ότι τα μέτρα αυτά, μπορούν να λειτουργήσουν ομαλά και φυσικά να επιφέρουν τα προσδοκώμενα αποτελέσματα. Το μέτρα αυτά θα μπορούσαν να είναι:

- Η εγγύηση ενός ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος, για όλο τον πληθυσμό, αφού στη χώρα μας σύμφωνα με έρευνες το 18%, του πληθυσμού ζει στα όρια της φτώχειας. Βέβαια η επιδοματική πολιτική που ισχύει στην Ελλάδα καλύπτει συγκεκριμένες κατηγορίες πληθυσμού, όμως φρόνιμο θα ήταν να καλύψει σιγά σιγά μια μεγαλύτερη μερίδα ανθρώπων, οι οποίοι όντως έχουν ανάγκη βοήθειας. Αυτό άλλωστε γίνεται κατανοητό από το γεγονός ότι τα νεαρά άτομα, φτάνουν σήμερα μέχρι την ηλικία των 30-40 χρόνων, να ζουν με τις οικογένειές τους μέχρι να παντρευτούν, ακριβώς γιατί δεν διαθέτουν ένα εισόδημα ικανό να τους εξασφαλίσει το δικό τους σπίτι. Είναι σαφές ότι μια τέτοια πολιτική απαιτεί την οργανωμένη συνεργασία των φορέων κοινωνικής πρόνοιας με άλλα υπουργεία.
- Όσον αφορά στο πρόβλημα της ανεργίας, σε πολλές χώρες της Ε.Ε., δίνεται στους άνεργους ένα επίδομα προσωρινό, το οποίο αντικαθιστά ως ένα βαθμό το μηνιαίο εισόδημα που θα αποκτούσαν, εάν εργάζονταν. Όμως τηρούνται αυστηρές προϋποθέσεις για την απόκτησή του αλλά και κατά τη διάρκεια αυτής. Οι άνεργοι που λαμβάνουν το επίδομα, είναι υποχρεωμένοι όταν βρεθεί για αυτούς μια δουλειά ή ένα σεμινάριο επαγγελματικής κατάρτισης να δουλέψουν ή να παρακολουθήσουν το σεμινάριο αλλιώς χάνουν το επίδομα. Στην Ελλάδα ο ΟΑΕΔ προσφέρει (χαμηλά βέβαια) επιδόματα στους άνεργους χωρίς όμως να χρησιμοποιεί κάποιους ελεγκτικούς μηχανισμούς προκειμένου να διαπιστωθεί εάν τα άτομα που δηλώνουν άνεργοι και λαμβάνουν το επίδομα, ψάχνουν για δουλειά ή απλά αρκούνται στη λήψη του επιδόματος. Αν επισκεφτούμε ένα υποκατάστημα του ΟΑΕΔ, θα δούμε στους διαδρόμους πίνακες ανακοινώσεων τοιχοκολλημένες αγγελίες για εργασία. Ο άνεργος μπορεί να κοιτάξει τον πίνακα, αλλά αν δεν βρει κάποια εργασία που θα του «αρέσει», δεν μπαίνει στον κόπο να ασχοληθεί περαιτέρω. Ουσιαστικά μιλάμε για πλήρη απουσία ελέγχου και απώλεια φυσικά χρημάτων σε δικαιούχους, οι οποίοι τελικά θα έπρεπε να ονομάζονται «άεργοι».

- Επίσης η προσωρινή παροχή ενίσχυσης στο εισόδημα λίγο μετά την έναρξη εργασίας, θα ήταν ένα λειτουργικό μέτρο, έτσι ώστε τα άτομα αυτά να αποκατασταθούν ομαλά στην αγορά εργασίας για να μην αντιμετωπίσουν πρόβλημα βραχυχρόνια.
- Η συνεργασία εξάλλου κοινωνικών λειτουργών όχι μόνο στις υπηρεσίες υγείας του υπουργείου, αλλά και σε άλλους φορείς, είναι ένα κατάλληλο μέτρο, γιατί προσφέρει ψυχολογική υποστήριξη σε άτομα που έχουν χάσει την αυτοπεποίθησή τους και θεωρούν τον εαυτό τους αδύναμο να αντεπεξέλθουν στις απαιτήσεις της δουλειάς τους.
- Η παροχή περισσότερων χρηματικών προνομίων στους ψυχολόγους και τους κοινωνικούς λειτουργούς, οι οποίοι τις περισσότερες φορές αρνούνται να εργαστούν σε κοινότητες για άτομα εξαρτημένα από τοξικές ουσίες, λόγω του εξαιρετικού φόρτου εργασίας, αλλά κυρίως λόγω του χαμηλού μισθού που λαμβάνουν, σε σχέση με τη βαρύτητα του έργου που πρέπει να αναλάβουν.
- Εξάλλου η δια βίου επαγγελματική κατάρτιση των ανέργων αλλά και των εργαζομένων είναι ένα πολύ καλό μέτρο κοινωνικής πολιτικής. Στη χώρα μας δυστυχώς πραγματοποιείται αποσπασματικά και κυρίως από τις ιδιωτικές εταιρείες στους εργαζομένους τους, προκειμένου να αντιμετωπίσουν τις συνθήκες ανταγωνισμού στην οικονομική αγορά. Η δια βίου κατάρτιση θα πρέπει να λάβει ένα ολοκληρωμένο υποχρεωτικό χαρακτήρα από τους δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς προκειμένου οι άνεργοι να αποκατασταθούν επαγγελματικά αλλά και οι εργαζόμενοι να μην αποτελέσουν μελλοντικούς δικαιούχους επιδομάτων ανεργίας.
- Είναι απαραίτητο από τη στιγμή που η γυναίκα αποτελεί μέρος του εργατικού δυναμικού αλλά ταυτόχρονα είναι και μια εργαζόμενη μητέρα, το κράτος να προνοήσει νομοθετικά, έτσι ώστε εκτός από τους παιδικούς και βρεφονηπιακούς δημόσιους σταθμούς, οι μεγάλες εταιρίες και βιομηχανίες να ιδρύσουν εσωτερικούς παιδότοπους για τα παιδιά των εργαζομένων τους, παρέχοντας ταυτόχρονα σημαντικό κοινωνικό έργο. Με τον τρόπο αυτό αφενός οι εργαζόμενες μητέρες εξοικονομούν περισσότερα χρήματα προκειμένου να τα χρησιμοποιήσουν για άλλους σκοπούς, αφετέρου αισθάνονται πιο ήρεμες, ξέροντας ότι τα παιδιά τους βρίσκονται σε γνώριμο περιβάλλον και κατά συνέπεια παράγουν περισσότερο έργο και ποιοτικότερο.

Βέβαια όλα τα παραπάνω δεν είναι παρά απλές προτάσεις, οι οποίες ίσως θα μπορούσαν να ληφθούν υπόψη, συνδυαζόμενες βέβαια με τους κατάλληλους ανθρώπους και τους ανάλογους διοικητικούς μηχανισμούς.

8.Επίλογος

Σύμφωνα με τα ως άνω δεδομένα και τις συνθήκες ενδημούσης ευρωπαϊκής κρίσης, επιβάλλεται ο κεντρικός στόχος ενίσχυσης του κοινωνικού κράτους στην Ευρωπαϊκή Ένωση να επιτευχθεί μεταξύ άλλων, με:

- Την θεσμική προώθηση της ευρωπαϊκής πολιτικής απασχόλησης και των πολιτικών ενίσχυσης του κοινωνικού κράτους με όρους σχεδιασμού, διαμόρφωσης και υλοποίησης κοινωνικής πολιτικής και όχι με όρους υλοποίησης αποσπασματικών projects.
- Την ανεύρεση νέων πόρων σε πανευρωπαϊκό επίπεδο για την χρηματοδοτική ενίσχυση των νέων προκλήσεων (πχ. γήρανση του πληθυσμού, ανεργία, φτώχεια, κοινωνικός αποκλεισμός κλπ).
- Και την διαρκή προώθηση οργανωτικών, λειτουργικών, χρηματοδοτικών και κοινωνικό-πολιτικών επιλογών, συγκρότησης του ευρωπαϊκού κράτους-πρόνοιας.

Ο οποιοσδήποτε διαφοροποιημένος προσανατολισμός του κοινωνικού κράτους στην Ευρωπαϊκή Ένωση, θα αποδειχθεί εκτός χρόνου, εκτός προσδοκιών και βεβαιοτήτων, για τους πολίτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Σε μία τέτοια εξέλιξη θα επέλθει η πλήρης αποδόμηση του «κοινωνικού» και του «συλλογικού», επ' ωφελεία του «ατομικού». Μιας υπονόμευσης και συρρίκνωσης του κοινωνικού κράτους και έλλειψης της φερεγγυότητας των συστημάτων κοινωνικής προστασίας στα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Το ερώτημα σε μια τέτοια απευκταία εξέλιξη που δημιουργείται είναι: τι θα απογίνει με μια τέτοια απεχθή κοινωνική πολιτική το μέλλον του κράτους-πρόνοιας των ευρωπαϊών πολιτών μια ανεπτυγμένης και σύγχρονης κοινωνίας;

9. Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση

Barry N.,(1999), *Neoclassicism, the New Right and British Social Welfare, British social welfare in the twentieth century*, Macmillan, London

Bocara Paul, (1973) *Études sur le capitalisme monopoliste d'État, sa crise et son issue*. Éditions sociales, Michigan University

Bonoli G., George V., Taylor – Gooby P.,(2000), *European Welfare Futures: Towards a theory of retrenchment*, Polity Press, Cambridge

Busch-Geertsema V., (2004), The changing role of the state in German housing and social policy, *European Journal of Housing Policy*, vol. 4:303-321

Clarke J., (2004), Dissolving the public realm? The logics and limits of neo-liberalism, *Journal of Social Policy*, vol. 33:27-48

Cousins C., (1987), *Controlling Social Welfare: A sociology of state welfare work and organization*, Wheatsheaf, Great Britain

Daly M., (2000), *The Gender Division of Welfare: The impact of the British and German Welfare States*, Cambridge University Press, UK

Earles K., (2011), Swedish Family Policy – Continuity and Change in the Nordic Welfare State Model, *Social Policy and Administration*, vol. 45:180-193

Eardley T., Bradshaw J., Ditch J., Gough I., Whiteford P., (1996), Social Assistance in OECD countries, Volume II: Country Reports, Department of Social Security, Research Report No. 47, London

Esping Andersen, (1996), “After the Golden Age? Welfare State Dilemmas in a Global Economy” in *Esping Andersen (ed) States in Transition: National Adaptations in Global Economies*”, Sage, London

O'Connor James., (2009), *The Fiscal Crisis of the State.*, St. Martin's Press, New Jersey

Ferrera M., M. Matsaganis, S. Sacchi (2002) *Il nuovo «processo di inclusione sociale» dell'Unione Europea: coordinamento aperto contro la povertà. Assistenza Sociale*. Aggiornamenti sociali, Indiana Uni

Gould A.,(1996), *Sweden: The Last Bastion of Social Democracy, European Welfare Policy: Squaring the Welfare Circle*, MacMillan Press ltd, London

Jessop, B (1994), “*The transition to post-fordism and the Schumpeterian workfare state*”, in *Burrows and Loader “Towards a post-fordist state ?”* Routledge, London and New York

Hacker J.S., (2004), Dismantling the Health Care State? Political Institutions, Public Policies and the Comparative Politics of Health Reform, *British Journal of political science*, vol. **34**:693-724

Hassenteufel P. and Palier B.,(2007), Towards Neo-Bismarckian Health Care States? Comparing Health Insurance Reforms in Bismarckian Welfare Systems, *Social Policy and Administration*, vol. **41**:574-596

Häusermann, Silja.,(2006), Changing coalitions in social policy reforms: the politics of new social needs and demands. *Journal of European Social Policy* February 2006 vol. **16** no. 1: 5-21

King D.,(1999), *In the name of Liberalism*, University Press, Oxford

Langendonck J.V.,(1996), *Simplification of social security and the purpose of social security, Simplification and systematization of social protection rules*, Sakkoulas, Athens

Lawson R., (1996), *Germany: Maintaining the Middle Way, European Welfare Policy: Squaring the Welfare Circle*, MacMillan Press ltd, London

Claus Offe.(1984), *Contradictions of the Welfare State*. Publisher, The MIT Press

Ozawa M., (2004), Social Welfare Spending on Family Benefits in the United States and Sweden: A Comparative Study, *Family Relations*, vol. **53**:301-309

Christian Palloix, (1988), *La société Post-Economique. Esquisse d'une Société Alternative*, L'Harmattan, Paris

Pavolini Em., Ranci C.,(2008), «Restructuring the welfare state: reforms in long-term care in Western European countries», *Journal of European Social Policy*, vol. **18**:246-259

P. Pierson, (2001) ‘*Investigating the Welfare State at Century’s End*’, *The New Politics of the Welfare State*, Oxford University press

Petmesidou Maria and Christos Papatheodorou.(2006), *Poverty and Social Deprivation in the Mediterranean. Trends, Policies and Welfare Prospects in the New Millennium*. Zed Books, May 2006.

Petmesidou Maria & Elias Mossialos. (2006), *Social Policy Developments in Greece*. Ashgate Publishing, UK

Pierson P., (2004), *Politics in time: history, institutions, and social analysis*. Princeton University Press, New Jersey

Pinker R., (1998), «*New liberalism and the middle way*», *British social welfare in the twentieth century*, Macmillan

Polychroniou C.J. (2012) “The Greek Crisis: Possible Costs and Likely Outcomes of a Grexit”, July, Levy Economics Institute.

Reinhart Carmen M. & Rogoff Kenneth S. (2008) “This Time is Different: A Panoramic View of Eight Centuries of Financial Crises”, March, National Bureau of Economic Research.

Robertson D., (2008), Mrs. Thatcher's Employment Prescription: An Active Neo-Liberal Labor Market Policy», *Journal of Public Policy*, vol. 6:275-296

Sabatier, P., (1998), The advocacy coalition framework: revisions and relevance for Europe. *Journal of European Public Policy* vol.5 (1): 98-130.

Scopol T. and Amenta E., (1986), “States and Social Policies”, *Annual Review of Sociology* ,12: 131-57

Sunden A.,(2006), «The Swedish Experience with Pension Reform», *Oxford Review of Economic Policy*, vol. 22(1):133-148

Veil M., (2010), *Germany: Employment policies, unemployment administration, placement of unemployed workers: the great shake-up, Unemployment benefit systems in Europe and North America: reforms and crisis*, European Trade Union Institute, Brussels

Walker A.,(1990), *The strategy of inequality, The social effects of free market policies: An international text*, Harvester Wheatsheaf, Great Britain

Yeates N.,(2001), *Globalization and social policy*, Sage, London

Yfantopoulos J. (2001), “Health Related Quality of Life”, Guest Editor, *Archives of Hellenic Medicine*. May vol. 18:108-113

Ελληνική

Αντωνοπούλου Λίλα, (2002), *Δαπάνες και πολιτικές υγείας στην Ευρώπη*, εκδ. Ζυγός, Θεσ/νίκη

Βενιέρης Δ. Παπαθεοδώρου Χρ., (2003), *Η Κοινωνική πολιτική στην Ελλάδα: προκλήσεις και προοπτικές*, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα

Dixon K., (2000), *Οι ευαγγελιστές της αγοράς*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα

Drummond Michael F, Bernie J. O'Brien, Greg L. Stoddart, George W. Torrance, (2002), *Μέθοδοι οικονομικής αξιολόγησης των προγραμμάτων υγείας*, εκδ. Κριτική, Αθήνα

Esping-Andersen G., (2006), *Γιατί χρειαζόμαστε ένα νέο κοινωνικό κράτος*, εκδ. Διόνικος, Αθήνα

Esping – Andersen G., (2006), *Οι τρεις κόσμοι του καπιταλισμού της ευημερίας*, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα

Heilbroner R.L., *Οι φιλόσοφοι του οικονομικού κόσμου: Η ζωή και οι ιδέες τους*, εκδ. Κριτική, Αθήνα, 2000.

Καραγιάννη Σοφία, (2002) *Το Ελληνικό Προνοιακό Σύστημα*, ΙΓ' ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΣΕΙΡΑ ΕΣΔΔ, Αθήνα

Καραμούζης, Νικόλαος Β. & Χαρδούβελης, Γκίκας Α., (2011), *Από τη Διεθνή Κρίση στην Κρίση της Ευρωζώνης και της Ελλάδας: Τι μας επιφυλάσσει το μέλλον;*, εκδ. Λιβάνη, Αθήνα

Λιαργκόβας Παναγιώτης & Ρεπούσης Σπύρος (2011) *Κρίση, δανεισμός και χρεοκοπία*, εκδ. Παπαζήσης, Αθήνα

Μαλούτας Θ., Οικονόμου Δ., (επιμ.) (1988) *Προβλήματα ανάπτυξης του κράτους πρόνοιας στην Ελλάδα. Χωρικές και τομεακές προσεγγίσεις*, εκδ. Εξάντας, Αθήνα

Muller, P. & Surel, Y. (2002). *Η Ανάλυση των Πολιτικών του Κράτους*. Επιμ. Ψύλλα, Μ. Μτφρ. Παπαδοπούλου, Δ. & Ψύλλα, Μ., Τυπωθύτω –Γιώργος Δαρδάνος, Αθήνα

Μόσιαλος, Η. & Allin, S. (2007). *Ομάδες Συμφερόντων και η Μεταρρύθμιση του Συστήματος Υγείας στην Ελλάδα. Στο Πολιτική στην Ελλάδα. Η Πρόκληση του Εκσυγχρονισμού*. Επιμ. Περιστερή, Α. Μτφρ. Νιάρχος, Γ. Αθήνα: Οκτώ, σ.σ. 301-335.

Ferrera, M. (1999). Η Ανασυγκρότηση του Κοινωνικού Κράτους στη Νότια Ευρώπη. Στο *Προοπτικές του Κοινωνικού Κράτους στη Νότια Ευρώπη*. Επιμ. Ματσαγγάνης, Μ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα

Ρομπόλης Γ. Σάββας.(2013) *Οικονομική Κρίση και Κοινωνικό Κράτος*. εκδ Επίκεντρο, Θεσ/νίκη

Ρουμελιώτης Παναγιώτης (2009) *Προς έναν πολυπολικό κόσμο*, εκδ. Λιβάνη, Αθήνα

Σακελλαρόπουλος Θ., (1999) *Αναζητώντας το νέο κοινωνικό κράτος, Η μεταρρύθμιση του κοινωνικού κράτους*, Τόμος Α', εκδ. Κριτική ΑΕ, Αθήνα

Στασινοπούλου Ο., (2006), *Κράτος Πρόνοιας, Ιστορική εξέλιξη – Σύγχρονες θεωρητικές προσεγγίσεις*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα

Σταθόπουλος Πέτρος., (2007), *Κοινωνική Πρόνοια: Ιστορική Εξέλιξη-Νέες κατευθύνσεις*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα

Σταθόπουλος Πέτρος.,(1999), *Κοινωνική Πρόνοια, μια γενική θεώρηση*, εκδ. ΕΛΛΗΝ., Αθήνα

Stiglitz, Joseph E. (2011) *,Ο Θρίαμβος της απληστίας*, εκδ. Παπαδόπουλος Α.Ε., Αθήνα

Φωτόπουλος Τ., (1993), *Η νεοφιλελεύθερη συναίνεση και η κρίση της οικονομίας ανάπτυξης*, εκδ. Γόρδιος, Αθήνα

Χαρδούβελης Γκίκας Α. (2011) *Το χρονικό της διεθνούς και της συνακόλουθης ελληνικής και ευρωπαϊκής κρίσης: Αίτια, αντιδράσεις, επιπτώσεις, προοπτική*, εκδ. Λιβάνη, Αθήνα

Χάρβεϊ Ν., (2006), *Νεοφιλελευθερισμός: Ιστορία και παρόν*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα

Χλέτσος Μ.,(2008), *Από την πρόνοια στην εργασία - Νέες τάσεις και προκλήσεις για την κοινωνική προστασία*, εκδ. Κριτική ΑΕ, Αθήνα

Χλέτσος Μ., (2011), *Οικονομικά της κοινωνικής προστασίας*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα

Χλέτσος Μιχάλης. Κύκλος διαλέξεων «οικονομία και κοινωνία». Το Κράτος Πρόνοιας ως νέος τρόπος οργάνωσης του κοινωνικού. Τμήμα οικονομικών επιστημών πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.

Υφαντόπουλος Ν. Γιάννης., (2006), *Τα οικονομικά της Υγείας*, εκδ. τυπωθήτω Γιώργος Δαρδάνος, Αθήνα

Υφαντόπουλος, Γ. & Μπαλούρδος, Κ. – Νικολόπουλος, Κ. 2009. *Οικονομικές και Κοινωνικές Διαστάσεις του Κράτους Πρόνοιας*. Gutenberg, Αθήνα

Υφαντόπουλος, Γ., Πολυγένη, Α. Τακουμάκης Ι. (2005) Το Βρετανικό Σύστημα Υγείας. Στο *Αρχαία Ελληνικής Ιατρικής*, σ.σ. 73-96.

Ηλεκτρονικές Πηγές

Δαφέρμος, Γ. & Παπαθεοδώρου, Χ. 2011. *Το Παράδοξο της Κοινωνικής Πολιτικής στην Ελλάδα: Γιατί η αύξηση των δαπανών για κοινωνική προστασία δεν μείωσε τη φτώχεια*; Στο Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ. <http://www.ineobservatory.gr/sitefiles/files/policy-brief1.pdf>

Α. Μπούκλης «Βιώσιμοι δήμοι & κοινωνική οικονομία» 9.7.2012 Άρθρο διαθέσιμο στην: <http://www.arcadiaportal.gr/news/lampros-mpouklis-biosimoi-dimoi-kai-koinoniki-oikonomia>

Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (2008) Μηνιαίο Δελτίο, Δεκέμβριος, διαθέσιμο: <http://www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis/ektmonth200812.pdf>

Άρθρο από το Έθνος «Δημιουργείται κοινωνικό φροντιστήριο» 04/09/2012 διαθέσιμο: <http://www.ethnos.gr/article.asp?catid=22768&subid=2&pubid=63707110>

Polychroniou, C.J. (2012) “The Greek Crisis: Possible Costs and Likely Outcomes of a Grexit”, July, Levy Economics Institute, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://www.levyinstitute.org/files/download.php?file=pn_12_07.pdf&pubid=1550.